

IEREMAIAA (Jeremiah – Jeremaia)

Kotiva nai uva tiva qoqaiqiarire tiro, Ieremaiaara aarora. Vi entara Ieremaiaava qaraaka vai-intivano vaiharo King Josaiava Iutaaqaa raqiki vau entara Kotira uva 18 ihiaara vaiinti nahenti tiva nimiqiro viro, qaiqaa King Joahaasiva raqiki vau entara 3 torara vaiinti nahenti uva tiva nimiqiro viro, qaiqaa King Jehoiakimiva raqiki vau entara 11 ihiaara vaiinti nahenti uva tiva nimiqiro viro, qaiqaa Jehoiakiniva raqiki vau entara 3 torara vaiinti nahenti uva tiva nimiqiro viro, qaiqaa Sedekaiava raqiki vau entara 11 ihiaara vaiinti nahenti uva tiva nimiqiro vura. (627 BK – 586 BK = 40 ih)

Vi entara Iutaa vatanaaka una variqa, vo variqa vo variqa avataqi viha qora kaiqa vo kaiqa vo kaiqa vare vauvaro Ieremaiaava qaiqaa qaiqaa vikara tiharo, Ne qora aara kia qaqira kaivera, Noravano Kotiva vo vatanaaka qaqi kairamanta vika Ieruharemivata Iutaa vata maatavata qoraiqama kevarave, tura.

Ho Ieremaiaava qaqi vau entara viva Kotira uva tiva nimi vauva vaura. Babironi vika King Nebukanesaava nai iqoka vaiinti hampata Ieruharemi vatuka aatara kero, Kotira Naavu ihaqohairo tatoqa kero, Ieruharemi vaantaavuravata rukavu raakavuma kora. Babironi vika Iutaa vatamaata qoraiqamake, Iutaa hini kuka aruke, hini kuka rumpa vare Babironi vataini vuru kora.

Ieremaiaava naantiara Iutaa vika Babironiqi-hai orurante nái maaqaini ani uvaravata vika tiva nimura.

Ho Ieremaiaava nai navunaaka Kotira uva tiva nimi vaumanta vika vira uva kia iriataa umanta kia irura. Vika vira naaraihama amiteha, vira qoraiqama amite vauvarovata, Ieremaiaava qaqiqai Kotira uva vika tiva nimi vaura. Viva Kotirara tiharo, Ihavano ite vaintema kero, ai uvavano ti avutaqi itaqiro vi vaivo. Te ai uva kia vika tiva nimiraiti, evaara vairerave tiarera, kia te ho evaara vairarave, tura.

¹ Maa vukuraqi Kotiva uva qoqaiqama kero Ieremaiaara tiva amu uvara, vo uva vo uva qara ntuvatova vairo.

Ieremaiaava Hilkiara maaquvano vauvaro Hilkiava Benaminira vata Anatoti vatukaini Kotira kaiqa vara amite vaukaqihairo vovano vaura.

² Hoqarero Emonira maaqu King Josaiava 13 ihinavuara Iutaaqaa raqiki vau entara Noravano Kotiva nai uva qoqaiqama kero Ieremaiaara tiva amura.

³ Vira naantiara Josaiara maaqu King Jehoiakimiva raqiki vau entara Noravano qaiqaa voki uvaravata Ieremaiaara tiva amiqiro vuvaro Josaiara maaqu vo, King Sedekaiava 11 ihiaara raqiki vau entava anintomanta, vi ihira 5 toraqaa navutaaka ani Ieruharemiqi vau vaiinti nahentika naatarake rumpa vare, vo vataini vuru komanta mini vaura.

Kotiva nai uva tiva qoqaiqiarire tiro, Ieremaiaara aarora

⁴ Noravano ti Ieremaiaakara tiharo,

⁵ Te ai nora auhaqi kia ai autu kauna entara ai kaama taunarave.

Ai nova kia ai vatatai entara te ariara viva ti uva qoqaiqama kero vo vatanaa vo vatanaaka tiva nimianarove tunarave, tiro.

⁶ Minti tivera te vi uvara iri aqao ti, Mpo Noravauvo, are ekaa haikaqaa raqiki variaravave. Te kia uva tiva qovaramake varia okarara kankomake irunarave. Te qaraaka vaiintima vauro, turarovata ⁷ Noravano tiriara tiharo, Kia are nenara te qaraaka vaiintima vauro, tiane. Te vo vatanaa vo vatanaaka varianaini ai atitaarirara are mini minima vuane. Te nana nana uva are vika tiva nimiane tiarirara are ekaa vi uvara vika tiva nimiane.

⁸ Te ai vataake vaiha ai ruaruama amitaainarara tira, kia are vika aatu qetaane. Te Noravano Kotikama vi uvara turo, tiro.

⁹ Minti tivakero Noravano nai kauqu tutukero ti noqaa vatero tiriara tiharo, Ho tavaane. Te tenta uva ai noqi vatauro. ¹⁰ Vate te ai noraiqama kaarirara are ti autuqaa vo vatanaa vo vatanaaka ti uva tiva nimiane.

Tuqa hampata ravau kaantemake, te vika qoraiqama kaainarave, vika naavu maaqa ravantiaqa agukaainarave, are vika tiva nimiane.

Vika vehiqama virarave, navutaaka vika naatara kerarave, are vika tiva nimiane.

Vika naantiara qaiqaa kogemake vairarave, vika naavu maaqa qaiqaa kaqake vairarave, are vika tiva nimiane.

Noravano Kotiva minti tura.

Kotiva taara haika Ieremaiaara umiqora

¹¹ Minti tivakero Noravano ti irero tiharo, Ieremaia, are nana haikae tavaarao? tumanta te tiha, Te *amoni* katari kaarama tavauro ti.

¹² Te minti turaro Noravano qaiqaa tiriara tiharo, Are avuqavu tiaro. Ti uvavano quqaa vi vau variarire ti, te vira aituti vauro, tiro. *

¹³ Qaiqaa Noravano ti irero tiharo, Are nana haikae tavaarao? tumanta te tiha, Te tavauraro *noti* mantaraini nora kure vovano vaivaro viraqi namari nti vaivo. Vi namariva ntuva varero maa mantaraini virivi rauru kareva auti vaivo, ti.

¹⁴ Minti turaro viva tiriara tiharo, Vi namariva ntuvaqi anintema kero, *noti* mantaraihairo maa vataraqaa variaka vehi autu taiqa kaarirava aninarove.

¹⁵ Te Noravano Kotika ekaa *noti* mantaraini varia vatanaaka naarama kaari vika maini anivarave. Avuhainaaka vika nái iqoka vaiinti hampata maini aninte, nái avuhainaa tainta Ieruharemi vaantaavura gentiana arate vi vatukara ututumate vaivarave. Vika Ieruharemi vaantaavura ututumate, voki vatukara Iutaini vainaravata ututuma tevarave.

¹⁶ Ti vaiinti nahenti ti tauvaqa utu timite, vika nái una variqa autuke vataa haikara *ofaa* autu nimateha vikara quahama nimite variarave. Vira kaara te anomake vika qoraiqama nimitarerave.

¹⁷ Ho are himpira qeramatera variane. Te ariara vi uvara vi uvara vika tiva nimiane tiarirara are ekaa vi uvara vika tiva nimiane. Kiama are vika aatu qetaane. Are vika aatu qetairera, te anomake qetara haika ai amiarirara are vika nivuqaa anomakera qetenarave.

---

* **1:12:** Hiparu uva: Amoni katari kaara: shaked; aituti: shoked

18 Ho Ieremaiao, iriane. Te vate ai kempukaiqama kaarirara are kempukaiqamake aututaa vatukara voqaara vainarave. *Aini pohi* arataara voqaara, are paama tivakera vainarave. *Baraasiqohai* vaantaavura autu taavaro kempuka vaira voqaarama, are kempukaiqama kerama himpira vainarave. Are mintia kera vairamanta Iutaa avuhainaa vaiintive, vika qiata vaiintive, ti Kotika kaiqa vara timite varia vaiintikave, vaiinti nahentive, ekaa vika vika kiama ho ai vara muntuviqama kevarave.

19 Ekaa vika vika ai navutaiqiha kia ho ai aatarake ai vara muntuviqama kevarave. Te tentavano ainti vaiha ai ruaruama amitaainarave. Te Noravano Kotikama minti turo, tura.

2

Isareri vika Kotira tauvaqa utu amitora

¹ Noravano Kotiva vo uva ti tiva timiro tiharo,
² Oruntera maa uvara Ieruharemiqi variaka tiva nimiramanta iriate:

Isarerio, ne haaru hoqare qaraaka vaiinti nahenti vaiha ti Nora Kotikara noraiqaake iriarara te iritaunarave. Qaraaka nahentivano nai vaatiara muntuka vataintemake, vi entara ni muntukavano tiriara vaimanta ne aahara vataini kia kara ututaa vataraqaa niha ti tivataqi aniarave.

³ Vi entara ne Isareri ti Nora Kotika vaiinti nahentiqai variarave. Avuni aquitai karara koqera voqaara ne ti vaiinti nahenti koqeka variarave. Ekaa vo vatanaaka ni qoraiqama nimitaaka te vikaqaa uva vatauramanta vika qoraiqama vuarave. Te Noravano Kotikama turo, tiro.

⁴ Minti tumanta te qaiqaa vaiinti nahentiara tiha, Ne Iekopira naintivarave, ne Isarerira naintivarave, ne Noravano Kotiva ti uvara iriate. ⁵ Noravano Kotiva niara mintima tiro:

Nana kaarae ni kaivaqauka ti tauvaqa utu timite, hampi aaraqaa vuarave? Vika qumina haika una variqa aututaara avataqi vivi, vikavata quminaiqama vuarave.

⁶ Te vika Isipiqihai ruaruama nimitaurauka vauramanta vika kia tiriara noraiqaake iriraiti, kia ti haaraarave. Te vika ruaruama nimitaha Isipiqihai ntita vare, kia karavano ho qampiqai vataraqaa ntita vare anunarave. Vi vataraqaa nuqagai vaivaro nora onkaive, *ruvuve/mpumpive* vaivaro mini kia aaquvata ntirave. Vi vatava konkira ari vainaini vaimanta kia vo kiaka vi vataraqaa vi aniraiti, kia nai naavu maaqa kaqate variarave.

⁷ Te vi vatara mini ke, ni kaivaqaukavara ntita vare ani, vuru koqe vata vainaini kaunarave. Vikara koqe kara utuke naate, turamanta vika te nimuna vatara qoraiqama kaarave. Vika qora kaiqave qora okarave auti variavaro ti vata viva qoraiqama virave.

⁸ Ti kaiqa vara timitaaka kia ti Nora Kotikara noraiqaake iriraiti, vika ti uva maara vaiinti nahenti tiva nimiataara vaimanta kia tiriara kankomake iriarave. Qiata vaiinti vika kia ti vevaaraini vaireka auti variarave. Paropeti vaiinti vika una variqa Baalira autuqaa vaiinti nahenti uva tiva nimiha, vika una variqa *marapura/varaha* quahama nimitaamanta vi haikauka kia vika ho kahaqiarave.

⁹ Mintimake ne Isareri qora okara auti variavera te Noravano Kotika qaiqaa niqaa uva vatarerave. Te niqaavata naantiara ni naintivara vikaqaavata uva vatarerave.

¹⁰ Ne kuari avu ruhunkinaini *airaani* vo Saiparusini orunte tavaate. Ne vokiaka kuari uruntainaini Arebia vatani orunte ne vika vika okara tuantike tavaate. Vi vatanaa vi vatanaaka kia ne qora okara auti variantemake, auti variarave.

¹¹ Vika variqa una variqa variamantavata, vi vatanaaka kia nái variqanavu qaqirake oru vo variqanavuara tinavu variqave ti variarave. Vika minti variamanta ti vaiinti nahenti vika ti nái Variqa ekaa kempuka vatauka qaqirake, una variqanavu kia ho vika kahaqika naare variarave.

¹² Oho, naruvavauvo, vika qora okara autuara kaara are oho oho tivakehara qetehara variane.

¹³ Ti vaiinti nahenti qora okara taaraqanta ti autu timitaarave:

Te qaqi variqi vi namarira kaqa nimi vaurauka vauramanta vika ti qoririma timitaarave.

Vika ori vauruke namari *taani* voqi voqi autuke vatovaro vi haikava tairi vuvaro namarivano viraqihairo ntava vurave.

Isareri nái okara kaara qoraiqama vura

¹⁴ Isareri vika kia rumpataaka voqaara variamantavata, navutaaka vika rumpataamanta vika paanaa kaiqa vaiinti nahenti variara.

¹⁵ *Raionivano* noraiqaakero uva tintemake, vika navutaaka noraiqaake aakara nte variara. Vika Isareri naaho maata qoraiqama nimate, vika

vatuka, vo vatuka vo vatuka iha qumpiarama taavaro kia Isareri voqavanovata vi vatukaraq i vaivaro qumina naantaaka ntira.

¹⁶ Isipi iqoka vaiinti Memfisi vatukaqihave, Tapanesi vatukaqihave, ni Isareri qiata rukavu kaarave.

¹⁷ Oho, Isarerio, nenta qora okara autuara kaara ne mintimake qoraigama vuarave. Te Noravano Kotika ni Variqavano koqe aara ni numiqe vauramanta, ne ti qoririma timitaarave.

¹⁸ Ne nantihae Nairi Namari nareka Isipini vireka auti variavo? Vi vatanaaka kia ho ni kahaqivarave. Ne nantihae Iufaretisi Namari nareka Asiriaini vireka auti variavo? Vi vatanaakatanta kia ho ni kahaqivarave.

¹⁹ Nenta qora okara autuava vivama ninta ntaihaanarove. Ni aato kenko tira iriate: Ne ti Nora Kotika nenta Variqau tauvaqa utu timite, kia ti aatu qetaara kaara ne hunkavi haikara ne variavo. Te Noravano Kotika ni Variqavano ekaa kempuka vatauka vi uvara turo, tiro.

Isareri vika hampi nariro ni vai nahentira voqaara variara

²⁰ Noravano Kotiva tiharo, Isarerio, ne haaru kia ti vevaaraini vaireka iha, ti qoririma kaarave. Ne kia ti uva avataqi viraiti, ne kia tiriara viva tinavu Variqavano vaivo tiraiti, kia ti hutu tuahera kaarave. Ne ekaa aiqinaqaave, aumaqaara vai katarira okarainive, vaiha hampi nariro ni vai nahentiva vo qorainti vo qorainti hampata nintemake, ne una variqa, vo variqa vo variqa nutu tuahere variarave.

21 Tota hoqare ne Isarereri koqe *uaini* naaqunta voqaara variate ti, te *uaini* kuvu koqera varake ututaunarave. Ho nantiakee ne qoraiqamavi qaakau *uaini* naaqunta voqaaraiqama vuavo?

22 Ne qumina kempuka *hopuqohai* namari ntivorave. Vi *hopuva* kia ho ni qora uva nunka nimitaanarove. Te ni qora okara qaqiqai tave vauro.

23 Ne tiha, Kia qora kaiqavano tinavu qoraiqama timitairave. Kia tenavu una variqa vo Baalira vo Baalira avataqi viha vika quahama nimitaunarave, ti variarave. Ne minti tivakeha una uva ti variarave.

Ne Hinomu Uqitaini qora kaiqa varaara iritaate. Nahe kamerivano qora rantareva vi antemake, ne una variqa, vo variqa vo variqa avataqi viha vikara quahe variarave.

24 Qaakau ntonki nahevano aahara vataini qora rantareva aiqi tuahera kero uhiramaqiro vintemake, ne una variqa avatareka auti variarave. Kia vovano vi ntonkira antuqa vainara ho ravaaqavu kaanarove. Viva naivano qoravano vainaini viramanta vika vaakama vira rantake viva inaini anivarave.

25 Oho, Isarerio, hauri ne kantamaqi viha una variqa avataqi vivaro ni aiqumaha viraro ni aunta aaharaiqiantorave, turo. Te minti turamanta ne kia ti uva iriraiti tiha, Qumina are tinavu qioqama terorave. Tinavu antuqavano vo vatanaaka variqarama vaivo. Tenavu vika avataqi viha vika quahama nimitarerave, tiarave.

26 Noravano Kotiva tiharo, Muara vaiinti ravaaqavu kaavaro viva kaurira haika varain-temake, ne Isareri kaurira haikama varevarave. Isareri avuhainaukave, vika qiata vaiintive, ti Kotika kaiqa vara timite variakave, paropeti vaiintive, vaiinti nahentive, ne ekaa kaurira haikama varevarave.

27 Ne katari vora quaheha tiha, Are tinavu qovave tivake, ori vora tiha, Are tinavu vatataa-raukave ti variarave. Ne te unanaini aniataara vaimanta ti tauvaqa utu timitaarave. Qora entavano niqaa qovaraqimanta ne vaaka tiriara mpo are ani tinavu ruaruama timitaane ti variarave.

28 Ho ne aututaa variqauka tantoe variavo? Ne vika qaqi kaimanta ni ruaruama nimitaate. Oho, Iutaa vataini airi vatukanavu vaintemake, ni una variqa airitahaa variarave.

29 Nana kaarae ne tiqaa uva vatareka auti variavo? Ne ekaa kia ti vevaaraini vaireka iha ti qoririma kaarave.

30 Ne koqe aaraqaa vuate ti, te ni ruquti vaunarave. Te minturamanta ne kia vi aararaqaa viraiti, *raionivano* aantau arukaintemake, ne ti paropeti vaiintinavu arukaarave.

31 Isareri vaiinti nahenti maa entara variaka, ne te Noravano Kotika uva tiainara iriate. Haaru te ni kaivaqaukavara aahara vatainive, konkira arinainive, ani variamanta te vika qaqirae kaurarave? Kiave. Ho vate nantihae ne tiha, Tenavu kia Kotiva vainaini virerave. Tenavu tentanavu vuataa ina aararaqaa virerave, ti variavo?

32 Varaata vovano nai vaataiqama taira taurue kaanarove? Nahenti vovano vaati varareva iharo nai vaataiqama taira taurue kaanarove? Vitanta

kiama tauru kevarave. Oho, ti vaiinti nahenti nai airi enta variqi viha tiriara tauru kaavo.

³³ Oho, Isarerio, hampi nariro ni vai nahentiva vo qorainti vo qorainti rantakai aarara kankoma kero iri tavaintemake, ne una variqa, vo variqa vo variqa avataqi vi okarara kankomake iri tavaarave. Mintima vairara ti, ne homa vokiakavata qora okara, vo okara vo okara numiqevarave.

³⁴ Ni utavaaqaqaa vehi vaiinti nahenti naarevano rotau virave. Vi vaiinti nahentika kia ni qoraiqama nimitaraiti, kia ni naavu rukavuke muara varaamanta, ne qumina vika arukaarave. Ne vika arukaaka vaihavata, ³⁵ ne tiha, Kia tenavu qora kaiqa varauro. Noravano Kotiva kiama tinavuara arara itaivo, tiarave. Oho, ne minti tiara kaara te Noravano Kotika nora uva niqaa vatarerave.

³⁶ Ne vo vatanaaka variqara tinavu kahaqiane tivake, viraqaahai tuqantaavi qaiqaa vo vatanaaka variqara tinavu kahaqiane ti variarave. Asiria kia ho ni kahaqiantemake, Isipivata kia ho ni kahaqivarave.

³⁷ Nora toqaavu ariramanta ne Isipihai orurante anivarave. Ne vi vatanaakaqaa muntivi variaka te Noravano Kotika vika qoririma kaurarara ti, vika kia ho ni kahaqivarave, tiro.

3

Isareri vika kia Kotirara kempukaiqamake irura

¹ Noravano Kotiva tiharo, Vaiinti vovano nai naata qaqira kairaro vi nahentiva vo vaiinti varairera, vira vaati avuniava kia ho qaiqaa vi

nahentira varaanarove. Viva qaiqaa vi nahentira varairera, vira kaara vi vatava kia kotataiqama vairaitiro, anomakero qoraiqama vuanarove. *

Vi uvava mintima vaimantavata, ni Isareri muntukavano una variqaa, vo variqaa vo variqara vaimanta variaka ne qaiqaa te unanaini anireka auti variavo.

² Ne aiqinaini tavaate. Hampi nariro ni vai nahentira voqaara ekaa vo aiqina vo aiqinaqaa ne una variqaa, vo variqaa vo variqaa quahama nimateha, hampi qare okarara avataqi vi variarave.

Hampi nariro ni vai nahentiva aara auvahini oquvi vaiharo qorainti veka vaintemake, ne una variqaa quahama nimate variarave.

Arebia vataihainaaka aahara vataini vaiha muara varareka auti variantemake, ne qora kaiqa varareka auti variarave.

Ne vo aiqina vo aiqinaqaa una variqaa quahama nimateha hampi qare okarara avataqi vuara kaara Isareri vatavano kia kotataiqama vairaitiro, anomakero qoraiqama viro vairave.

³ Ho vira kaara te aaqu ravaaqavu kauraro kia ntirave. Aaqu nti entara kia aaqu ntirave.

Oho, hampi nariro ni vai nahentiva kia kauriraitiro, kempuka viri aratero vaintemake, ne qora kaiqa varaara kaara toqaavu arira kauriha variataara vaimanta kia kauruavo.

⁴ Ne ti aareha tiha, Mpo, tinavu Qo, tenavu naatika vauna entara are tinavuqaa raqikiqira anianarave. ⁵ Kia tinavuara ekaa enta ai arara itaanarove. Are kia ekaa enta tinavu titinarave. Ne minti tiarave.

---

* **3:1:** Lo 24:1-4

Minti tivakeha ne kia qora okara qaqira karaiti, ne qora okara voqavata auti variavo, tiro. Noravano Kotiva minti tura.

Qora aara qaqira kaate tura

⁶ King Josaiava Iutaqaa raqiki vau entara Noravano Kotiva tiriara tiharo, Are Isareri varaa kaiqara tavaanarae? Naata vaati varaa okarara raqakai nahentira voqaara, Isareri vika ekaa vo aiqina vo aiqinaqaave, ekaa aumaqaara vai katarira okarainive, una variqa, vo variqa vo variqa quahama nimateha hampi qare okarara avataqi vi variarave.

⁷ Ho te tiha, Vira aura Isarerivano hampi qare okarara avata vuru taiqakero, viva qaiqaa te unanaini orurantero anianarove turarovata, viva kia mintirave. Iutaava vira nakaavavata naata vaati varaa okarara raqakai nahentiva vaiharo viva nai aura Isarerivano vare vai okarara tave vaira.

⁸ Vira nakaava Iutaava vaiharo tavaimanta te vira aura Isareri qaqira kauna *pepaara* ami, nai hampi nariro ni okarara kaara vira atitama kaurarave. Vira nakaava Iutaava vira taveharovata, viva kia getaraitiro, vivavata hampi qare okarara avataqiro vi vairave.

⁹ Viva hampi qare okarara autiharo kia kauriraitiro, viva una variqa, oriqohai aututaarave, katariqohai aututaarave quahama nimitaqiro vi vaiharo naivata Iutaa vatavata qoraiqama kaivaro kia kotataiqama viro vairave.

---

† **3:7:** Ieremaiaava vau entara, navutaaka Isareri vata noti mantaraini vaura aatara kovaro sauti mantaraini Iutaa vatavanoqai qaqi vaura.

¹⁰ Vira nakaava Iutaava hampi qaramaairo viviro, viraqaahairo kia te unanaini quqaa aniraitiro, viva unaqaraiqama kero te unanaini anirave, tiro. Noravano Kotiva minti tura.

¹¹ Noravano Kotiva minti tivakero qaiqaa tiriara tiharo, Te tavauraro Isareri viva naata vaati varaa okarara raqa kaivarovata, vira nakaava Iutaava nai viravata uri aatarakero voqavata vi okarara raqa kairave.

¹² Ieremaiao, are *noti* mantaraini oruntera Isareri vikara mintima tiane: Isarerio, nahentivano nai vaati qaqirakero vo qorainti vo qorainti hampata hampi nintemake, ne ti qaqira kaavo. Ho ne te unanaini orurante aniate. Te Noravano Kotika vaiinti nahenti aqurihama nimite vauraukara tiro, kia ekaa enta ti niara arara itaairo vuanarove.

¹³ Ne qora okara autuara qoqaa tiva govarama kaate. Ne kia ti Nora Kotika nenta Variqa vevaaraini vaireka autuarave, aumaqaara vai katarira okaraini una variqa, vo variqa vo variqa quahama nimite variarave, te niara maa uvara iriqi vuata tunara kia iriarave, ne virara mintima tiate: Quqaa tenavu qora okara, vo okara vo okara autunarave, tiate. Te Noravano Kotika niara minti turo.

¹⁴ Ne ti vaiinti nahenti ti qaqirake vuaka, ne qaiqaa te unanaini aniate. Te vo vatuka vo vatukaqihai ni vohaiqa vohaiqa ntita vare, ni anku vo anku vo ankuqihai taaraqanta ntita vare, tenta aiqina Saionini viri karerave.

¹⁵ Viraqaahai te qiata vaiintinavu ti uva irika ni nimiariramanta vika koqe avu aato okara avataqi viha niqaa raqikivarave.

16 Vi entara ni kuvuarama teka airitahaa vataqi vaivarave. Vi entara te Noravano uva tiva taatautauna Vokiseva kia vaira kaara kia ne mpo ike tiraiti, virara tauruke kia qaraaka Vokise vo autivarave.

17 Vi entara ne Ieruharemiara Noravano Kotiva *oquviro vaiharo raqiki vai taintarave* timanta, vo vatanaa vo vatanaaka Ieruharemiqi ani ruvaaqumavi vaiha ti hutu noraiqama timatevarave. Vi entara vika nái avu aatoqihai kem-pukaiqamake qora kaiqa varera qaqirake, kia qaiqaa vi okarara autuqi vivarave.

18 Vi entara Isarerivata Iutaavata akukumavi vohaa vaivarave. Navutaaka vitanta *noti* mantaraini rumpa vare vuru kaa vataragaahai orurante, te vika kaivaqaukavara nimitauna vataragaa qaiqaa ani vaivarave. Te vika vi vataragaa maahota variate ti, te vika nimitaunarave, tiro. Noravano Kotiva minti tura.

Kotiva nai vaiinti nahentiara qora aara qaqirake te unanaini aniate tura

19 Noravano Kotiva tiharo, Mpo Isarerio, te vo vatanaa vo vatanaakaqihai ni nora autu nimi, koqe vata, ekaa vo vata vo vata uri aatara kero vaira, ni nimunarave. Te niara vika tiriara viva tinavu Qovave tivakeha kia ti qoririma karaiti, ti avataqi vuate, tunarave.

20 Te minti turamanta, Isarerio, vira naatavano vo qorainti vo qorainti hampata hampi nintemake, ne una variqa, vo variqa vo variqa quahama nimate variavo. Te Noravano Kotika niara mintima turo, tiro.

²¹ Vo aiqina vo aiqina qiataqaahai iqi rate variara iriate. Isareri vaiinti nahenti Nora Kotira ná Variqa tauruke hampi aaraqaa nuara kaara vika mini iqi rateha ná una variqara ike mpo ti variara.

²² Ho ne Nora Kotira tauvaqa utu amite hampi aaraqaa ni variaka, ne viva inaini orurante anivaro viva ni koqema nimitaira ne kia qaiqaa hampi aaraqaa vuata.

Ne mintima tiate: Eo, viva tinavu Variqavano vaimantara ti, tenavu Noravano inaini virerave.

²³ Tenavu vo aiqina vo aiqinaqaa vaiha noraiqaake una variqa naare vaura okarava kia tinavu kahaqirave. Noravano Kotiva, vivaqai tinavu Isareri ruaruama timitaariravama vaivo.

²⁴ Mpo, tenavu qaraaka vaiinti vauna entaraqaahai una variqa Baalira quahama amiteha kaurira kaiqa vare vaunarave. Tinavu kaivaqaukavara vukaari utiha varaa haikara, sipisipive, purumakauve, ná maagu raavurave, ekaa vi haikara vikavata tenavuvata qumina Baalira quahama amiteha *ofaa* autu amite vaunarave.

²⁵ Oho, tinavu kaivaqaukavata tenavuvata qaraaka vaiinti vauna entara mintimakeha tentanavu Variqa Nora Kotira uva raqaqi ani, vate maa entaravata qaqiqai raqaqi ani vauro. Vira kaara kaiqe noraiqaake kauriha konkomakanta variare, tiate. Ne Isareri mintimake nenta qora kaiqara Nora Kotira qoqaa tiva amiate.

4

¹ Mpo Isarerio, ne vi okararaqaahai tuqantaa vivera, ne tuqantaavi orurante te unanaini ani-

ate. Te vaaqu haikave tuna haikara una variqaa *maraqura/varaha* aututaara qaqira aquke, kia qaiqaa hampi aaraqaa viraiti, ² avuqavu kaiqa varaivera, ne homa te Noravano Kotika ekaa enta ekaa enta qaqi variqi vi vaurauka autuqaa nenta uva kempukaiqama kevarave. Ne mintimanta ekaa vo vatanaa vo vatanaaka tiriara tiha, Tinavuvata koqema timitaane, tivakeha ti hutu tuahera kevarave, tiro.

³ Ho iriate. Noravano Kotiva Iutaa vataini variakave, Ieruharemiqi variakave, vikara mintima tiro: Vaiintivano kia auqu vai nimiriva vai vataraqi kara utiraitiro, viva qaraaka vata vaurukero kara utintemake, ne qora okara qaqirake orurante te unanaini ani qaraaka avu aato varaate.

⁴ Ne te Noravano Kotika uva tiva taatau taunara iriqi vuata. Ne quqaaqamake ti vaiinti nahenti variate. Ne kia mintivera, ne qora kaiqa varera kaara ti voqamakero arara itaanarove. Ti arara itairava qaqiqai itaqiro viraro kia vovano ho vira qimpa kaanarove, tiro.

Navutaaka Iutaa hampata raqireka auti vaura

⁵ Noravano qaiqaa tiriara tiharo, Aakara ntehara Iutaavata Ieruharemiqi variakavata mintima tiva nimiane: Ne vonaini vonaini *aanumaara/noma* vuaqa keha tiate, Kaiqe tenavu ekaa ruvaaqumavi vaantaavura vai vatukaraqirugemake kantama vuare.

⁶ Ne vutora virini hiritaimanta vaiinti nahenti vira tave Saionini kante vuata. Navutaaka tinavu harivorave ti, kia varike viraiti, kante oru kukeqaate. Te Noravano Kotika *noti* mantaraihahi

navutaaka ntita viri kaari vika ni qoraiqama nimateha vehi autu kevarave, tiro.

⁷ *Raionivano* kukeqavi vairaḡihairo anintero aantau arukareva autintemake, vo vatanaa vo vatanaaka ekaa haika vehi autuke variaka, vika náí maaḡa ke ni Iutaa vata vehi autu taiḡa kareka maini ani variavo. Oho, vika ekaa ni vatuka vehi autu kaivaro kia vovanovata vatuka voḡi ho varianaro.

⁸ Nora Kotiva tinavuara arara itaiva kia taiḡa viraitiro, ḡaḡi ite arara vairara ti, ne kovaara utavaaḡa nonkute iḡi rateha variata.

⁹ Noravano Kotiva tiharo, Vi entara avuhainaa vaiintivata vira ḡiata vaiintivata iqoka raḡi kem-pukava kia vairamanta vaivarave. Ti kaiḡa vara timitaa vaiintikavata paropeti vaiintivata voḡa-make ḡeteha vaivarave, tiro.

¹⁰ Viva minti tivera te aḡao ti, Noravauvo, are ekaa haikaḡaa raḡiki variaravave. Mpo, ḡare una paropeti vika ḡaḡi kaaramanta vika, Iutaini variakave Ieruharemiḡi variakave una uva tiva nimateha tiha, Ne maateraiḡamake variḡi vivarave, ti variarave. Oho, vika minti ti variamantavata, navutaaka tinavu harukareka ani variavo, tunara.

Qora enta qovaraiḡurara tura

¹¹ Qora entavano anintairaro Noravano Kotiva Ieruharemiḡi variaka maantima tiva nimianaro: Aahara vataihairo uvai vovano utuanarove. Vi uvaiva kia ḡihaaḡama kero *uiti* rapa ḡaḡini vara karaitiro, viva ekaa haika tatoḡa kaaina uvaivama varianarove.

12 Te Noravano Kotika vara kaaina uvaiva nai kempuka uvaivano varianarove. Ti vaiinti namenti qora kaiqa vare variara kaara te viraqohai vika ntaiharerave, tura.

13 Ho tavaate. Aaqu ntireva kumpora arutaintemake, navutaaka aara mpiqavi maini ani variavo. Nora vetoravano auva ntaintemake, vika iqoka kaari aiqevano noraiqaakero auva ntaivo. Vika ohivano kante vaiva memoravano kante vairavata uri aatara kairave. Oho, tenavu kia ho vairarave.

14 Ne Ieruharemiqi variaka, nanti nanti entae nenta avu aatoqi qora kaiqa autireka ira qaqi iriqi vivarave? Nenta muntuka hiqama kaivaro qora okaravano kia viraqi vairaro Noravano ni ntitaarire.

15 Daani vatukaqihaive Efaraimu aiqinaihaive vaiinti vonavu kia koqe vakaaka vare aniavo.

16 Noravano vi vaiintikara tiharo, Iutaa vata auvahini varia vatanaakavata, Ieruharemiqi variakavata ne mintima tiva nimiate: Niara vataihai navutaaka maini ani variavo. Vika aninte, Iutaini vo vatuka vo vatuka ani ututumate iqoka raquireka noraiqaake uva tivarave.

17 Ieruharemiqi variaka ti Nora Kotika qoriri-make kia ti vevaaraini vaireka auti variara kaara, te navutaaka qaqi kaari vika vaiinti vonavu naahogaa maimaraara raqikiantemake, Ieruharemi ututumate vaivarave.

18 Ne qora aara avataqi viha ti uva raqaqi vi variara kaara, navutaaka ni qoraiqama kareka anivara. Ne nenta qora kaiqa vare variavama vi maarara qovarama kaivo. Vi maarava hunkavi haikara voqaara niqi vaiharo ni

muntuka raqonta kaira ne anomake qoraiqamavi vaivarave, tiro.

Noravano Kotiva minti tura.

Ieremaiaava nai navunaakara mpo ike tura

¹⁹ Oho, oho, ti muntukavano voqamakero qoraiqimanta antura ntiha vauro. Vi maarava tiqi vaimanta te kia ho evaara vairarave. Te navutaaka *aanumaara/noma* vuaqaara iruro. Navutaaka iqoka raqiha uva *nontanta/otata* tiara te iruro.

²⁰ Oho, te tavauramanta navutaaka tinavu qoraiqama timite, qaiqaa qaiqaavata tinavu qoraiqama timite variavo. Navutaaka ekaa Iutaa vata maata qoraiqama kaavaro qoraiqama viro vaivo. Navutaaka vaaka qovaramavi, vate virave ti, vika tinavu *s eri* naavu maaqa rampaike qunahi qaanahimake aqu kaavo.

²¹ Mpo, nanti nanti entae navutaaka iqoka raquqi viha, iqoka *aanumaara/noma* vuaqaqi vivarave?

²² Te minti turaro Noravano Kotiva tiharo, Ti vaiinti nahenti hampi avu aato vataaka kia tiriara kankomake iriarave. Vika vainti naati kia avu aato vataaka voqaara vaiha kia vo haikaravata iri tavaarave. Vika qora kaiqa varaa okarara kankomake iri tave, koqe kaiqa varaa okarara kia iri tavaarave, tiro.

²³ Viva minti tumanta te tavauraro maa vatava qumina vauvaro kia vo haikavanovata viraqaa vauvaro naaruvaini kia vo haikavanovata ite vaura.

²⁴ Te aiqina vuruvi tavauramanta vika qakaa qakaa i vaumanta, qampara aiqina vika qakiha vuruvi virivi i vaura.

25 Te tavauramanta kia maa vataraqaa vaiinti nahenti variamanta ekaa uvirivata ata vare vinuara.

26 Te tavauraro koqemake kara qampiqe vai vatava aahara vataiqama vura. Ekaa vo vatuka vo vatuka qoraiqama viro vaivaro naavu maaqavata rampai kaavaro vaira.

Nora Kotira voqamakero arara ite vaivarora tiro, ekaa haikavano mintima kero vaira.

27 Noravano Kotiva mintima tiro: Te ekaa maa vatara qoraiqama kaariraro qumina naantaaka ntuanarove. Ho te mintima kehavata, kia te ekaara maa vatara vehiqama karerave.

28 Maa vatava iqi rateharo ike mpo tiraro naaruvavano konkiraqama vuanarove. Te minti minti irerave tuna uvara kia qaqirake vo uva tiainarave. Te kia tuqantaavi qaiqaa vo kaiqa vararerave turo. tiro.

29 Navutaaka ohiqaa oquvi vaikave, huru veva totekave animanta, ekaa vo vatuka vo vatukaqi varika vika ani uvara iri, qetake kantama vivara. Hini kika nantaqi kukeqareka vimanta, hini kika nora ori vainanaini vaarinte vivara. Ekaa vo vatuka vo vatuka qumina vairaro kia vaiinti vovanovata viraqi varianaro.

30 Ieruharemio, are vehiqama vira taiqa vina entava aumanto vaivara are nanae auti variaro? Quminama are naare utavaaqa koqera nonkutera, *hankaaroro/kukakaara* ruvutera, *kori* oriqohai aututaa haikara aqutera variaro. Quminama are nena avu auvahini vankora *peni* aqutera variaro. Are qumina mintima kehara nena vaataiqama tera variaro. Ai hampata ni

variaka* ai qoririmake, ai arukareka auti variavo.

³¹ Mpo, te iruraro nahentivano avuniqama kero vainti vataveva iharo keke tintema kero, vovano noraiqaakero keke ti vaivo. Viva Ieruharemive. Viva aanai aanai tiharo nai kauqu tutukero tiharo, Oho, te kia ho vairarave. Navutaaka ti harukareka iamanta te vika kauquqima vauro, tiro.

5

Iutaa vataini vauka Nora Kotira qoririma kora

¹ Noravano Kotiva tiharo, Ne Ieruharemiqui vai aarara, vo aara vo aaraqaaave, *maaketiqive*, vi aniha koqemake aitutumake tavaate. Ne vaiinti vo rantake tavaivaro viva avuqavu kaiqa vareharo quqaa okara avataqiro virava vairera, te Ieruharemi vehakuma amiteha, vaiinti nahenti viraqi variaka qora kaiqa vare uvaravata nunka nimitarave.

² Vika kauqu aiqiqaa aqukeha ti Nora Kotika autuqaa tenavu mintirerave tivakeha, vika kia quqaa uva tiraiti, una uvaqai ti variarave, tiro.

³ Kotiva minti timanta te tiha, Mpo Noravauvo, vaiinti nahenti quqaa okara avataqi vira, virara ai antuqavano vaivo. Are maa vaiinti nahentika utetehara ruqutuaramanta vika kia qora okara qaqira karaiti, kia ai uva iriarave. Are vika vehiqama kera ruhiqau kaaramanta vika kia koqe okara avatareka auti variarave. Vika kempukaiqamake qora aaraqaa viha tiha, Tenavu

---

* **4:30:** Uva tuqantaakero: Isipive vo vatanaakave hoqare Ieruharemi kahaqireka auti vaukara tura.

kia maa aarara qaqirake vo aaraqaa virelave, ti variara.

⁴ Vika minti tiamanta te tenta aatoqi irike tiha, Maaka vehi vaiinti nahentiqai variavaro vika avu aato kia vaivo. Vika kia Noravano Kotiva tivatai uvara kankomake iriarave. Vika Variqavano ne minti minti iate ti uvara vika kia iriarave.

⁵ Ho kaiqe te qiata vaiinti varianaini orunte uva vika tiva nimiare. Quqaae vi vaiintika Kotira aara kankomake iri tavaarave? Quqaae Kotiva vikara ne minti minti iate ti uvara kankomake iriarave? ti.

Te minti tivake orunte tavauramanta vika Nora Kotira qoririmake kia tenavu vira vevaaraini vairerave tivakeha kia vira uva iriara.

⁶ Ho vira kaara *raionivano* nantaqihairo ani aantau arukaintemake, navutaaka aninte vika arukevara. Qaakau vairivano aahara vataihairo ani sipisipi arukaintemake, navutaaka vika ani arukevara. Qaakau *pusi lepativano* vatuka aaqaini kukeqaviro vaiharo vatuka kero aniaina vaiintira teqa taaqama kaintemake, navutaaka vika arukevara.

Ti navunaaka qora kaiqa varaa uvava uritara kero vaimanta vika qaiqaa qaiqaa Kotira tauvaqa utu amite variara kaara, viva qaqi kairamanta navutaaka mintimake vika ani vehi autu taiqa kevara.

⁷ Noravano Kotiva tiharo, Ieruharemio, ai vaiinti nahenti ti qoririmake, una variqa vo variqa vo variqa nutu tuaherake variara kaara, te vika qora kaiqa varaa uvara nunka nimitaaina aarava kia vaivo. Te karave vo haikave nimuramanta vika kia vo haikara aavoqiarave. Te mintima nimitauramanta vika kia ti uva iriraiti, qaqiqai

qora kaiqa varaqi viha, naata vaati varaa okarara raqake, oru hampi nari varia nahentika naavuqi ruvaaqi variarave.

⁸ Ohi qoranavu airi kara naaka vaante vaan-temake nahe ohi hampata nireka auti vari-antemake, vaiinti vonavu vokiaka naata hampata nireka auti variarave.

⁹ Oho, vika mintimake qora okara avataqi vuara kaara, te vika ntaihama kaariravama vaivo. Iutaa vatanaaka ti qora okara autu timi-taara kaara tentaqa vika aru vuntu karerave.

¹⁰ Te qaqi kaariramanta navutaaka Isareri naa-hoqi vi aniha *uaini* naaqunta teqa taaqama kaate. Vika kia *uaini* naaqunta ekaara teqa karaiti, qaqi kanta kaaraqai teqa kevarave. Vi kaarauka kia ti Nora Kotika vaiinti nahenti variarara ti, navu-taaka vika teqa aqu kevarave.

¹¹ Isarerivata Iutaavata una variqa avataqi vi vaiha nai anomake ti tauvaqa utu timitaarave, tiro. Noravano Kotiva minti tura.

¹² Vika Nora Kotira uva iriha vi uvarara una uvave tivake tiha, Noravano kia vo haikavata autuanarove. Kia qora entavano tinavuqaa qo-varaiqianarove. Navutaaka kia maini anivarave. Karara aavoqi entava kia qovaraiqianarove.

¹³ Paropeti vika uvavano qumina uva aihoqai vaimanta vika kia Kotira uva tinavu tiva timi variarave. Kaivaro vika ti varia uvava nai qo-raiqama nimitaarire.

¹⁴ Vika minti ti variavaro Noravano Kotiva ekaa kempuka vataava tiriara tiharo, Ieremaiao, vaiinti nahenti minti ti variara kaara, ti uvavano ai noqihairo ihavano antauqa ita kaintema kero, vika ita kaanarove, tiro.

15 Minti tivakero Noravano Kotiva tiharo, Oho, Isareri vaiinti nahentio, te niaraini varia vatanaaka ntita viri kaariramanta vika ni hampata iqoka raquate. Vika kempuka vatanaaka vukaiqamake nái vataini variakave. Vika vo uva tiaka variarara ti, ne kia ho vika uva irivarave.

16 Vika aquke varia vevava vaiinti aruke vairave. Ekaa vika iqoka vaiinti vaireka, iqoka vaiinti tarauka variarave. 17 Ne kara ututera-ave, kara qantu vare vuru vaterave, vika taiqa kevarave. Vika ni maaqu raavura arukevarave. Ni sipisipive memeraave, purumakauve, vika aru taiqa kevarave. Ni *uaini* naahove, *fiki* katarive, vika vehi autu taiqa kevarave. Ne tiha, Tenavu vaantaavura ututuma tauna vatukaraqi ho vairarave ti varia vatukara, vika iqoka vaiinti vi vatukara vi vatukara ekaa taiqa kevarave, tiro.

18 Noravano Kotiva minti tivakero viva tiriara tiharo, Navutaaka ani entara kia te ni Isareri ekaa taiqa karerave.

19 Naantiara vaiinti nahenti ai ireha tiha, Oho, nana kaarae tinavu Variqa Noravano tinavu mintima timitaivo? tivara, Ieremaiao, are vika mintima tiva nimiane: Vate maa entara ne nenta vataqaa vaiha ti Nora Kotika tauvaqa utu timiteha, vo vatanaaka una variqanavu vevaaraini variarave. Ho naantiara vira voqaan-temake, ne huviqorama vo vatanaaka vataqaa vaiha vika vevaaraini vaivarave, tiro.

Kotiva nai vaiinti nahentiara rauriha variate tura

20 Noravano Kotiva tiriara tiharo, Maa uvara Iekopira anku Iutaa vataini variaka tiva nimiane:

21 Ne kia avu aato vataaka maa uvara iriate: Ni

avu vaimantavata, ne kia tave variarave. Ni aato vaimantavata, ne kia iri variarave.

²² Te Noravano Kotika vauramanta ne ti aatu geteha variataarave. Ne ti avuqaa vaivaro ni aiqū kauqu ntirintiri iataarave. Nora namarivano kia qaqini uritaraarire ti, te tentavano *nampisini* nuqa vataunarave. Nuqavano maa-hota vaiharo nora namari kuvai taivaro namarivano nai miniqai vairave. Namarivano kumpetaqi uriharo auva nteharovata, kia ho nuqa uri aatara kero qaqini vaari ntaanarove.

²³ Te nora kempuka vataunarara iriha ne ti aatu geteha variataara vaimanta, ne kia ti vevaaraini vaireka autiha ti tauvaqa utu timite variavo.

²⁴ Ne kara ho qantuante ti, te vi entara vi entara aaqu varake vaunarave. Ne virara iriha ti aatu geteha ti hutu tuahera kaataarave.

²⁵ Ho ne qora okara avataqi vi variara kaara te kia ni koqema nimitauraro aaquvano kia nti-varo ni karavano kia koqemakero qampiqairave. Ninta qora kaiqavano vi haikara ravaaqavuke vairave.

²⁶ Ti vaiinti nahenti avutana qora vaiinti voki-aka variarave. Vaiintivano uviri qantu kareva vaara vuitaintemake, vika vaiinti arukareka auti variarave.

²⁷ Uviri arukero rutantutaa utara mpiqa kain-temake, muara varataa haikava vika naavuqi mpiqaviro vairave. Vika mintimake qora okara avataqi vi variavaro vika airairavano airi vaivaro vika kempuka voqavata vaimanta ²⁸ vika airi kara ne variavaro vika auhavanovata nora

vairave. Vika qora kaiqa vare variava nai voqavata vairave. Vika qokavara qutu vua vaintika kia avuqavuqama nimitaraiti, vehi vaiinti nahenti nora maaraqi variakavata kia kahaqama nimite variarave.

²⁹ Oho, vika mintimake qora okara avataqi vi variara kaara, te vika ntaihama kaariravama vaivo. Iutaa vatanaaka ti qora okara autu timitaara kaara tentaqa vika vuntu karerave.

³⁰ Oho, Iutaa vataini nai anomakero qora okara vovano qovaraiqivo.

³¹ Paropeti vaiinti vika kia ti Kotika uva tiraiti, una uvaqai vaiinti nahenti tiva nimi variarave. Ti Kotika kaiqa vara timite variaka vikavata nai autuqa vaiinti nahentiqa raqiki variamanta vaiinti nahenti vikara hove ne mintimake tinavuqa raqikiate ti variarave.

Ho ne qora okara auti vaira te taiqa kaari ne nantie ivarave? tiro. Noravano Kotiva minti tura.

6

Navutaaka Ieruharemi ututuma tora

¹ Benaminira ankuo, ne Ieruharemiqi-hai ruqemake vuate. Vaiinti nahenti ruqemake vuate ti, Tekoa vatukaqi *aanumaara/noma* vuaqa kaate.

Beti-Hakeremi vatukaqi iha quaraimanta vaiinti nahenti iha mura tave kante vuate. Oho, *noti* mantaraihai kempuka vatanaaka ni vehi autu taiqa kareka ani variavo.

² Ieruharemi vaireva, koqe viri vaata vataa varaata voqaara vaimantavata, te navutaaka qaqi kaariramanta vika vira vehi autu taiqa kevarave.

³ Ieruharemi hampata iqoka raqireka avuhainaa vaiinti vonavu náí iqoka vaiinti ntita vare Ieruharemi aaqaini náí *seri* naavu maaqa vo kanta vo kanta kaqate vaivarave.

⁴ Vika náí iqoka vaiintiara mintima tivara: Ne iqoka raqireka qeramate variate. Kaiqe kuari avu qiataqaa uru ntairaqa raquare, tivarave. Vika minti tivake tavaivaro enta ire iramanta ⁵tiha, Ho vaiqe varike tenavu entaqa iqoka raqiha vika vaantaavura vona vona kempukaiqamake aututera vehi autu taiqa kaare, tivara.

⁶ Noravano Kotiva ekaa kempuka vataava vikara tiharo, Ne katari teqa vare, vaantaavura tataaqa vuru ntavate, vatavata varake ntavate, viraqaa vaarinte vaiha raquate. Maa vatukaraqi qora okaravano mpiqa viro vaira kaara te vira ruqutu karerave.

⁷ Aruvuqihairo namari aquvi aquvi intema kero, vi vatukaraqihairo qora okaravano qo-varaiqi vairave. Náí kena vaiinti ntaihe varia vaiintika noraiqaake uva ti variara te iruro. Vika vo haika vo haika qoraiqamake variamanta vi haikauka kenko kaanko tiara te irunarave. Rovara varaakave, vaata teqa taaqama kaakave, te vikama tave vauro.

⁸ Ne Ieruharemiqi variaka rauriha variate. Ne kia ti uva irivera, te ni tauvaqa utu nimite, Ieruharemi qoraiqama kaariraro kia vovanovata viraqi ho varianarove, tiro. Noravano minti tura.

⁹ Noravano Kotiva ekaa kempuka vataava tiharo, Vaiintivano *uaini* tava hiqiharo kia voqavata qaqi kaintemake, navutaaka ti vaiinti nahenti kia voqavata vehakuma karaiti, ekaama

arukevarave. Virara irihara are ti uva qaiqaa Ieruharemiqi variaka tiva nimiramanta vikaqihai vohaiqa vohaiqavano ti uva iriate, tiro.

¹⁰ Viva minti tumanta te aqao ti, Te ta vaiintikae ai uva tiva nimirarave? Nai tavave ti uva ho irianarove? Vika kia ti uva iriataa imanta nai aato tinta taavo. Vika ai Nora Kotira uvara qora uvama vaivo ti variavo. Vika kia quaheha ai uva irireka auti variavo.

¹¹ Mpo Noravauvo, ai vaiinti nahenti qora kaiqa vare variara kaara ai arara ite vaintema kero, tivata vikara arara ite vaira te kia ho vira qimpa kararave, turaro Noravano tiriara tiharo, Ho ai arara ite vairara are vaintaira aaraqaa vi anika nitiane. Qaraaka vaiinti ruvaaqumavi vaikavata nitiane. Vaative naatave, konta naampaive, navutaaka kia vika vehakuma nimatevarave.

¹² Maa vataraqaa variaka qora kaiqa vare variara kaara te vika ruqutu kaariramanta vo kika vika naavuve naahove naatave varevarave, tiro. Noravano Kotiva minti tura.

¹³ Noravano qaiqaa tiharo, Nora vaiintive, vehi vaiintive, vika ekaa unaqaraiqama keha monu airaira varareka auti variarave. Paropeti vaiintivata, ti Kotika kaiqa vara timite variaka, vika vikavata vo haika varareka una okara avataqi vi variarave.

¹⁴ Ti vaiinti nahentiqaa nora numuara vaimanta vika virara inaara numuaraqaima vaivo tivakeha kia vira rumpa nimate variarave. Vika vaiinti nahentiara tiha, Ne kia getaate. Tenavu maateraiqiha koqemake variqi virelave, ti variamanta navutaaka qaqiqai ani variarave.

15 Vika náí vaaqu kaiqa vare variara kaara kaurihae variavo? Aqao, vika vi kaiqara vareha kia kauriraiti, qora okara qaqiqai avataqi vi variarave. Ho vira kaara vo kiaka kaavunti taiqa vuantemake, te vika ntaihama kaaina entaraqaa vikavata kaavunti taiqa vivarave, tiro. Noravano vi uvara tura.

Noravano tu uvara Isareri kia irura

16 Noravano Kotiva nai vaiinti nahentiara tiharo, Taara aara vainaraqaa himpите vaiha tavaate. Ne nenta ireha tave tiate: Haarua aara koqeva tantoe vaivo? tivake vi aararaqaa vuate. Ne vi aararaqaa vivi, ni muntukavano qihaaqama kero vainara ranta kevarave, tiro. Viva minti timanta ne aqao ti, Kia tenavu vi aararaqaa virerave, tiarave.

17 Vaiinti vonavu niqaa raqikiate ti, te vika kaamate niara tiha, Ne vaimanta navutaaka animanta vika ni *aanumaara/noma* vuaqa nimitaate, turamanta ne aqao kia tenavu noma uva irirerave tiarave.

18 Vika minti tiavera te Noravano Kotika tiha, Ekaa vo vatanaa vo vatanaaka iriate. Te tenta vaiinti nahentiqaa vo haika qovarama kaainara ne tavaate.

19 Vatavauvo, arevata iriane. Ti vaiinti nahenti kia ti uva iriraiti, vika te uva tiva taunaravata qoririma kaara vira kaara, te navutaaka ntita viri kaari vika ti vaiinti nahenti qoraiqama nimitaate.

20 Ti vaiinti nahenti Sabea vataihai koqe munta iaina haikara vare, niara vataihai koqe munta iaina haikara kaaqa voqaaravata vare tiha, Noravano vi haikarara quahaanarove, tiavarovata, kia ti hantuqavano vi haikarara vairave. Ne

ekaara kaintu iha quare *ofaarave*, vo *ofaave* autu timitera, ekaa vi haikarara kia te quahaainarave.

²¹ Ti vaiinti nahenti qora kaiqa vare variara kaara te qora haika qovarama kaari vika kuntavaivaima vare kaavu ntuate. Vika noka qoka nái vainti hampata qutu vivarave. Vika tataaqa variakave, vika tontive, ekaa vikavata qutu vivarave, tiro. Noravano minti tura.

Navutaaka noti mantaraihai anivarave tura

²² Noravano Kotiva tiharo, Ho tavaate. *Noti* mantaraini vai vataihai iqoka vaiinti maini ani variavo. Vika kempuka vatanaaka niaraini variaka iqoka raqireka qeramate variavo.

²³ Vika huruve iqoka paipeve tuateha, vaiinti qoraiqama nimiterara quaheha, kia aaqurihama nimate variakave. Vika nái ohiqaa oquvi kante ani variavaro vika ohi aiqivano noraiqaakero auva nte vaimanta maini ani variavo. Vika Ieruharemi hampata iqoka raqireka vontaga vontaga nai naantiara nai naantiara ani variavo, tiro.

²⁴ Minti tumanta Ieruharemiqi vauka tiha, Oho, tenavu navutaaka ani varia vakaakara iruraro tinavu voqamakero aatu itaimanta qete vauraro tinavu kauqu irianta vivaro kia kempuka vaimantama vauro. Nahentivano vainti vataveva iharo voqamakero antura ntiharo keke ti vaintemake, tenavu keke tiha vauro.

²⁵ Oho, ti navunaa taario, navutaaka nái iqoka paipeqohai ni arukevorave ti, kia vatuka ke naahoqive aarainive vuata. Ekaa aaqaini vo mantaraini vo mantaraini ni aatu ita nimitaaina haikavaqaima vaivo.

²⁶ Oho, ti navunaa taario, kovaara utavaaqa nonkute hantaqi oquvi variate. Ni vehi autu taiqa keka vaakama ani variavo. Vira noka qoka qorainti vainti vohainku vatataava qutu vimanta noraiqaake iqi rataantemake, ne navutaaka aniarara iriha iqi rateha variate.

²⁷ Noravano Kotiva tiriara tiharo, Ieremaiao, vaiintivano vo oriara koqe orie vaivo, qora orie vaivo tivakero ihaqohairo avatama kero tavaintema kera, are ti vaiinti nahenti ni varia aarara avatama kera tavaane, tiro.

²⁸ „Minti tumanta te vika avatamake tave, Kotirara tiha, „Oho, vika kia ai vevaaraini vaireka auti variavo. Vika kempukaiqamake nai antuqa vai aararaqaa ni variavo. Vika nai hana vaiinti nutu tuvi vuarire ti, vikara una uva ti variavo. Vika kia koqe ori, *korive silvaave* voqaara vairaiti, vika *ainive baraasive* voqaara variavo.

²⁹ Ihavano voqamakero ite vaivaro, qora orivano ravitaviro tuvitarero vuataara vaivaro, qaqi vairave. Vira voqaara qora vaiinti nahenti qaqima vika avutana variavo.

³⁰ Vi vaiinti nahentika vaireka, qoririma kaa *silvaara* voqaara variara. Noravano Kotiva vika qoririma kaira.

7

Ieremaiaava Nora Kotira Naavu vaunaini uva tura

¹ Noravano Kotiva tiriara tiharo, ²⁻³ Are oru ti Nora Kotika Naavu gentiana himpi vaihara maa uvara vaiinti nahenti tiva nimiane: Ne Iutaa vaiinti nahenti maini maara tireka aniaka Isareri Variqa Noravano Kotiva ekaa kempuka vataava

niara ti uvara iriate. Viva mintima tivo: Ne qora aaraqaa ni variara qaquirake koqe aaraqaa nivera, te ni qaqi kaariramanta ne maa vataraqaa homa variqi vivarave.

⁴ Vokiaka tiha, Nora Kotira Naavuvano maini vairara ti, navutaaka kia ho tinavu haatara kevarave, tivake ihi tiha, Maa vira Nora Kotira Naavuve, Maa vira Nora Kotira Naavuve, Maa vira Nora Kotira Naavuve, ti variarave. Hauri ne vika una uvara quqaave tivorave.

⁵ Ho iriate: Ne qora aaraqaa ni variara qaquirake kia qaiqaa hampi kaiqa varaate. Ne koqe okara nai umiqe nai umiqemaqi vuate.

⁶ Vo vatanaaka ani ni hampata variakave, viqa vaintive, tentoqa nahentive, kia vika vikaqaa nora maara vataate. Kia qaiqaa maa vataraqaa vaiinti nahenti qumina arukaate.

Ne una variqa, vo variqa vo variqa avataqi viha nenta qoraiqamake vai okarara qaqira kaate.

⁷ Ne ekaa vi uvara avataqi vivera, te ni qaqi kaariramanta ne maa vataraqaa koqemake variqi vivarave. Haaru te maa vatara ni kaivaqaukavara nimi tiha, Ekaa enta maa vatava vaireva, ni vatama varianarove, tiavaunarave.

⁸ Ho te tavauramanta ne kempukaiqamake una uva iriqi vi variarave. Vi uvava kiama ho ni kahaqianarove.

⁹ Ne muara auti variarave, vaiinti aruke variarave, naata vaati varaa okarara rage variarave, kauqu aiqiqaa aqukeha una uva ti variarave, una variqa Baalira *ofaa* autu amite variarave, una variqanavu haaru ne kia vikara iri tavaaka, ne vikavata avataqi vi variarave.

¹⁰ Ne ekaa vaaqu okara vira autuqi vivi, viraqaahai ne ti Naavuvano vainaini ani ti avuqaa vaiha tiha, Navutaaka kiama ani tinavu qoraiqama kevarave. Tenavu homa vairarave, ti variarave.

¹¹ Maa naavura Nora Kotira Naavuve tiara ne virara nana naavue tiavo? Tenavu muara kaiqa vareha oru viraqi kukeqavi vairarave, ne virara mintie tiavo? Ho iriate. Ne qora okara auti variara te tavema vauro.

¹² Ho ne Siloqi oru tavaate. Haaru te uva tiva taatau tauna Vokiseva mini vaimanta ti vaiinti nahenti Isareri qora kaiqa varaara kaara te qaqi kauramanta navutaaka Vokise vira vare vuarave.
*

¹³ Vate nevata qaqiqai qora kaiqa, vo qara vo qara i kaiqara vare variavo. Airi tataa te niara vi kaiqara vare variara qaqira kaate turamanta ne kia ti uva irireka auti variavo. Te ni aareha qora aara qaqira kaate turamanta ne kia vo tiraiti, kia ti uva iriavo.

¹⁴ Vira kaara te haaru Siloqi autunantemake, tenta hutu vai Naavura qoraiqama karerave. Ne tiha, Vi Naavuva vaimantara ti, navutaaka kia ho tinavu haatara kevarave tiarave. Te maa vatara ni kaivaqaukavara nimunara, te viravata qoraiqama karerave.

¹⁵ Te ni qata vakaa Isareri nititama kaunan-temake, ni Iutaavata tenta avuqaahai nititama kaariramanta „navutaaka ni rumpa vare vo vatani vuru kevarave„ tiro. Noravano Kotiva vi uvara tura.

---

* **7:12:** 1 Samueri 4:3-12; Ihi 78:60

Iutaa kempukaiqamake una variqara avataqi vi vaurara tura

¹⁶ Noravano Kotiva tiriara tiharo, Ieremaiao, kia maa vaiinti nahentikara irihara ti haaraane. Kia mpo ike tihara tiriara vika aaqurihama nimitaane tiane. Are mintirera, te kiama ai uva irirarave.

¹⁷ Iutaa vo vatuka vo vatukaqive, Ieruharemi vo aara vo aaraqaave, vika qora kaiqa vare variara are kiae tave variaro?

¹⁸ Vika vaintivara iha nuntu ruvaaqumake variamanta, vika qokavara iha quarate variamanta, vika nokavara *porisi/voruhi* varake *bisiketi* auti variavo. Vika *bisiketi* varake *ofaa* autuke una variqa Naaruva Kuinirave ti varia variqara ami variavo. Ti popohama timitareka, una variqa vo variqa vo variqara *uaini ofaa* rauru nimate variavo.

¹⁹ Vika mintiha kia ti Nora Kotikavauve qoraiqama timite variavo. Vika mintiha nai qoraiqama nimateha, kaurira haikavata vare variavo.

²⁰ Vika minti variara kaara te Noravano Kotika ekaa haikaqaa raqiki vaurauka tiha, Te kia maa vataraqaa variaka vehakuma nimitarerave. Ti noraiqaakero arara ite vairaqe te vaiintive, aantauvahive, katarive, naahove, qoraiqama karerave. Ti arara ite vairava kia humpama viraitiro, qaqiqai arara itaqiro vuanarove turo, tiro.

²¹ Noravano Kotiva Iutaa vaiinti nahentiara tiharo, Te ni Isareri Variqa Noravano Kotika ekaa kempuka vatauka niara mintima ti: Ne hini *ofaa* ekaa kaintu iha quarake, hini *ofaa* nenta vira

mati ne variarave. Ho qaqirake, ne nenta ekaa vo *ofaa* vo *ofaa* autira qaqi naate.

²² Te ni kaivaqaukavara Isipiqihai ntita vare anuna entara kia te vikara ekaa kaintu iha quare *ofaarave* vo *ofaave* iha quara timitaate tiraiti, ²³ te maa uvaraqai kempukaiqamake vika tiva nimi tiha, Ne ti uva koqemake iriqi vi vaiqe te ni Variqa variariramanta ne ti vaiinti nahentima vaivarave. Ne koqemake variqi vuate ti, te niara vi aarara vi aararaqaa nuate tiariramanta ne viraqaa vuate, tunarave.

²⁴ Te vikara minti turamanta vika kia ti uva avataqi viraiti, kia ná aato ti timiraiti, vika kempukaiqamake ná avu aatoqi qora kaiqa varera viraqai avataqi vuarave. Vika te unanaini ani-ataara vaimanta, ti tauvaqa utu timitaarave.

²⁵ Ni kaivaqaukavara Isipi ke ania entaraqaa-hai te vo enta vo enta qaiqaa qaiqaa tenta kaiqa vaiinti paropeti vaiinti vara kauramanta vika ne Isareri ianaini ani variarave.

²⁶ Ti paropeti vika ti uva ni tiva nimiamanta ne kia vika uva iriraiti, kia nenta aatovata vika nimiarave. Ne kempukaiqaake qora okara avataqi vuavaro ne qora kaiqa varaava ni kaivaqaukavara varaaravata uri aatara kairave.

²⁷ Ho Ieremaiao, are ekaa maa uvara ti vaiinti nahenti tiva nimiramanta vika kia ai uva irivarave. Are vikara qora aara qaqira kaate tiramanta vika kia ai uva irivarave.

²⁸ Vika kia ai uva iriara kaara vikara mintima tiane: Maa vatanaaka ná Variqa Nora Kotira uva kia iriraiti, vika kia vira qaqi kaavaro vika okara avuqavu qirave. Vika quqaa okara kia avataqi

vuavaro quqaa uvavano kia vika noqihairo qo-varaiqi vairave.

²⁹ Oho, Ieruharemiqi variakao, Nora Kotira arara itaivaro ni nai vaiinti nahenti qoririma kairara ti, ne nenta qiata kauhi toqa aquke, oru aiqinaini vaiha qutuakara ihi tiara tiate.

³⁰ Noravano Kotiva tiharo, Iutaa vika ti tivuqaa qora okara auti variarave. Vika una variqa *maraqura/varaha* te vaaqu haikave tuna haikara ti Naavuqi vara vaaviarama taarave. Vika mintiha ti Naavu anomake qoraiqama kaavo.

³¹ Vika nai maaqu raavura *ofaa* iha quarareka Hinomu Uqitaini *ofaa* tainta vo Tofetini autu-taarave. Kia te vikara mintiate tunarave. Vika mintimake vaaqu okara auti variara kia te tenta avu aatoqi iritauna haikarave.

³² Ho rauriha variate. Vo enta anintaira vaiinti nahenti kia qaiqaa vi vatara autu nteha Tofetive, Hinomu Uqitainive tiraiti, vika virara *Vaiinti Nahenti Airitahaa Arukaa Vatarave* tivarave. Naantiara navutaaka ni Iutaa vaiinti nahenti airitahaa teqa taaqamake aru kaimanta vokika qutuvika vaata mini quntamaqi vivi, vi vatara mpiqa kaivaro kia hini vata qaqi varianarove.

³³ Hini kika qunte vatava kia vairamanta vika vaata qaqi vairamanta mati ne uvirikave, qaakau vairive, ani vika vaata ne vaivaro, kia vovano vika ruhaaqi kaarirava varianarove.

³⁴ Iutaini vo vatuka vo vatukaqi, Ieruharemiqi vai aararaqaave, kia vovanovata varianarove. Vaiinti nahenti quaheha naaraihi varia uva *nontantarave/otatarave*, qaraaka naata vaati varaarara quaheha uva otata tiarave, ne

kia viraqihai vi uvara vi uvara qaiqaa irivarave. Te vi uvara vi uvara tira taiqa kaariraro qumina naantaaka ntuanarove. Noravano Kotiva minti tura.

8

¹ Vi entara navutaaka Iutaa nora vaiinti quntama taanaini aninte, avuhainauka vuhaarive, vika qiata vaiinti vuhaarive, Kotira kaiqa vara amitaaka vuhaarive, paropeti vaiinti vuhaarive, vo vaiinti nahenti Ieruharemiqi variaka vuhaarive, matipaqihai mpaqike qaqini aqu kevarave.

² Vika vuhaantaari aqi kaivaro kirikairiro vairamanta kuari avuvanove, toravanove, opu makauvanove vuhaantaari vika tavevarave. Maa vaiinti nahentika qaqi varia entara vika antuqavano naaruvaini vai haikarara vaimanta vikara *ofaa* iha quara nimite, vika naareha tinavu ka haqiate tivaqi viha, vi haikara autu tuaherake variarave. Ho kia vovano vuhaari vika nuntu ruvaaquma kero qaiqaa quntaraitiro, qaqi kairaro vairi raara voqaa voqaa vaintema kero, vika vuhaantaarivano varianarove.

³ Naantiara navutaaka qora vatanaa maaka hini kia arukeka te vo vatanaa vo vatanaaka varianaini raumpirima kaari vika mini vaiha mpo tiha, Tenavu kia qaqi vairaiti, haaru qutu vuataarave, tivarave. Te Noravano Kotika ekaa kempuka vatauka vi uvara turo, tiro.

Iutaa qora okara avataqi viha kia kauruara

⁴ Noravano Kotiva tiriara maa uvara ti vaiinti nahenti tiva nimiane tiro: Vaiinti vovano kaavu ntirava, viva kiae vaaka qaiqaa himpuanarove?

Vaiinti vovano hampi aaraqaa virava, viva kiae orurantero anianarove?

⁵ Ho nantihae ti vaiinti nahenti kia orurante aniraiti, qaqiqai hampi aaraqaa vi variavo? Nantihae Ieruharemiqi variaka kempukaiqama keha náí una okara avataqi viha, kia tuqantaavi te unanaini orurante aniavo?

⁶ Te vika uva irirera aato vatauramanta vika kia avuqavuqamake uva tiarave. Vikaqihairo kia vovano nai qora okara autira qaqira kero tiharo, Vi okarara kia avataqi vuataarave, ti vairave. Ohivano iqoka raquanaini kante vireva auti vaintemake, vika ekaa náí antuqavano vai aaraqaa vi variarave.

⁷ *Karoqera/Karontaarave*, qarorave, vonaini oru varike, náí maaqaini anirante vi entarara kankomake iriarave. Vika vi ani entara te kaama nimitauramanta avuqavumake vi ani variarave. Vika mintiamanta, ti vaiinti nahenti te vikaqaa raqikuna okarara kia kankomake iriarave.

⁸ Ne Iutaini variaka tiha, Tenavu Noravano Kotiva tivatai uvara vatauraukara ti, tinavu avu aatovano koqe iro vaimantama vauro, tiarave. Ho nantiakee ne minti tiavo? Te tavauramanta uva maara okara ti variaka te tivatauna uvaraqaahai tuqantaake una uva vaiinti nahenti tiva nimi variarave.

⁹ Ne avu aato vataaka kaurira haika vare qete vaimanta naavutaaka ni rumpa kevarave. Ne ti uva qoririma kaarara tiro, ni avu aato kia koqe imanta variarave.

¹⁰ Vira kaara te qaqi kaariramanta vokika ni naaho maatave, ni naatavarave, varevarave. Te tavauramanta ekaa vaiinti nahenti monu airaira varareka auti variavo. Paropeti vaiintive, ti

Kotika kaiqa vara timite variakave, ekaa vika vi haikara varareka una okara avataqi vi variavo.

¹¹ Ti vaiinti nahentiqaa nora numuara vaimanta vika virara inaara numuaraqaima vaivo tivakeha kia vira rumpa nimate variarave.

Vika vaiinti nahentiara tiha, Ne kia qetaate. Tenavu maateraiqiha koqemake variqi virerave, ti variamanta navutaaka qaqiqai ani variavo.

¹² Vika náí vaaqu kaiqa vare variara kaara kaurihae variavo? Aqao, vika vi kaiqara vareha kia kauriraiti, qora okara qaqiqai avataqi vi variarave. Ho vira kaara vo kiaka kaavunti taiqa vuantemake, te vika ntaihama kaaina entaraqaa vikavata kaavunti taiqa vivarave, tiro. Noravano vi uvara tura.

¹³ Oho, te Noravano Kotika vika vehi autu taiqa karerave. Vika *uaini* naaquntaqaa kia tava vairaro vika *fiki* katariqaavata kia tava vairaro vira marevano tamuntero aqu ntuanarove. Te vo haika vo haika vika nimunara navutaakama varevarave, tura.

¹⁴ Vi entara Iutaini variaka mintima tivarave: Oho, tenavu qumina maini oquvi variarorave. Kaiqe himpi ruqemake vo vatuka vo vatuka vaantaavura ututumateraqi oru vaiha qutu vuare. Tentanavu Variqa Noravano Kotiva tivatai uvara raqa kaunara kaara viva tinavu vehi autu taiqa karevave. Viva tinavuara qutu vuate tiro, uhi namari tinavu timivo.

¹⁵ Oho, tenavu qaqi maateraiqiha variqi virarave turaro kia vi entava anintaivo. Vo rovara vo rovaravano taiqaaina entava anianarove turarovata, voqamakero aatu itaaina haikava qovaraiqivo, tivarave.

¹⁶ Oho, navutaaka vaakama Daani vatukaini ani variamanta tenavu vika iqoka ohi kempukaiqaake aiho vare variara iruro. Vika kempuka ohivano noraiqaake aakara nteha *mpururu mpururu* tiavaro ekaa vatavano geteharo ntiri ntiri i vaivo. Tinavu vatave, ekaa vo haika vo haika tinavu vataqaa vairave, vo vatuka vo vatukave, vaiinti nahentive, navutaaka ekaa vi haikara nama kareka ani variavo, tivarave.

¹⁷ Noravano Kotiva tiharo, Ho tavaate. Te *quqahi/quaiha* vara kaari vika ni avutana vi-varave. Ne vika qihaaqama nimate aarava kia vairamanta vika ni nkaqa kevarave.*

Ieremaiaara muntukavano qoraiqura

¹⁸ Mpo, ti muntukavano voqama kero qoraiqimanta vauraro kia ho vo haikavano ti muntuka qoraiqira kahaqama timitaanaro.

¹⁹ Ho iriate. Ti navunaaka niara vataini vaiha keke tivaqi viha tiha, Oho, Noravano Kotiva kiae Saionini nai Naavuqi vaivo? Nana kaarae Saioni Avuhainaava qaqirakero vivo? tiavaro Noravano Kotiva nai tiva nimitiro tiharo, Ne nantihae ti arara itaarire ti, nenta una variqa *maraqura/varaha* aututaara quahama nimateha, vo vatanaaka una variqa kia ho ni kahaqiaina haikaravata quahama nimate variavo? tiro.

²⁰ Minti tumanta vaiinti nahenti tiha, Kara qantua entava aitaravaro koqe kuarivano itai entavavata taiqa vivaro, Noravano kiaqai tinavu ruaruama timitairave, tura.

²¹ Oho, ti navunaaka qoraiqama vuara kaara ti muntuka voqamakero qoraiqimanta vauro. Te

---

* **8:17:** *quaiha:* navutaaka

vi aniha iqi rataqi vi vauraro aatu itai haikava ti ravaaqavu kaimantama vauro.

²² Mpo, Gileaati vataini kiae koge *marasini* vo vaivo? Kiae mini koge *doktaa* vovano vaivo?

Numuaravano ti navunaakaqi qaqi ite vaira nantiharoe „Kotiva,“ kia *marasini* viraqaa aqu nimitairaro tavanta vuarire? ti.

9

¹ Mpo, ti qiatavano varuva namari voqaara vairaro, ti tivuvano aruvu namari voqaara variataarave. Mintimake vairage te entaqivata aaitairaqaavata tenta navunaaka arukaakara iqi rata nimitaqi virerave.

² Mpo, aahara vataini ti haraara naavu vo vairagevauve, te tenta navunaaka maini ke mini oru variataarave. Vika ekaa naata vaati varaa okarara raqakaaka variavo. Vika ekaa kia Kotirara noraiqaake iriraiti, qora aaraqaaqai vi variavo.

³ Noravano Kotiva tiharo, Vaiintivano airi veva aqukaintemake, ti vaiinti nahenti noqihairo una uva, vo uva vo uva qovaraiqi vairave.

Una uvavanoqai maa vataraqaa raqiki vaimanta vika qora kaiqa vareha, qaiqaa qaiqaavata qora kaiqa vare variarave. Vika kia tiriara tinavu Variqave ti variarave.

⁴ Ni tontivara ni qoraiqama kevorave ti, rauriha variate. Kia nenta qata vakaaraqaa muntuvi variate. Ni qata vakaa vika niara una uva ti variamanta, ni tonti vika niqaa una uva oqikeha ti variarave.

⁵ Vira tontivano nai tontiaro una uva ti vaivaro kia vovanovata quqaa uva ti vairave. Vika una

uva tivaqi vivi, anomake una uva ti varia okarara tavaarave. Vika qora okara autuqi viha, kia ho vi okarara tuta kevarave.

⁶ Ieremaiao, are una uva ti variaka avutana variaramanta vika tiriara, Viva kia tinavu Variqave tiarave, tiro.

⁷ Minti tivakero Noravano Kotiva ekaa kempuka vataava tiharo, Ho tavaate. *Silvaa* ori hampata qora orivano variantorave tiro, ihaqohairo *silvaa* ori *unta/nuta* kaintemake, te tenta vaiinti nahenti avatamake tavarerave. Te nana aaraqaae tenta vaiinti nahenti utetararave? Kia vo aaravano vaivo.

⁸ Vika maaqirivano vaireva, vaiinti aruke vevara voqaara vairave. Vika nái noqihai una uvaqi ti variarave. Vika nái noqihai nái hana vaiintiara koqe uva tihavata, nái avu aatoqi vika arukerara irite variarave.

⁹ Oho, vika mintimake qora okara avataqi vi variara kaara, te vika ntaihama kaariravama vaivo. Iutaa vatanaaka ti qora okara autu timitaara kaara te tentaqaqa vuntu karerave. Noravano Kotiva minti tura.

¹⁰ Mpo, te aiqinavauara iqi rata nimateha, ukauvano aaharaiqama viraravata iqi rata nimitarera. Vaiinti nahenti kia qaiqaavata mini mini vi anivara.

Purumakau ukau neha aakara nte varia uvara kia te qaiqaqa iruro. Uvirive aantauvahive ekaa qetake ruqemake vi anima vuara.

¹¹ Noravano tiharo, Te Ieruharemi vatuka qoraiqama kaariraro viraqi vo kanta vo kanta orivanoqai kirikairiro varianarove. Te Iutaini vo vatuka vo vatuka vehi autu taiqa kaariraro kia

vovanovata mini ho vairamanta qaakau vairiqai mini vi anivarave, tiro.

¹² Viva minti tumanta te tiha, Tavave koge avu aato vataava Kotira okara ho irianarove? Noravano Kotiva ta vaiintirae tiva amiraro vi vaiintiva tinavu vutukero Kotira okara tiva timianarove? Nantihae navutaaka maa vatara qoraiqama kaavaro aahara vataiqama vimanta kia vovano ho vi anianarove? ti.

¹³ Te minti turaro Noravano Kotiva ti tiva timiro tiharo, Ti vaiinti nahenti te uva tiva taunara qoririma kaara vira kaarave. Vika kia ti vavaaraini vairaiti, te uva maara tiva taunara kia avataqi vuarave.

¹⁴ Vika kempukaiqamake nai avu aatoqi hampi kaiqa varera avataqi viha, nai kaivaqaukavara qora okara numiqaantemake, vika una variqa Baalira *maraqura/varaha*, vo varaha vo varaha quahama nimate variarave.

¹⁵ Vika mintiara kaara te Isareri Variqa Noravano Kotika ekaa kempuka vatauka tiha, Te hunkavi naahoravata uhi namarivata vika nimiari nevarave.

¹⁶ Te vo vatanaa vo vatanaaka vataini vika raantaupirima karerave. Vika kaivaqaukavaravata vikavata kia vi vatanaakara kankomake irianaini te vika raantaupirima karerave. Te qaqi kaariraro iqoka paipevano vika ntataqiro viharo vehi autu taiqa kaanarove, tiro.

Ieruharemiqi vauka iqi ratora

¹⁷ Noravano Kotiva ekaa kempuka vataava tiharo, Ne te tiaina uvara iriha variate. Nahenti-navu qutu vika iqi rata nimate vaika naaraate. Ne vika naaraimanta ani qutuvi ihira tiate, tumanta

18 vaiinti nahenti tiha, Mpo, vika naareha tiha, Kante aniate, tiate. Ne mpoqi ihira tiva timite vaiqe tenavu iqi rate variariraro tinavu tivuqi-hairo auguru voqamakeru nteharo auruvu vaura otu vuarire, ti.

19 Iriate. Saioni vatukaqihai vaiinti nahenti iqi rate varia uva *nontantara/otatara* te iri vauro. Vika tiha:

Oho, tenavu qoraiqama vima vauro. Tenavu nora kaurira haikama varauro.

Navutaaka tinavu naavu maaqa rampai raampairima kaarara ti, tenavu maini ke vo vataini vuariravama vaivo, ti.

20 Minti tumanta te Ieruharemiqi vau nahentikara tiha, Ne Nora Kotira uva iriate. Ne nenta aato vira amiha, vira noqihairo tina uvara kankomake iriate. Ne nenta raavuravara mpoqi ihira tiva nimiate. Ne iqi rate vai ihira nai tiva ami nai tiva ami maantima tiate:

21 Qutira haikavano tinavu avutana qovarama vivo. Tenavu vehi vaiinti naavuqi variariraukave, nora vaiinti naavuqi variariraukave, viva qaqiqai tinavu rantakero arukaanarove. Viva vainti haika aaravau ruhe variaka arukero, qaraaka vaiinti *maaketi*qi ruvaaqumavi variakavata arukaivo.

22 Vairi raha vona vona vaintema kerove, *uiti* naahoqi teqake rumpake vataava vona vona vaintema kerove, vaiinti nahenti arukaaka vaatavano vona vona vaimanta vika vaata nuntu ruvaaqumake quntama teka kia variavo.

Noravano Kotiva vi uvara vaiinti nahenti tiva nimiane tura.

23 Noravano Kotiva tiharo,

Hauri koqe avu aato vataava nai mahuta tiharo, Te koqe avu aato vataukave tiantorave.

Hauri kempuka vaiintivano nai mahuta tiharo, Te kempuka vaiintima vauro tiantorave.

Hauri airi monu vataava nai mahuta tiharo, Te airi monu vatauka vauro tiantorave.

²⁴ Vovano maa okarara avateharo nai mahuta tiarirava homa varianaro:

Viva kankoma kero ti Nora Kotika iri tavero, ti vevaaraini variariravave. Viva kankoma kero irimanta te vaiinti nahenti koqema nimate vaunarave,

te vika aaqurihama nimate vaunarave,

te tenta avuqavu okara avataqi viha, vaiinti nahenti avuqavuqama nimate vauraukama vauro.

Vovano ti aanantero mintiaqiro virera, te vi vaiintirara quaheha vairarave, tiro.

²⁵ Noravano Kotiva tiharo, Vo enta anintairaqe te vi entaraqaa vo vatanaa vo vatanaaka qorainti nái vaata toqakekave, kia vaata toqakekave, ntaihama karerave. Ekaa vika vika te tivatauna uvara kia iri variarave.

²⁶ Isipive, Iutaave, Idomuve, Amonive, Moapive, aahara vatani variaka nái qiata kauhi qiquqamake toqakaakave, ekaa vika qorainti kia nái vaata toqakaaka variamanta, Isareri qorainti vika nái vaata toqakaaka vaihavata, vika ekaa nái muntukaqihai kia qora kaiqa toqake qaqini varakaaka variarave. Noravano Kotiva vi uvara tura.

10

Noravano Kotivaqai quqaa Variqavano vairara tura

¹ Ne Isareri vaiinti nahentio, aato ti timiqe te Noravano Kotiva tivatai uvara ni tiva nimiare.

² Viva tiharo, Hauri vo vatanaa vo vatanaaka qora okara avataqi vi variara nevata avataqi vivorave. Vika naaruvaini aahuva haika qo-varaiqira taveha, voqamake qeteha variarave. Hauri nevata vi haikara taveha qetevorave.

³ Vika una variqa avate varia okarava kia vika kahaqiraitiro, qumina okaraqai vairave. Vika nantaqihai katari tegake vare aniavaro vovano *siseri* varakero viraqohairo katari viraqaa una variqa viri vaata nkauru kero autukero vatairave.

⁴ Mintima kero autu kaimanta vika *korive silvaave* varake viraqohai *maraqura/ varaha* vaataiqamake vate, vi haikava hiqintuantorave ti, *niriqohai* arutaarave.

⁵ Uvirivano naahoqi kara naantorave tiro, naaho gova vaiinti varaha vaavi arataira vogaara, vi haikava kia ho uva tirave. Vi haikava kia ho nai niraitiro, qaqi vaimanta vokiaka vira aqu vare vi variarave. Kia vi haikauka aatu qeteha variate. Vika kia ho ni qoraiqama nimite, kia ho ni koqema nimitevarave. Noravano Kotiva minti tura.

⁶ Noravauvo, kia vovano ai voqaara vairave. Ai kempukavano uri aatarakero vaivaro ai autuvanovata nai nora autu vaivaro *vaiintivano ai autuqaa nora kaiqa homa varaanarove*.

⁷ Are ekaa vo vatanaa vo vatanaaka Avuhainaava varianarara ti, ekaa vika ai aatu qeteha ai vevaaraini variataarave. Ekaa vo vatanaa vo vatanaaka avuhainaukave,

koqe avu aato vataukave, vikaqihairo kia vovanovata ai voqaantema kero vaivo.

⁸ Vika nái avu aatoqi iritaa uvava gumina uvaqai vaimanta vika hampi okara avataqi vi variara. Katariqohai una variqa aututaa haikava gumina katariqai vairara ti, vi haikava kia ho vaiinti nahenti koqe avu aato nimianaro.

⁹ Speni vataihai kakanairima taa *silvaa* orira vare, Ufasiqihai *kori* ori vare aniamanta, vi kaiqara kankomake tavaaka *maraqura/varaha* ori viraqohai naavuma kaamanta, vo kiaka tavuna kutaa okarara kankomake tavaaka naare tavunave ihiqa tavunave autuke viraqohai varaha nonku amitaara.

¹⁰ Vika *maraqura/varaha* autuke vataava gumina haika vaivara, Noravauvo, areqaima quqaa Variqavano variaro. Are Variqavano qaqi variqira vi variarava vaihara, are Avuhainaava ekaa enta qaqi variqira vinarave. Ai araravano ite vai entara maa vatava qeteharo ntiri ntiri i vaira vo vatanaa vo vatanaaka ai aatu qetevarave.

¹¹ Isarerio, ne vo vatanaa vo vatanaaka maantimake tiva nimiate: Ni una variqa vika kia naaruvavata vatavata autuke vataakara ti, vo enta vika ekaarama vehiqamavi taiqa vivarave.

¹² Noravano Kotiva nai kempukaqohairo maa vatara autukero vatorave. Viva nai koqe avu aatoqohairo maa vatara autukero vatero, vaiintivano *seri* rairakero aqutaintema kero, naaruvavata rairakero vatorave.

¹³ Viva tivaro naaruvavano karara tivaro nora aaqu nti vairave. Viva tivaro niara vataihairo tonavuvano kumpetaqiro anirave. Viva tivaro

aaquakaavano uti vaivaro aaquvano nti vaivaro uvaivanovata uti vairave.

¹⁴ Una variqa avataqi vi variaka avu aato kia vaimanta vika vo haikaravata kia kankomake iri tave variara. Una variqa auti variaka vika una haikaqai auti variavaro kia aiho vareva vi haikaraqi vaimantara ti, vika kaurira haikama varevara.

¹⁵ Una variqa *marapura/ varaha* vaireva, qumina haikaqaima vairo. Ne ekaa vi haikara naaraihama nimitaataarave.

Noravano Kotiva ekaa vi haikara vehi autu taiqa kaaina entava anianarove.

¹⁶ Iekopira Variqavano kia una variqa voqaara vairaitiro, viva ekaa haika autukero vataiva vaiharo, viva Isareriara tinta vaiinti nahentima vaivarave tirave. Vi Variqara autu vaireva, Noravano Kotiva ekaa kempuka vataavave.

Navutaaka Isareri qoraiqama nimito entara

¹⁷ Ieruharemi vaiinti nahentio, navutaaka maa vatukara ututuma taavo. Nenta vataa haikara utuvare vo vataini vireka irara qeramate variate.

¹⁸ Noravano Kotiva tiharo, Te maa vataraqaa variaka vonaini vara aqu karerave. Te qaqi kaarimanta navutaaka ani vika qoraiqama nimite rumpa vare vo vataini vuru kevarave, tiro.

¹⁹ Viva minti tumanta Ieruharemiqi variaka ike mpo tiha, Oho, tenavu qoraiqama vuro. Nora maaravano tinavuqi vaivaro, nora numuaravano kia ho tavanta vuainara voqaarama vaivo. Oho, tenavu nora maarama varaqi virarave.

²⁰ *Seri* naavu maaqa ekaa qoraiqama vivaro vira tuatai kaantaukavata ekaa rapepaama vintema kero, Ieruharemivano qoraiqama vivo.

Tenavu qaiqaa vi *seri* naavura vaavi arakarare turaro, kia vovano tinavu kahaqiarirava vaivo. Vaiinti nahenti kia vairaiti, vika ekaa vo vataini vuavo.

²¹ Tinavu qiata vaiinti avu aato kia vaimanta vika kia Nora Kotirara tinavu kahaqiane ti variara kaara, vika kia koqema vi variamanta vaiinti nahenti kirikairimavi variavo.

²² Ho iriate. *Noti* mantaraihai iqoka vaiinti airitahaa ani variavaro noraiqaakero auvante vaivo. Vika Iutaini vai vatukara, vo vatuka vo vatuka vehi autu taiqa kaivaro aahara vata-vanoqai vairamanta qaakau vairi vikaqai mini vi anivara.

Ieremaiaava Kotira aarora

²³ Noravauvo, tenavu maa vataraqaa vaiha, kia ho tenavu tentanavu variqi vuainaraqaa raqikirara. Kia tenavu ho tiha, Maa vataraqaa tenavu minti mintima enta variqi virarave, tirara.

²⁴ Mpo, Noravauvo, are tinavu utetehara, hauri ai arara itairara tinavu uteterorave. Are mintirera, tenavu kia ho vairaiti, taiqama virarave.

²⁵ Vo vatanaaka kia ai autu tuaherake variaka, are vikara arara itehara qoraiqama nimitaane. Tavaane. Vika tinavu ai vaiinti nahenti arukeha, vehi autu taiqa keha, tinavu vatavata qoraiqama kaavaro qumina vataqai vairave.

11

Isareri Kotiva uva tiva taatautora raqakora

¹ Noravano Kotiva qaiqaa tiriara tiharo, ² Te haaru uva tiva taatau taunara vira irira, are

Iutaini variakavata Ieruharemiqi variakavata vi uvara tiva nimiane.

³ Are vika tiva nimira tihara, Isareri Variqa Noravano Kotiva mintima tivo: Vovano te tiva taatau tauna uvara kia iriqiro virera, vi vaiintiva qoraiqama vuanarove.

⁴ Nora iha itairaqihai qaqini vara kaantemake, te ni kaivaqaukavara Isipihai ruaruama nimitaunarave. Vi entara te vikara tiha, Ne ti uva iriqi viha, ekaa vi uvara avataqi vivera, te niara tinta vaiinti nahentive tivakeha ni Variqavano vairerave tunarave.

⁵ Ne ti uva iriqi vivera, haaru te tenta kauqu aiqiqaa aqukeha ni kaivaqaukavara Eparahaamirave, Aisaakirave, koqe vata, karavano kqemakero qampiqaina vatara nimirerave tuna uvava vi vauma varianarove. Ho vate maa entara ne Isareri vi vataraqaa variarave, tiro. Viva minti tumanta te tiha, Noravauvo, quqaama tiaro, tunara.

⁶ Te minti turaro Noravano Kotiva qaiqaa tiriara tiharo, Are Iutaini vo vatuka vo vatukaini oruntera, Ieruharemiqi vi ani varia aarantuna oruntera, vaiinti nahenti tiva nimihara tiane: Te tiva taatau tauna uvara ne iriha vi uvara vi uvara avataqi vuate.

⁷ Te ni kaivaqaukavara Isipihai ntite anuna entara te vikara tiha, Rauriha variate. Ne ti uva kia avataqi vivorave tunarave. Vi entaraqaahai te ni Isareriara qaiqaa qaiqaa ti uva avataqi vuate tivaqi ani vaunarave.

⁸ Te vikara minti turamanta vika kia ti uva avataqi viraiti, vika kia nai aato ti timiraiti, vika

kempukaiqamake ná avu aatoqi qora kaiqa varera viraqai avataqi vuarave. Te vika hampata uva tiva taatauke vataunara raqakaara kaara, te vika tota tunantemake te vika qaiqaa qaiqaa ntaihama kaunarave, tiro.

⁹ Noravano Kotiva tiriara qaiqaa tiharo, Te iruramanta Iutaini variakavata Ieruharemiqi variakavata uva tiva taatauke tiha, Tenavu kia Kotira vevaaraini vairerave tiarave.

¹⁰ Vika ti qaqirake ná kaivaqaukavara qora kaiqa varaara qaiqaa vare variavo. Vika kaivaqaukavara kia ti uva iriantemake, vikavata kia ti uva irireka auti vaiha, una variqa, vo variqa vo variqa quahama nimate variavo. Te vika kaivaqauka hampata vohaa uva tiva taatauke vataunara Isarerivata Iutaavata raqa kaarave.

¹¹ Vira kaara te Noravano Kotika tiha, Te vikaqaa qora enta qovarama kaariramanta vika kia ho rugemake vivarave. Vika tiriara ike mpo tiqevata, te kia vika uva irirerave.

¹² Iutaini vo vatuka vo vatukaqi variakavata, Ieruharemiqi variakavata, qora entavano qovaraigina entaraqaa oru ná *ofaa* autu nimate varia variqaukara ike mpo tiha tinavu kahaqiate timantavata, vi haikauka kia ho vika kahaqivarave.

¹³ Oho, Iutaa vataini airi vatuka vaintemake, ni una variqa airitahaa variarave. Ieruharemiqi airi aara vaintemake, ne airi *ofaa* tainta autuke, te vaaqu haikave tuna variqara Baalira *ofaa* iha quara amite variarave.

¹⁴ Ieremaiao, kia maa vaiinti nahentikara irihara ti haaraane. Kia mpo ike tihara tiriara vika

aaqurihama nimitaane tiane. Nora maaravano qovaraiqina entara vika ti haaraiqe te vika uva kia irirarave. tiro.

¹⁵ Minti tivakero Noravano Kotiva Iutaini variakara tiharo, Oho, ti muntukavano vai vaiinti nahentika qora kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa vareha, nantihae ne ti Naavuqi *ofaa* autireka vi variavo? *Ofaa* mati vivae ni kahaqiraqe te kia ni ntaihararave? Aqao, kiave. Te tavauramanta ne quahakema qora kaiqa vare variavo.

¹⁶ Haaru te niara koqe *orivi* katarivano airi tava iraira voqaara variavo tunarave. Ho vate te vi katarira iha quara kaariraro ihavano no-raiqaakero iteharo taku takaa tiharo kanta kaara ekaa ita kairaro kinta kaantama vuanarove.

¹⁷ Te Noravano Kotika ekaa kempuka vatauka ni maa vataraqaa ututaunarave. Ne Isarerivata Iutaavata qora okara avataqi viha Baalira *ofaa* iha quara amitaara kaara, ti voqamakero arara itaimanta te niqaa uva vate tiha, Qora entavano niqaa qovaraiqianarove, turo, tiro.

Vokuka Ieremaiaara arukareka auti vaura

¹⁸ Noravano Kotiva tiriara tiharo, Raurihara variane. Vokiaka ai arukerara nai tiva ami nai tiva ami i variavo, tura.

¹⁹ Vaiintivano sipisipi naati arukareva kantaruma varaintemake, ti navutaaka ti arukareka auti variarara te kia kankomake irunarave. Vika tiha, Vaiintivano katari tava irataira hampata tuqu kaintemake, kaiqenavu vira vaaka arukaari vaiinti nahenti vira autu tauruke kia qaiqaavata virara iritaate, tura.

²⁰ Vika minti tumanta te Kotira aareha tiha, Noravauvo, are ekaa kempuka vataavave. Are

avuqavuqama kera vaiinti uva rahe variaravave. Are vaiinti nahenti avu aatoqi vai uvara avatama kera tave variaravave. Are tiqaa vuntu kehara vika qoraiqama nimitaane ti, te ai kauquqi vi vaiintika vatauro.

²¹ Anatoti vatukaqihainauka ti arukaataa imanta vika tiriara tiha, Are qaiqaa qaiqaa Nora Kotira autuqaa uva tirera, tenavu tentanavu kauquqohai ai arukarerave tiarave, ti.

²² Te Kotira aareha minti turaro Noravano Kotiva ekaa kempuka vataava tiharo, Vika minti ti variara kaara, iqoka paipevano vika qaraaka vaiinti arukaanarove. Vika maaqu raavura narara variqi vivi, vuru qutu vivarave.

²³ Te vika ntaiharera vo enta kaama taunarave. Vi entava qovaraiqira kia Anatotihainaaka vovanovata qaqi vairamanta vika ekaama qutu vivarave, tiro.

12

Ieremaiaava Nora Kotira irora

¹ Noravauvo, te ariara ti uva avuqavuqama timitaane tiarera, are koqema kera uva rahe variaravara tira, are ti uvavata avuqavuqama timitenarave. Ho are ti qaqi kairaqe te are vaiinti nahenti uva avuqavuqama nimitena okarara ireha tavaare. Nantihae qora kaiqa vare variaka koqemake variqi vi variarave? Nantihae ariara kia noraiqaake iri variaka variavaro vikaqi kia nora maaravano vairave?

² Katari vataqi ututaantemake, are vika maa vataraqaa vataaramanta, vika katarivano tuqa

aratero koqe tava iraintemake, koqemavi variarave. Vika nái noqihai ai autu nte variavarovata, vika muntukavano kia ariara vairave.

³ Noravauvo, vika mintimake variavaravata, are ti okara kankoma kera iri tavaanarave. Te kaiqa vare vaunaravata, ti muntukavano ariara vairavata, are kankoma kera iri tavaanarave.

Oho, sipisipi arukareka rarau viri kaantema kera, are vi vaiintika rarau viri vatera, nena kaama tena entaraqaa vika arukaane.

⁴ Mpo, tinavu vatavano aaharaiqama vi-varo voqi voqi ukauvanovata tamunta viro vaivo. Nanti nanti entae mintima kero varianarove? Maa vataraqaa variaka qora kaiqa vare variara kaara aantavahivata uvirivata quti variavo. Vaiinti nahenti tiha, Kotiva tenavu vare vauna kaiqara kia tave vaivo, tiarave, ti.

⁵ Te minti turaro Noravano Kotiva tiharo, Ieremaiao, are vaiinti hampata kantamaqi vihara aanaaraiqama viramanta vika ai uri aatara kaivera, are nantiakerae ohi hampata ho kantenarave? Are vata nahai kanta vihara kaavuntirera, nantiakerae are Iotaani Namari auvahini vai nantaraqira vinarave?

⁶ Ho tavaane. Ai qata vakaave, ai qora naavuqi variakave, vika uva tiva taatauke ai qoraiqama amitareka auti variavo. Raurihara variane. Vika uqerara uva ariara tivara are kia vika uvara quqaa uvave tivakera, vikaqaa muntuvira variane, tiro.

Noravano nai vaiinti nahenti qoririma kora

⁷ Noravano Kotiva tiharo, Te Isareri tauvaqa utu nimitarerave. Te tenta kaama tauna vaiinti nahentika te vika qoririma karerave. Ti

muntukavano vai vatanaaka, te vika navutaaka kauquqi karerave.

⁸ *Raionivano* nantaqi aantau arukareva no-raiqaakero uva tintemake, te kaama tauna vaiinti nahentika ti navutaiqiha noraiqaake uva ti variarave. Vira kaara ti hantuqavano kia vikara vaivo.

⁹ Memornavu vo uviri ututumate vira ari vari-antema ke, navutaaka ti vaiinti nahenti ututuma taavo. Ho qaakau vairivata naarama kairamanta vikavata ani vi uvirira naate.

¹⁰ Vo vatanaa vo vatanaaka avuhainauka nai iqoka vaiinti ntita vare ani, ti *uaini* naaho qo-raiqama ke, ti naaho maata aiquqohai rahiti raahitima kevarave. Vika ti koqe vata qoraiqama kaivaro aahara vataiqama vuanarove.

¹¹ Vi vatava qumina vata vairaro kia vovanovata mini vairaro qumina naantaaka ntuanarove. Ekaa vi vatava mintima kero vairaro kia vovanovata virara ike mpo tiva amitaanarove.

¹² Oho, aahara vata aiqinaihai navutaaka air-itahaa ekaa haika qoraiqama kareka ani variavo. Ekaa maa vataraqaa Nora Kotira iqoka paipevano vi aniharo ekaa haika vehi auti taiqa kairaro kia vovanovata qaqi varianarove.

¹³ Ne Isareri *uiti* auru vataqi utute, kara qantu varaa entara qumina nimiriqai qantu varaarave. Ne vukaari utuke nora kaiqa varataavaro vi naahoraqihairo kia vo karavata qovaraiqirave. Ho kauriha variate. Nora Kotira voqamakero arara itaira kaara ne Isareri ututaa karava qoraiqama vivo, tiro.

Noravano vo vatanaaka Isareri tataaqa vaukara tura

¹⁴ Noravano Kotiva tiharo, Isareri tataaqa varia vatanaakara te vakaaka tiva nimirerave. Te tenta vaiinti nahenti nimuna vatara vika qoraiqama kaara kaara, nimiri tuqa hampata ravau kaan-temake, te vika nái vataqaahai ravau aquke, vika avutanahai Iutaa ruaruama nimitarerave.

¹⁵ Te vika nái vataqaahai ravau aqukevata, naantiara te vika aaqurihama nimiteha, vi vatanaa vi vatanaaka ntita vare, qaiqaa nái vataqaave nái maaqainive, viri karerave.

¹⁶ Te mintiari vika kia qaiqaa Baalirara viva tinavu variqave tiraiti, vika tiriaraqai viva tinavu Variqavano vaivo tivera, viraqaahai te vikaravata ne ti vaiinti nahentive tirarave.

¹⁷ Nai ta vatanaaka kia ti uva iriqi vika vaivera, te vika nái vataqaahai ravauke vehi autu taiqa karerave, tiro. Noravano Kotiva vi uvara tura.

13

Noravano Ieremaiaarara oru tavuna varaane tura

¹ Noravano Kotiva tiriara tiharo, Are oru koqaa aqukera tavuna vo varera tavaarana rumpataane. Vi tavunara kia namariqi hiqaane, tivera ² te viva tuntemake tavuna vira varake tavaarana rumpataunara.

³ Te minturaro Noravano Kotiva qaiqaa tiriara tiharo, ⁴ Are tavuna nena tavaarana rumpataanara varera vuru Perataini ori ntoma viro vairaqi kukeqa taane, tumanta, ⁵ te viva tuntemake vuru kukeqa taunara.

⁶ Ho airi enta aitarovaro Noravano Kotiva qaiqaa tiriara tiharo, Himpira anirantera Perataini oru tavuna kukeqa taanara varaane, tumanta ⁷ te Perataini oru vata quvike tavuna kukeqa taunara varake tavauraro tavuna viva anomakero qoraiqama vumanta, te kia ho vira qaiqaa rumpa taarirava vaura.

⁸ Mintima vauvaro Noravano Kotiva tiriara tiharo, ⁹ Vira voqaantemake, lutaave Ieruharemiqi variakave, nái nora autuara quahe variara te qoraiqama karerave.

¹⁰ Maa vaiinti nahentika qora kaiqa vare variaka vaiha, kia ti uva iriataa imanta kia iriarave. Vika nái avu aato kempukaiqamake taataute, una variqa avataqi viha vika nutu tuaherake variarave. Ho vika maa tavunava quminaiqama vintemake, vikavata quminaiqama vivarave.

¹¹ Vaiintivano tavuna nai tavaarana rumpa taintemake, te Isarerivata lutaavata tenta tataaqa rumpa taunarave. Te vikara tiha, Vika ti vaiinti nahenti vaiha ti hutu tuaherake ti autu no-raiqama kaate turamantavata, vika kia ti uva iriataa imanta kia iriarave, tiro.

Vataqohai aututaa taverara tura

¹² Noravano Kotiva tiriara tiharo, Ieremaiao, Isareri mintima tiva nimiane:

Ne *uaini* varake ekaa vira qihiare taveraqi *uaini* qihiake mpiqa kaataarave, tiane. Are minti tiramanta vika ariara tiha, Eqane, tenavu vi okarara kankomake irunarave, tivarave.

¹³ Vika minti tivara are vika tiva nimira tihara, Noravano Kotiva mintima tivo:

Te ekaa maa vataraqaa variaka, avuhainauka Devitiva kuvuarama taikave, ti Kotika kaiqa vara timite variakave, paropeti vaiintive, ekaa Ieruharemiqi variakave, te tenta arara itai *uainira* ekaa vika vikaqi qihia aqu kaari vika vueraiqama vivarave.

¹⁴ Vaiintivano tave varakero vo taveqaa rukavu kaintemake, te vika noka qokave vaintairave rukavu raakavuma karerave. Te kia vika aaqurihama nimitaraiti, kia vikara ike mpo tiraiti, te vika vehi autu taiqa karerave, tiro.

Navutaaka Iutaini vauka rumpa vare vuru korara tura

¹⁵ Viva minti tumanta te tiha, Iutaa vaiinti nahentio, nenta autu vataini ke, Noravano Kotiva vi uvara tira koqemake aato vateha iriate.

¹⁶ Konkira arina entava qovaraiqira ne aiqinaini viha kuntavaivai iarorave ti, ne Nora Kotira nenta Variqa autu noraiqama kaate. Ne aaitaaina entara veka vaivarovata, viva vi entara tuqantaa kairaro anomakero konkira arina entava qovarama vuanarove.

¹⁷ Ne Kotira uva kia irivera, te kukeqavi vaiha, ne nentara noraiqaake iriha nenta mahuta ti variara kaara niara iqi rata nimitarerave. Navutaaka Noravano Kotiva i vaiinti nahentika rumpa varera kaara ti muntuka qoraiqiraqe te iqi rate variariraro auquruvano noraiqaakero ntaanarove, ti.

¹⁸ Noravano Kotiva tiriara tiharo, Are avuhainaa vaiintiara tiraro viva nai nokantiro naitanta avuhainaa tainta ke tuvuate. Vitanta avuhainaa tovaqavano vitanta qiataqaahairo

hiqintiramanta ʻvitanta kia qaiqaa Iutaaqaa raqikivarave, tiro.

¹⁹ Noravano minti tumanta te tiha, Iutaa vata *sauti* mantara Nekevini navutaaka ekaa vatuka ututuma taamanta ekaa vaantaavura qentinavu tintaviro vaivaro kia ho vovano vira qantua kaarirava vairave. Oho, navutaaka ekaa Iutaa rumpa vare vo vataini vuru kevarave.

²⁰ Ieruharemio, tavaane. Navutaaka *noti* mantaraihai anima variavo. Ai avutaqi varia vaiinti nahentika are vikaqaa koqema kera raqikiataarave. Are nena mahuta tihara, Vika ti vaiinti nahentive tiarauka, vika tantoe variavo?

²¹ Are vo vatanaakara ti tontive tiarauka, vika ai aatarake kempukaiqamake ariqaa raqikivarave. Vi entara are nana uvae tinarave? Oho, nahentivano vainti vatareva iharo noraiqaakero keke tintema kera, vi entara are noraiqaakera keke tinarave.

²² Are nena irehara tihara, Nana kaarae vi maarava tiqaa qovaraiqivo? tirera, te ai tiva amirerave. Are qora kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa varaanara kaara vika ai *hikoti* qaqini viqu aquke ai qoraiqama amitaarave.

²³ Hoe vankora vaata vataava eqara vaata kuqu vuanarove? Hoe qaakau *pusi lepativano* nai vaata kaakantaarinara nunka kaanarove? Kia hove. Vira voqaantemake, ne qaiqaa qaiqaa qora kaiqa vare variaka kia ho vi kaiqara qaqirake koqe kaiqa varevara.

²⁴ Noravano Kotiva tiharo, Aahara vataihairo uvaivano *uiti* rapa vara raumpirima kaintemake, te ni vona vona raumpirima karerave. ²⁵ Ne

ti tauruke una variqara vika tinavu ho kahaqi-varave tiara kaara, te naantiara mintimakeha ni qoraiqama nimitaainarave.

²⁶ Ieruharemio, te Noravano Kotika ai *hikoti* utu rarau vuruvi nina qiataini kaari vika are toka vainara tavaivara are kaurinarave.

²⁷ Ieruharemiqi varia vaiinti nahentikao, ne anomake vaaqu kaiqa varaara te tavaunarave.

Vaiintivano vora naata hampata nireva auti vaintemakeve, ohivano nahe ohi hampata nireva *mpururu mpururu* tintemakeve, ne aiqinainive naahonive una variqā avataqi vi variara te tavau-narave. Oho, Ieruharemiqi variakao, nanti nanti entae ne qaqiqai vi okarara avataqi vivarave? Ne vehi autuvi taiqavi entava aumantoma vaivo, tiro.

Noravano Kotiva minti tura.

14

Iutaini aaquvano kia ntu entarara tura

¹ Aaqu vukaiqaakero kia ntu entara Noravano Kotiva tiriara tiharo, ² Aaqu kia ntira kaara, Iutaini variaka iqi rate variavaro vika vatuka, vo vatuka vo vatukavano qoraiqama viro vairave. Vaiinti nahenti vata kanta vaiha iqi rate varia-manta Ieruharemiqi variaka keke tiha tinavu kahaqiane ti variarave.

³ Nora vaiinti vika nái kaiqa vaiinti namariara nititaamanta vika oru tavaavaro ori vauruke namari *taani* autu taaraqi kia namarivata vaira. Vika kia namari kaqaraiti, nái taqu qaqi vare aniavaro, vika muntuka qoraiqimanta ike mpo tiha nái qiata naavumate variarave.

⁴ Aaqu kia ntivarora tiro, vatavano aaharaiqama viro ave tairirave. Naaho qoka muntuka qoraiqimanta vika náí qiata naavumate variarave.

⁵ Ukau kia vaivarora tiro, *diaavano* nai naati garaaka vatataira qaqrakero virave.

⁶ Qaakau donki vika oru aiqina aaharaiqama vinaini himpi vaiha, qaakau vairi namariara aanai aanai tiantemake, aanai aanai ti variavaro, vika avuvata qoraiqimanta kia koqemake tave variarave.

⁷ Ti vaiinti nahenti ti aareha tiha, Oho, Noravauvo, tenavu qora kaiqa varaurava tintanavuqaa uva vate vaivo.

Mintiariraravata, are nena nora autuara irihara tinavu kahaqiane. Oho, tenavu airi tataa ai tauvaqa utu amiteha ai uva raqake vauro.

⁸ Tenavu ariara vivaqaima tinavu kahaqiari-ravave turo. Tenavu qoraiqama vi vauna entara areqaima tinavu Isareri ruaruama timitaaravama variaro. Nantiharae are tinavu vataini vo vatanaa vaiinti voqaara variaro? Nantiharae vaiintivano vo vataini vireva iharo aaraini vohaa enta vaitero vintema kera, are kia maini tinavu hampata vaihara tinavu kahaqireva auti variaro?

⁹ Nantiharae are kauqu irianta vi vaiintira voqaara variaro? Nantiharae are iqoka vaiinti kempuka taiqa vira voqaara variaro?

Mpo Noravauvo, quqaae are tinavu mantaraini variaro? Tenavu ai vaiinti nahentima vauro. Kia tinavu qaqira kaane, tiarave.

¹⁰ Ti vaiinti nahenti minti tiamanta te vikara tiha, Vika kia náí aiquqaa koqemake raqikiraiti, náí hampi nuataa i aararaqaa ni variarave. Vira

kaara te Noravano Kotika vika qoririmake, vika qora kaiqa vare varia uvara qaqi iriteha vika ntaiharerave, tiro.

¹¹ Noravano Kotiva minti tivakero tiriara ti-haro, Hauri are maa vaiinti nahentikara irihara ti haarehara vika kahaqiane tiorave.

¹² Vika kara auramate ti haaraige te kia vika ike mpo ti uvara irirerave. Vika kaintu iha quare *ofaarave*, *uiti ofaave*, ti timireka auti vaiqe te kia vika *ofaara* quahama nimitaraiti, te iqoka paipeve, karara aavoqirave, qora rovarave, vara kaari vi haikava vika vehi autu taiqa kaanarove, tiro.

¹³ Viva minti tumanta te aqao ti, Mpo Noravauvo, are ekaa haikaqaa raqiki variaravave. Paropeti vaiinti vokiaka vaiinti nahentiara tiha, Kia iqokavano maa vataraqaa qovaraiqianarove. Kia karara aavoqi entava maini varianarove. Tenavu maa vataraqaa maateraiqamake variqi virerave, ti variarave, ti.

¹⁴ Te minti turaro Noravano Kotiva tiriara ti-haro, Paropeti vaiinti vokiaka ti hutuqaa una uva ti variarave. Kia te vika kaamate vika niti-taunarave, kia te tenta uvavata vika tiva nimunarave. Vika nai avu aatoqi iritaa uvarave, nai hampi taira voqara tavaarave, vi haikara vaiinti nahenti tiva nimi tiha, Naantiara vi haikava vi haikava mintima kero qovaraiqianarove, ti varia uvava una uvaqai vairave.

¹⁵ Ho te Noravano Kotika paropeti vaiinti vokiaka ti hutuqaa una uva ti variakara mintima turo: Te kia vika kaamate vika nititauramanta vika nai tiha, Iqoka paipevanove, karara aavoqi entavave, kia maa vataraqaa qovaraiqianarove, tiarave. Ho

te qaqi kaariraro iqoka paipevanovata karara aavoqi entavavata vi vaiintika arukaanarove.

¹⁶ Vaiinti nahenti vika uva iriaka, vikavata vaivaro vohaa qarama kero iqoka paipevanovata karara aavoqi entavavata vika arukaanarove. Navutaaka Ieruharemi vatuka aaravau vika vaata aqu aquma kaivaro, vovano vika vaatave, vika naatavara vaatave, vika maaqu raavura vaatave, varero quntama taarirava kia varianarove. Vika mintimake qoraiqamavi taiqa vige te vikara huvigorave tirarave, tiro.

¹⁷ Minti tivakero Noravano Kotiva tiriara tiharo, Ai muntukavano qoraiqinara vaiinti nahenti mintima tiva nimiane: Navutaaka ti navunaaka teqa taaqama kaamanta anomake qoraiqamavi variara kaara, te Ieremaiaaka iqi rate variariraro ti auquruvano kia taiqa viraitiro, qaqiqai nteharo aatitairaqaavata entaquivata ti auruvuqaa tuvuanarove.

¹⁸ Te naahoni oru niha tavauraro navutaaka vaiinti arukaa vaatava, vo vaata vo vaatavano mini vaivo. Te nora vatukaqi oru niha tavauramanta vaiinti nahenti narara vaiha quti variavo. Te tavauramanta paropeti vaiintive, Kotira kaiqa vara amite variakave, vika qumina vi aniha vaiinti nahenti koqe avu aato tiva nimiva kia ho vaivo. „Minti tivakera nena muntukavano qoraiqinara vaiinti nahenti tiva nimiane, tiro.“

¹⁹ Noravano minti tumanta te tiha, Noravauvo, are Iutaini variaka ekaarae qoririma kaaro? Ai antuqavano kia Saioniaro vaivarae variaro? Nantiharae are tinavu teqa taaqama kaararo tinavu vaata tavanta vuarirava kia vaivo? Oho, tenavu maateraiqamake variqi

virarave turarovata, kia vi entava anintaivo. Vo rovava vo rovaravano taiqaaina entava aninarove turarovata, voqamakero aatu itaaina haikavaqai qovaraiqi vaivo.

²⁰ Noravauvo, tinavu kaivaqaukavara qora kaiqa varaa uvaravata, tentanavu qora kaiqa varauna uvaravata, qoqaa ai tiva ami vauro. Tenavu ekaa miqo maaqo ai uva raqa kaunarave.

²¹ Nena nora autuara irihara kia tinavu nunurama timitaane. Ieruharemiqi ai avuhainaa taintavano takuqi vairara irihara kia Ieruharemi kaurira haika amiane. Haaru are ti hampata vaihara vohaa uva tiva taatau taanara iritehara kia vi uvara raqa kaane.

²² Vo vatanaa vo vataanaaka una variqa vika hoe aaqu vara kaivaro ntuanarove? Kia hove. Naaruvavano nai irikero hoe aaqu vara kaanarove? Kia hove.

Noravauvo, are tinavu Variqavano vi haikara vi haikara vara keravama variaro. Virara irihama tenavu are tinavu ruaruama timitena entara veka vauro, tunara.

15

Iutaini variaka vehi autu taiqa korara tura

¹ Te minti turaro Noravano Kotiva tiriara tiharo, Mosika Samuerika ti tivuqaa himpiti vaiqevata, te kia vitantaro ti, maa vaiinti nahentikara ike mpo tiha aagurihama nimitararave. Hauri vika ti tivuqaa vaivorave. Nititama kairamanta vuata.

² Vika tiha, tenavu tainie vuainarave? tivera, are vika mintima tiva nimiane. Noravano Kotiva niara mintima tivo:

Te ni hini kiaka nora rovaraqi qutu vuatera kaama taurauka, ne rovara vare qutu vivarave.

Te ni hini kiaka iqokaqi qutu vuatera kaama taurauka, iqokaqi qutu vivarave.

Te ni hini kiaka karara aavoqiraqi qutu vuatera kaama taurauka, karara aavoqiraqi qutu vivarave.

Navutaaka ni hini kiaka rumpa vare vuru vonaini kaatera ni kaama taurauka, ni rumpa vare vuru vo vatani kevarave.

³ Te ni vehi autu taiqa karera qora haika erakaimaante vara karerave.

Te iqoka paipe vara kaariraro ni arukaanarove.

Te vairi vara kaarimanta vika ni vaata rarau vuru viri kevarave.

Te uviri vara kaarimanta vika ni vaata nevarave.

Te aantau vahi vara kaarimanta vikavata ni vaata nama taiqa kevarave.

⁴ Hesekiaara maaqu Manaseva Iutaa vataqaa raqiki vaiva Ieruharemiqi vaiharo anomakero qora kaiqa vare vaira kaara, te vika mintimake qoraigama nimitaari vo vatanaa vo vatanaaka vi uvara irivaro, vika naatu itairamanta vaivarave.

⁵ Ieruharemio, tavave ai mpo ike tiva amitaanarove? Tavave ai iqi rata amitaanarove? Tavave ariara iriharo oru ai irero tiharo, Are hoe variaro, kiae ho variaro tianarove?

⁶ Are ti qoririma timitehara, qaiqaa qaiqaa ti tauvaqa utu timitaanarave. Vira kaara te tenta kauqu tutuke ai vehi autu taiqa karerave. Are tiriara popoahanarara ti, kia te qaiqaavata ai aaqurihama amitarerave, tiro.

⁷ Minti tivakero Noravano Kotiva tiharo, Uvaivano utiharo *uiti* rapa raumpirima kaintemake, te Iutaini vai vatukaraqi variaka ekaa raumpirima karerave. Ne qaqiqai qora okara avataqi vi variara kaara, te ni tenta vaiinti nahentivata, ni vaintivaravata, vehi autu taiqa karerave.

⁸ Nora namari auvahini airi nuqa vaira viravata aatarake ni tentoqa nahenti nai airitahaama vaivarave.

Kuari avu qiataqaa uruntairaqe te qaqi kaari ni vehi autu keka vaaka aninte ni Iutaa qaraaka vaiinti arukaimanta, vika nokavara iqi rata nimateha voqamake qeteha vaivarave.

⁹ Navutaaka vira maaqu 7 navu arukaivaro vika nova vi uvara iriro, viva voqamakero aanai aanai tiharo vuakaatauma vuanarove.

Kuari avuvano qiataqaa uru vaiva vaaka aqu vintema kero, viva koqemakero variqiro vuaina entava vaaka taiqa vuanarove. Viva qaqi *naahia/qurura* nahenti voqaara variainarara iriraro, vira muntuka qoraiqiraro kauriharo varianarove.

Ne Iutaa vo kiaka qaqi vaika te qaqi kaariraro iqoka paipevano nivata ekaama arukaanarove. Te Noravano Kotika minti turo, tiro.

Ieremaiaava nuntu nauntu tura

¹⁰ Oho, koqemama ti nova kia ti vatataaarave. Ekaa maa vatanaaka ti hampata tirori vaiha, ti titi variarave. Te kia voraqi vo haika viqatauraro vovano kia tiqihairo vo haikavata varairave. Mintimantavata ekaa vika tiriara tiha, Kotiva ai qoraiqama amitaarire, ti variarave, ti.

¹¹ Te minti turaro Noravano tiharo, Te ai antua amitaarirara are homa vainarave. Naantiara qora entavanove, nora maaravanove, niqi qo-varaiqiraqe te qaqi kaariramanta ai navunaaka ai navutaiqi variaka ariara ike mpo tiha tinavu kahaqiane tivarave, tiro.

¹² Minti tivakero Noravano tiharo, Vaiintivano hoe *ainiqohaive baraasiqohaive* aututaa *pohira* kinta kaanarove? Navutaaka *noti* mantaraihai aniaka, vika kempuka vaireva, *aini* voqaara vaikama variavo.

¹³ Ne maa vataraqaa vona vona qora kaiqa varaara kaara, te navutaaka qaqi kaariramanta vika ani ni airairave, nora monu koqaama taa haikarave, varevarave.

¹⁴ Te qaqi kaariramanta navutaaka ni rumpa vare vuru ne kia tavaa vataraqaa kaimanta, ne vika paanaa kaiqa varevarave. Ihavano itaintema kero, ti arara ite vaiva itaqiro viharo ni tatoqa kaanarove, tura.

Ieremaiaava qaiqaa nuntu nauntu tura

¹⁵ Noravauvo, te nora maaraqi vaunara are virara irianarave. Are tiriara irihara ti kahaqama timitaane. Ti qoraiqama timite variaka are nai qoraiqama nimitaane. Hauri are vika qihaaqama nimitaira vika ti harukevorave. Te ai uva tiva nimi vaunara kaara vika tiriara qora uva ti variavo. Are virara iritaane.

¹⁶ Are nena uva ti tiva timiaramanta te iri, vi uvarara koqe kara voqaarama vaivo tivake ekaa vi uvara koqemake irunarave. Noravauvo, are ekaa kempuka vataava variaramanta te ai vainti

vaunarara ti, ai uvavano ti muntuka koqema timitaimanta te quaheha vaunarave.

¹⁷ Ai kauquvano tiqaa vaimantara ti, te vaiinti nahenti kara neha quaheha naaraihi varianaini kia oru oquvi vairaiti, te tentaraa kanta oquvi vaiha ti navunaaka qora kaiqa vare variara kaara ti arara itaimanta vaunara.

¹⁸ Nantivaroe vaiintivano anturanti vaintema kero, nora maaravano tiqi vaiva qaqi variqiro vi vaivo? Numuaravano kia ho tavantavira voqaara vi maarava qaqi vaivo. Mpo Noravauvo, aru-vuhairo namarivano aaharaiqama vintema kera, are kiae qaiqaa ti kahaqinarave? ti.

¹⁹ Te minti turaro Noravano Kotiva tiriara ti-haro, Are nena nuntu nauntu tinara qaquirakera tiqaa muntuvi vairera, te ai qaqi kaarirara are qaiqaa ti kaiqa vaiintima vainarave.

Are qumina uva tinara qaquirakera koqe uva vaiinti nahenti tiva nimirera, te qaqi kaarirara are qaiqaa ti paropeti vaiintivano vainarave. Hauri are vika vaintema kera vairorave. Qaqi kaira vika ai voqaantemake variate.

²⁰ Te vate ai kempukaiqama kaarirara are *baraasiqohai* aututaa vaantaavura voqaara vainarave. Ekaa vika vika ai navutaiqiha kia ho ai aatarake ai vara muntuviqama kevarave. Te tentavano ainti vaiha ai ruaruama amitaainarave.

²¹ Te qora kaiqa vare variaka kauquqihai ai ruaruama amitarerave. Nái hana vaiinti kia aaquri-hama nimate variaka kauquqihai te ai qaqini vara karerave, tiro.

Noravano Kotiva vi uvara tura.

16

Noravano Ieremaiaara qioqamatero kia nahenti varaane tura

¹ Qaiqaa Noravano Kotiva tiriara tiharo,
² Are maini vaihara kia nahenti varatera vainti vatataira variate.

³ Te Noravano Kotika maa vataraqaa vatataa vaintikaqaavata, vika noka qokaqaavata qora haikavano qovaraiqiainara ai tiva amirerave.

⁴ Hini kiaka qora rovara vare vuru qutu vivaro, hini kiaka iqoka paipevano arukairaro, hini kiaka karara aavoqi entava arukaanarove. Vika iqi rata nimate quntama teka kia vaivaro, vairi raara voqaa voqaa vaintema kero, vika vaatavano voqaa voqaa vairamanta, uviri aantau vahivano ani vika vaata nama kevarave.

⁵ Vaiinti nahenti qutu vina vaiintira iqi rata amite vai naavuraqi kia oriqetaane. Hauri are virara mpoqina ihira tivakera iqi raterorave. Te kia qaiqaa tenta vaiinti nahenti kogema nimitaraiti, te kia vikara muntuka vateha qaiqaa vika aaqurihama nimitarerave.

⁶ Nora vaiintive, vehi vaiintive, vika ekaa maa vataraqaa qutu vivaro, kia vovano vika quntama tero iqi rata nimitaanarove. Kia vovano vikara iriharo nai vuqa teqa aqu kaanarove. Kia vovano vikara iriharo nai qiata kauhi kovaara kaanarove.

⁷ Qutikara iqi rata nimateka vaivaro kia vovano karave namarive vika nimiraro vika muntukavano paru ianarove. Qutu vina vaiintira noka qoka vaivaro, kia vovano vitanta muntuka kukuqama nimitaanarove.

⁸ Are vaiinti nahenti ruvaaqumavi vaiha nora kara ne vainaini kia vuane. Hauri are vika hampata oquvi vaihara karavata namarivata nerorave.

⁹ Te ni Isareri Variqa Noravano Kotika ekaa kempuka vatauka niara mintima turo: Vaiinti nahenti quaheha naaraihi varia uva *nontantave/otatave*, qaraaka naata vaati varaakara quaheha uva otata tiarave, ne kia viraqihai vi uvara vi uvara qaiqaa irivarave. Ne vate maa entara varia vaiinti nahentika ne naantiara nenta avuqohai tavaivaro vi haikava qovaraiqianarove.

¹⁰ Ieremaiao, are vi uvara vaiinti nahenti tiva nimiramanta vika ai ireha mintima tivarave: Oho, nana kaarae Noravano Kotiva tinavuqaa uva vatero tiharo, Vi haikavama niqaa qovaraiqianarove tivo? Tenavu nana qora kaiqae vara kauro? Tenavu tentanavu Variqa Nora Kotira uvaqihai nana uvae raqa kauro? tivarave.

¹¹ Vika minti tivara are vikara Noravano Kotiva mintima tivo tiane: Ni kaivaqaukavara ti tauvaqa utu timite, una variqa avataqi viha vika nutu tuaherake variarave. Vika ti qoririma timite, te uva maara tiva taunara kia avataqi vuarave.

¹² Vika mintimake qora okara avataqi vi variamanta, ne vikavata uri aatarake anomake qora okara avataqi vuavaro, ne qora kaiqa varaava ni kaivaqaukavara varaaravata uri aatara kairave. Ne kia ti uva iriha avataqi viraiti, ne kempukaiqamake nenta avu aatoqi hampi kaiqa varera avataqi vi variarave.

¹³ Ne mintiara kaara te maa vataraqaahai ni vonaini vara aqu karerave. Ne nenta kaivaqaukavara hampata kia vo vata kankomake

iri tavaanaini oru vaiha, aatitairaqaavata enta-qi-vata una variqa, vo variqa vo variqa paanaa kaiqa vara nimatevarave. Ne mini oru vaivaqe te kia ni aaqurihama nimitarerave, tiro.

¹⁴ Minti tivakero Noravano Kotiva tiharo, Ho vo enta anintaira ne vi entara qaiqaa tiriara quaheha ti hutu tuaherevarave. Vi entara ne kia tiriara tiha, Viva qaqi vai Variqava Isipihairo tinavu Isareri ruaruama timitairave tivarave.

¹⁵ Ne vi entara kia minti tiraiti, ne tiriara tiha, Viva qaqi vai Variqava *noti* mantaraini vai vatarave, vo vata vo vatave, vihairo tinavu ruaruama timitairave tivarave.

Te vo vatanaa vo vatanaaka varianaini ni raumpirima kaunanaihai ni Isareri ntita vare qaiqaa ni kaivaqaukavara nimuna vataraqaa viri karerave. Te Noravano Kotika minti turo, tiro.

Iutaa vika Nora Kotiraqaahai kia kukeqavi vaivarave tura

¹⁶ Noravano Kotiva minti tivakero tiharo, Ho vate maa entara te navutaaka ntita viri kaari vika ani vaiintivano vaheqohairo airi havuka ravaaqavu kaintemake, ni Iutaini variaka ravaaqavu kevarave.

Vira naantiara te qaiqaa navutaaka ntita viri kaari vika ani vaiintivano aantau rantakero ravaaqavu kaintemake, nora aiqinave, inaara aiqinave ori onavugive, vaika ni Isareri rantake ravaaqavu kevarave.

¹⁷ Ne Isareri nana nana okara auti variara, te tenta avuqohai ekaa vira tave vauro. Ne kia tiqaahai kukeqavi vaivarave. Te ekaa ne qora kaiqa vare variara tave vauro.

18 Vika náí una variqa *maraquraqohai/varahaqohai* te una vatara qoraiqama kaarave. Vi haikava te vaaqu haikave tuna haikava, kia aiho varai haikava vaimanta vika vi haikaraqohai te vika nimuna vatara qoraiqama kaarave. Vira kaara te vika náí qoraiqama nimate, qaiqaavata vika qoraiqama nimitarerave, tiro.

19 Viva minti tumanta te tiha, Noravauvo, are ti antua timite variarava vaihara ti kempukaiqama timite varianarave.

Nora maaravano tiqi vai entara are ti kahaqi varianarave. Naantiara ekaa naato vatatahai vo vatanaa vo vatanaaka are variananaini aninte mintima tivarave: Tinavu kaivaqaukavara una variqagai vataavaro, vi haikava qumina haikaqai vaiharo kia tinavu kaivaqaukavara kahaqirave.

20 Hoe vaiinti vika náí variqa autu kevarave? Kiave. Vaiintivano aututaa haikava kia quqaa variqa variarave, ti.

21 Te minti turaro Noravano Kotiva tiharo, Virara irihama te vo vatanaa vo vatanaaka tenta kempuka okara numiqaari vika kankomake ti Nora Kotika autuara irivarave, tiro.

17

Iutaini vauka qora okara autura

1 Noravano Kotiva tiharo, Iutaa vaiinti nahentio, vaiintivano *aini siseriqohairo* ori tanuqiraqaa uva qara ntuva taira voqaara, ne qora kaiqa varaa uvara ni muntukaqaa qara ntuva tero, *ofaa* tainta *komu* autu taaraqavata qara ntuva taivo. Mintima tairara ti, ne nenta qora kaiqa varakaa uvara nunka keva kia ho varianarove.

² Una variqa *ofaa* taintave, una variqa nahenti Aseraara *pohi* ekaa aiqinaqaave, aumaqaara vai katarira okaraini arataarave, ne nenta kaivaqaukavara hampata vi haikaraqai noraiqaake iriha quahama nimate variarave.

³ Ne maa vataraqaa vona vona vaiha qora okara avataqi vi variara kaara te ni airairave, ne nora monu koqaama taa haikarave, ni *ofaa* taintavano vai vatukarave, ekaa vi haikara te navutaaka nimiariramanta varevarave.

⁴ Nenta qora okara autuara kaara te maa vatara ni nimunara navutaaka varevarave. Te qaqi kaariramanta navutaaka ni rumpa vare vuru ne kia iri tavaa vataraqaa vuru kaimanta, ne mini vaiha vika paanaa kaiqa varevarave. Ihavano itaintema kero, ti arara ite vaiva qaqi itaqiro vuanarove, tura.

Koqe okararavata qora okararavata tura

⁵ Noravano Kotiva tiharo, Ti tauvaqa utu timitero, vaiinti kempukara noraiqaakero iriharo viraqaa muntuvi vai vaiintira te vira qoraiqama amitarerave.

⁶ Vi vaiintiva vaireva, inaara katarivano aahara vatani vaira voqaarama varianarove. Horevano qoraiqama kai vataraqaa kia vo haikavanovata qampiqa vainaini vi katariva vaiharo kia koqemakero qampiqaaintema kero, vi vaiintiva kia koqemakero variqiro vuanarove.

⁷ Ti Nora Kotikara noraiqaakero iriharo, tiqaa muntuviro vaina vaiintira te vira koqema amitaainarave.

⁸ Vi vaiintiva vaireva, koqe katari namarivano tuvaini ututaa katarira voqaarama vaivo.

Vi katarira tuqavano namari vainaini otu vi vaivaro, nora kuarivano itai entara viva kia qetaraitiro vaivaro, vira marevanovata qaqi vukanaa vairave. Aaquvano kia vukaiqaakero nti entara vi katariva kia airi aato utiraitiro, viva vo ihi vo ihi koqemakero tava ire vairave.

⁹ Vaiinti avu aatovano vaireva, avuni vogaama kero una kaiqa autuainarara iri vai haikava vaivaro, vira avu aato koqema amitaarira haikava kia vairave. Vaiintivano avu aato utinara nai tavave kankoma kero iri tavaanarove? ¹⁰ Te Noravano Kotika vaiinti muntukaqi tuantike tave, vaiinti avu aatovata avatamake tave vauraukama vauro. Te vaiinti vohaiqa vohaiqa avatamake taveha, viva koqemakero nirave, kia koqemakero nirave, virara iriha nai koqaa nimi vaunarave.

¹¹ Una okara avataqiro viharo airi monuve airairave vare vai vaiintiva vaireva, uviri vovano vora auru muara varakero rukohi kaira vogaarama viva vaivo. Vi vaiintiva maa vataragaqa variqiro viraro hini entavano taiqa viraro, ekaara vitini vira monuve airairave taiqa viramanta, vaiinti nahenti vi vaiintiva kia avu aato vataava vainara kankomake iri tavevarave, tiro.

¹² Viva minti tumanta te tiha, Noravauvo, ai Naavuvano vaireva, viva Avuhainaa taintavano takuqi vaira voqara nai haaru Saioni Aiqinaqaa vairave.

¹³ Noravauvo, areqaima tinavu Isareri ruaruama timiteravama variaro. Ai tauvaqa utu amite variaka vika ekaa kaurira haikama varevarave. Are Noravano qaqi variqi vi vai namarira nimi variarava variaramanta vika ai qoririma

kaara vira kaara, vaiinti autu konkoma kanta qara ntuva taava nunka vintemake, vika taiqa vivarave.

¹⁴ Noravauvo, are ti rovara taiqa timitairage te qaiqaa koqema vuare. Are ti qoraiqama timite variaka kauquqihai ruaruama timitairage te qaiqaa koqemake variare. Te ai autuqai tua-herake vauraukama vauro.

¹⁵ Oho, Isareri vika ti naaraihama timiteha tiha, Noravano qora enta tinavuqaa qovarama kareva auti vaivo tianara, viva tarentae vi entara qovarama kaanarove? Qaqi kairaro vi entava vate qovaraiqiarire, ti variavo.

¹⁶ Noravauvo, te kia ai vihi vaahi tiha, Vaaka vikaqaa qora enta qovarama kaane tunaravauve. Te kia tiha, Koqemama qora entavano vikaqaa qovarama vuanarove, tunaravauve. Are virara kankoma kera irianarave. Ekaa te ti vauna uvaravata are kankoma kera iri tavaanarave.

¹⁷ Mpo, hauri are ti haatu itara haika timirage te voqamake qetaarorave. Qora entavano qovaraiqirage, te are inanaini kukeqavi vairerave.

¹⁸ Are qaqi kairamanta ti qoraiqama timite variaka kaurira haika varaate. Are ti vehakuma timitairage te kia kaurira haika varaare. Are qaqi kairamanta vika anomake qeteha variate. Are ti vehakuma timitairage te kia qeteha variare. Are qora enta vikaqaa qovarama kehara vika vehi autu taiqa kaane turo, ti.

Maara Entaqaa kia kaiqa varaate tura

¹⁹ Noravano Kotiva tiriara tiharo, Ieremaiao, vaantaavuraqi qenti vo, Iutaa avuhainauka vi ani varia qentira, virara *Vaiinti Nahenti Ia Qentirave*

tianaini oru himpите variane. Ieruharemiqi ekaa vaantaavura qenti vonavuvata vainanaini himpi vaihara ²⁰ mintima tiane:

Ne Iutaa avuhainaukave, ne ekaa Iutaa vaiinti nahentive, ne ekaa Ieruharemiqi variakave, ne ekaa maa qentinavuraqaa vi ani variaka Nora Kotira uva iriate.

²¹ Noravano Kotiva mintima tivo: Rauriha variate. Ne nenta qaqi variqi virara noraiqaake irivera, ne Maara Entaqaa kia vo haikavata aqu vare vi aniate. Kia Ieruharemiqi vai vaantaavura qentinavuraqaa vi haikara aqu vare vi aniate.

²² Maara Entaqaa kia nenta naavuqihai vo haika aqu vare nuate. Kia vi entaraqaa kaiqavata varaate. Te ni kaivaqaukarara kempukaiqamake tunantemake, niaravata tiha, Ne Maara Entarara ti Kotika Entave tiate, turo.

²³ Te ni kaivaqaukavarara minti turamanta, vika kia ti uva iriataa imanta kia nai aatovata ti timiarave. Te vika uteteha avuqavuqiare turamanta vika kia ti uva iriraiti, kempukaiqaake qora okara avataqi vi variarave.

²⁴ Ho ne kia vika aanantaraiti, ti Nora Kotika uva koqemake iriha, kia Maara Entaqaa vo haika aqu vare vaantaavura qentiqihai vi aniraiti, vi entarara ti Nora Kotika entave tivakeha kia kaiqavata varaivera, ²⁵ ne ekaa entama Ieruharemiqi koqemake variqi vivarave. Ni avuhainauka Devitira ankuqiraaka vaiha, nai nora vaiinti hampata maa vatukara vaantaavura qentiqihai iqoka *kaariqive*, ohigaave, qaqi vi ani vaivarave. Ekaa Iutaini variakavata vi qentiraqaa vi ani vaimanta vaiinti nahenti ekaa enta Ieruharemiqi variqi vivarave.

²⁶ Iutaini vo vatuka vo vatuka, Ieruharemi tataaqa vaikave, Benaminira ankuvano vai vatarave, inaara aiqinavano kuari ruhunkinaini vairave, nora aiqinavano vainainive, Iutaa vata *sauti* mantara Nekevinive, vihai vihai vaiinti nahenti anivarave. Vika vo *ofaa* vo *ofaa*, ekaara kaintu iha quare *ofaarave*, *uiti ofaave*, kogeve ti *ofaarave*, vare koge munta iaina haikaravata vare, Nora Kotira Naavu vainaini viri kevarave.

²⁷ Ne kia ti uva iriraiti, ne kia Maara Entara ti Kotika entave tiraiti, ne vi entaraqaa Ieruharemi vaantaavura qentiqihai vo haika aqu vare vi anivera, te Ieruharemi qenti iha quara kaariraro vi ihava avuhainaa naavu, vo naavu vo naavu ita kairamanta kia ho vokika vira qimpa keva varianarove, tiro.

Noravano Kotiva minti tura.

18

Ieremaiaava aaqataiqohairo tave auti vau vai-intira naavuqi vura

¹ Noravano Kotiva tiriara tiharo, ² Are himpira tave auti vai vaiintira naavuqi otu viraqe te tenta uva mini ai tiva amiare, tiro.

³ Viva minti tumanta te tave auti vau vaiintira naavuqi otunte tavauraro vi vaiintiva tave vo aaqataiqohairo auti vaura.

⁴ Viva vi tavera autukero tavovaro, kia koge uvaro, viva vi tavera qoraiqama kero, qaiqaa vira varakero, vo tave nai antuqaqaa autura.

⁵ Viva auti vauvaro Noravano Kotiva tiriara tiharo, ⁶ Ne Isarerio, tave auti vai vaiintiva aaqataiqohairo nai antuqaqaa autintemake, te

kiae nivata varake autuainarave? Isarerio, tave auti vai vaiintira kauquqi aaqatai vaira voqaan-temake, ne ti kauquqi variavo.

⁷ Ieremaiao, te vo enta vo vatanaakara tiha, Ne rauriha variate. Tuqa hampata ravau kaan-temake, te ni ravau karerave, ni vara muntuvi karerave, ni vehi autu taiqa karerave tiari ⁸ vi vatanaaka nai qora okara autira qaqira kaivera, te kia tota tiainantemake vi vatanaaka vehi autu taiqa karerave.

⁹ Qaiqaa te vo enta vo vatanaakara tiha, Katari koqemakero vataqi ututaintemake, te ni kahaqiari ne nora vatanaakama vaivarave tiari ¹⁰ vi vatanaaka kia ti uva iriraiti, qora okara avataqi vivera, te kia tota tiainantemake vi vatanaaka kahaqirerave.

¹¹ Virara irihara are Iutaini variakave, Ieruharemiqi variakave, tiva nimira tihara, Isareri Variqa Noravano Kotiva mintima tivo: Tavaate. Qora entavano niqaa qovaraiqiarire ti, te vira qera i vauro. Te ni ntaiharera qera i vauro. Ne vohaiqa vohaiqavano qora aaraqaa ni vaira qaquirake koqe aaraqaa niha koqe kaiqa varaate, tivo.

¹² Are minti tiramanta vika ai tiva ami tiha, Qumina are tinavu qioqirorave. Tenavu qaqiqai tentanavu vuataa ina aararaqaa virerave. Tenavu vohaiqa vohaiqavano kempukaiqamake tentanavu avu aatoqi hampi kaiqa varaataa inara avataqi virerave tivarave, tiro.

¹³ Noravano Kotiva qaiqaa tiharo, Ne vo vatanaa vo vatanaaka ireha tavaate. Ne tavaimanta vika kia Isareri qora okara auti

variantemake, auti variarave. Isareri vika kia qorainti hampata hampi ni vai varaatara aanante variataara vaimanta, vika ti qaqirake una variqa, vo variqa vo variqa avataqi vi variarave.

¹⁴ Lebanoni aiqinaini *aisivano* kia ravita vi-raitiro, ekaa enta qaqiqai mini vairave. Nantaqihairo antai namariva tuviharo kia ekaara aaharaiqama viraitiro, qaqiqai tuvi vairave.

¹⁵ Mintima vaimantavata, ti vaiinti nahenti ti tauru kaavo. Vika qumina *maraqura/varaha* autuke vataa haikarara quahama nimate, koqe muntavi haikara iha quara nimate variarave.

Vika haarua aara koqe aaraqaa vuataara vaimanta vika kuntavaivaima vare, hampi aara, vo aara vo aaraqaa vi variarave.

¹⁶ Vira kaara vika vatavano qoraiqama viro qumina vataiqama vuanarove. Vokika vitare aitare iha vi vatara taveha, aiqi nunurama vare vi anivarave. Vika vira tave, ravukuvi ike mpo tiha nai kauqu runkinkiri ivarave.

¹⁷ Uvaivano kuari urunaihairo utiharo konkoma vuaqa kaintemake, te navutaaka avuqaahai vika raumpirima karerave. Vi entava qora entavano anintairaqe te kia vika kahaqiraiti, te vika tauvaqa utu nimitarerave, tiro.

Noravano Kotiva minti tura.

Vokuka uva tiva taatauke Ieremaiaara qoraiqama amitareka auti vaura

¹⁸ Vaiinti vokuka tiha, Kaiqenavu Ieremaiaara qoraiqama amitaaina aarara rantaare. Viva kia vairera, Kotira kaiqa vara amite variaka uva maara homa tinavu tiva timivarave. Koqe avu

aato vataaka vika homa koqe avu aato tinavu tiva timivarave. Paropeti vaiinti vonavu homa Kotira uva tinavu tiva timivarave. Aniqenavu viraqaa uva vateha, kia qaiqaavata viva tina uvara iriare, ti.

¹⁹ Vika minti tumanta te Kotira aareha tiha, Noravauvo, ti uva iriane. Tiqaa una uva ntuvake tiaka uvavata iriane.

²⁰ Te vika koqema nimitauramanta vira qiata vika qora okaraqai ti autu timitaarave. Vika ti arukerara uva tiva taatauke vataarave*.

Hauri ai arara itairara are vika qoraiqama nimiterorave ti, haaru te ai avuqaa himpi vaiha vikarao ti, ai aaraunara are virara iritaane.

²¹ Vika qora okara autu timitaara kaara are qaqi kairamanta vika vaintaira karara narara variqi vi vuru qutu vuate.

Qaqi kairaro iqoka paipevano vika teqa taaqama kaarire.

Qaqi kairamanta vika naatavara tentoqaiqama vimanta, vika vaintivaravata kia variate.

Qaqi kairamanta vika naampaivara nora rovara vare qutu vuate.

Qaqi kairaro iqoka paipevano vika qaraaka vaiinti arukaarire.

²² Qaqi kairamanta naavutaaka vaaka anintaimanta vika nai naavuqihai noraiqaake keke tivaqi viha, voqamake qeteha variate. Vika tiriara viraqi aqu vuarire ti, hiqainti quvike vataarave. Vika ti ravaaqavu kareka vaara vuike vataarave.

---

* **18:20:** Hiparu uva: Vika tiriara viraqi aqu vuarire ti, hiqainti quvike vataarave.

²³ Noravauvo, vika ti arukareka vo uva vo uva tiva taatauke vataara, are virara kankoma kera irianarave. Oho, kia vika qora kaiqa varaa uvara nunka nimitaane. Kia vika qora uva tauru nimitaane. Ai arara qaqi ite vairara are navutaaka qaqi kairamanta vika ruqutu vatani aqukaivaro vika vaatavano ai avuqaa vata kanta variarire.

19

Tave rukavukorara tura

¹ Noravano Kotiva tiharo, Are himpira tave auti vaina vaiintira naavuni otuntera tave vo koqaama kera varaane. Tave vira varera oru qiata vaiinti vokiakavata, ti Kotika kaiqa vara timite variakavata, tiramanta vika ai hampata vuate.

² Are vika ntita varera vaantaavura genti vo, *Tave Rukavukaa Qentirave* tinaihaira vevantera, Hinomu Uqitaini otuntera, te ai tiva amiaina uvara vika tiva nimiane.

³ Are vika mintima tiva nimiane: Ne Iutaa avuhainaukavata, ne Ieruharemiqi variakavata, Nora Kotira uva iriate. Noravano Kotiva ekaa kempuka vataava ni Isareri Variqavano mintima tivo: Te naantiara uqita maa kanta nai voqamake qoraigama nimitaaina haikara qovarama kaariramanta vaiinti nahenti virara irika ike mpo tiha nai kauqu runkinkiri ivarave.

⁴ Ne Isareri ti tauvaqa utu timiteha uqita maa kanta qora okara autuqi vi variara kaara te vi haikara qovarama karerave. Ne maini vaiha una variqa, vo variqa vo variqa *ofaa* iha quara nimitaarave. Vi variqaukara ni kaivaqaukavaravata,

Iutaa avuhainaukavata, nevata, kia tota vikara iriarave.

Ni vaintivara kia vo okaravata autuaka, ne gumina vika uqita maa kanta *ofaa* iha quara kaavaro vika naarevano mpiqa viro vairave.

⁵ Ne nenta vaintivara una variqa Baalira iha quara amitareka iha, *ofaa* tainta maini autuke vataarave. Kia te niara mintiate tunarave. Vika mintimake vaaqu okara auti variara kia te tenta avu aatoqi iritauna haikarave.

⁶ Ho rauriha variate. Vo enta anintaira vaiinti nahenti kia qaiqaa vi vatara autu nteha Tofetive, Hinomu Uqitainive tiraiti, vika virara *Airitahaa Arukaa Uqitarave* tivarave.

⁷ Uqita maa kanta ne Iutaavata Ieruharemiqi variakavata vo kaiqa vo kaiqa varareka aatoqi iritera te hampiqama kaariramanta ne kia ho varevarave.

Te navutaaka qaqi kaariramanta vika ani nái iqoka paipegohai ni teqa taaqamake arukaimanta uviri aantau vahi ni vaata ani nama kevarave.

⁸ Te Ieruharemi vatuka anomake qoraiqama kaariramanta vokika vatuka vira taveha voqamake qeteha ike mpo tiha nái kauqu runkinkiri ivarave.

⁹ Te qaqi kaariramanta navutaaka ni arukareka ani Ieruharemi ututumate variqi vivaro ni karavata taiqa vuanarove.

Mintiraro ni kara taiqa viramanta ne voqamake karara antuqa ariramanta vaiha, ne nenta maaqu raavurave, nenta hana vaiinti nahentive, vika vaata varakeha nevarave.

¹⁰ Ieremaiao, are vi uvara tiva taiqa kera, viraqaahaira nina hampata ani vaiintika nivuqaa vaihara, tave vira rukavu kaane.

¹¹ Vira rukavu kera vikara mintima tiane, Noravano Kotiva ekaa kempuka vataava mintima tivo: Maa tavera rukavu kaivaro kia ho qaiqaa autintemake, te Ieruharemi vatukavata ni Iutaavata rukavu karerave. Vika ni vaata Tofetini maini quntamaqi vivi, ekaa vata mpiqa kaivaro kia hini vata qaqi varianarove.

¹² Te Tofeti Uqita maa kanta qutuvika vaataqohai qoraiqama kaainantemake, Ieruharemi vatukavata viraqi variakavata vohaa qaramake qoraiqama karerave.

¹³ Iutaa avuhainaukavata Ieruharemiqi variakavata nai naavu qiataqaa vaiha, opu makaura variqave tivakeha koqe munta i haikara iha quara nimateha, vo variqavata *uaini ofaa* qihia nimitaarave. Ho vira kaara qutuvika vaatavano ntereharo ekaa vika naavu maaqa qoraiqama kaanarove, tiro.

¹⁴ Noravano tiriara Tofeti Uqitaini otuntera vi uvara vika tiva nimiane tumanta te viva tuntemake otu vika tiva nimi, viraqaahai te Tofeti mini ke oru Nora Kotira Naavu naantegaraini vau vatukaraqaa himpi vaiha vaiinti nahenti tiva nimi tiha, ¹⁵ Noravano Kotiva ekaa kempuka vataava ni Isareri Variqavano mintima tivo: Ne Ieruharemiqi variakavata, Ieruharemi tataaqa vo vatuka vo vatukaqi variakavata, iriate. Ne te tuna uvara kia iriataa imanta kia iriraiti, kempukaiqaake qora okara avataqi vi variara kaara, te qora haika vara kaariraro ni qoraiqama

nimitaarire tuna haikara, te ekaa vi haikara vara kaariraro ni qoraiqama nimitaanarove. Noravano Kotiva niara mintima tivo, tiro.

20

Pasuriva Ieremaiaara qoraiqama amitora

¹ Kotira kaiqa vara amite vauva Imerira maaqu Pasuriva Nora Kotira Naavuqi maimaraara raqiki vauka qiata vaiintivano vaura. Viva vaiharo te vaiinti nahenti tiva nimuna uvara iriro, viva tumanta ² vika ti ruqutuke rupitaitimake vate, ti kauqutantavata, aiqū vekatantavata katari ntoma toraqi veva nonkute taatautora. Vika Nora Kotira Naavu hohaa vaunaini qenti vo *Benaminira Qenti Vuruni Vairave* tunaini ti aiqū kauqu mintimake nonkuke vatora.

³ Vira qararaa Pasuriva ti qaqini vara komanta te virara tiha, Noravano Kotiva kia qaiqaa ai autu nteharo Pasurirave tiraitiro, viva ariara *Ekaa Mantaraini Aatu Itai Haikava Vaivo* * tivo.

⁴ Noravano Kotiva ariara tiharo, Te ai qaqi kaarirara are anomakera gete vairamanta ai tonti vikavata anomake gete vaivarave. Are vaihara nena avuqohaira tave vaira navutaaka ekaa ai tontivara iqoka paipeqohai arukevarave. Te Iutaini variaka Babironi avuhainaara kauquqi kaariraro viva hini kiaka arukero, hini kiaka rumpa varero Babironini vuru kaanarove.

⁵ Te qaqi kaariramanta navutaaka maa vatukaraqihai vaiinti nahenti ira koqe airairave, nora monu aquke koqaama taa haikarave, Iutaa

---

* **20:3:** Hiparu uva: Magor-Missabib

avuhainauka ia haikara, *korive silvaave* vo airairave, varevarave. Vika ekaa vi haikarara tenavu iqoka raqiha varatauna haikarave tivake Babironini vuru kevarave.

⁶ Ho Pasurio, iriane. Navutaaka aivata ai naavuqi variakavata ni rumpa vare Babironini vuru kaivara are mini oru vaihara qutu vinarave. Are nena tonti vikara unahaa tihara Kotiva mintima tivo tiarauka, vikavata mini qutu vimanta aivata vikavata vi vataraqaa quntama tevarave tivo, tura.

Ieremaiaava qaiqaa nuntu nauntu tura

⁷ Noravauvo, te kia paropeti vaiinti variataa imanta vaurara are kempukaiqama kera tiaravera te vi kaiqara vare vauro. Ai kempukavano ti kempukavata uri aatarakero vairara tira, are ti aatara kaanarave. Ho vira kaara ekaa vaiinti nahenti ti naaraihama timite variavo. Vika ekaa enta ti virera uva tiva timite variavo.

⁸ Vo vaka vo vaka te ai uva vika tiva nimi tiha, Navutaaka anivarave. Ni vehi autu taiqa kaaina entava anintaanarove. Noravauvo, te ai vakaaka vika tiva nimi vaunara kaara, vika kaurira haika ti timiha tiriara qora uvaqai ti variaro ti variarave.

⁹ Te tenta tiha, Kaiqe Nora Kotirara kia iriraiti, kia vira autuqaa vaiinti nahenti uva tiva nimirerave tiarera, ihavano ite vaintema kero, ai uvavano ti avutaqi itaqiuro vuanarove. Te ai uva kia qaiqaa vika tiva nimiraiti, evaara variare tiarera, kia te ho evaara vairarave.

¹⁰ Oho, te iruramanta airi vaiinti tiriara qetaarire ti, vika evaara evaara uva ti variarave. Ti aatu itara haika autu timite variaka ekaa

vona vona variarave. Vika tiriara tiha, Kaiqe vira vaiinti nahenti nivuqaa qovarama kaare ti variarave.

Ti tonti vikavata tiha, Kaiqenavu vaiha tavaariraro viva hampi kaiqa vo vara kairaqe tenavu vira vara muntuvi ke tentanavuqaa vuntu keha vira qoraiqama amitarerave, tiarave.

¹¹ Noravauvo, vika ti qoraiqama timitareka autivaravata, are iqoka vaiinti kempukavano vaintema kera, are ti aaqanto varianarara ti, vika kuntavaivaima vare, kia ho ti haatara kevarave. Vika kaavunti voqamake kaurira haika varaivaro, vika autuvanovata vataini tuvi viharo miniqai varianarove.

¹² Noravauvo, are ekaa kempuka vataaravave. Are avuqavuqama kera vaiinti nahenti avatama kera tave variaravave. Are vika avu aato muntukaqi vai okarara kankoma kera tave variaravave. Are mintima kera varianarava tira, are tiqaa vuntu kehara vika qoraiqama nimitaane ti, te ai kauquqi vi vaiintika vatauro.

¹³ Ne Nora Kotirara iriha ihi tiate. Ne ihi tihama Nora Kotira autu tuahera kaate. Viva qora kaiqa vare variaka kauquqihairo nora maaraqi variaka ruaruama nimate vaivama vaivo.

¹⁴ Oho, qaqi kairamanta ti vatatai entarara qora entave tiataarave. Ti nova ti vatatai entarara kia koqe entave tiate.

¹⁵ Vi entara vaiinti vovano vuru ti qora tiva amiro tiharo, Ai naatavano qorainti vaintima vatataivo. Vira ai maaquve, tivaro ti gova vi uvara iriro virara quaha kero vairave. Oho, ti qora vuru tiva ami vaiintiva qoraiqama viraqe te virara huviqorave tiataarave, turo.

¹⁶ Noravano Kotiva vo vatukanavu kia aaqurihama nimitaraitiro, vika qoraiqama nimitaintema kero, viva vi vaiintiravata qoraiqama amitairaqe te huviqorave tiataarave. Qaқи kairaro viva toqaqi iqi rate uvara iriro, kuari avu qiataqaa uruntainaraqaa iqoka raқи uvara iriarire.

¹⁷ Te tenta nora auhaқи vauna entara viva ti haru kaataarave. Viva mintitirio, ti nora auhavano ti matipama vaitirio.

¹⁸ Oho, te tenta nora auhaqihai kia veva ntaataarave. Ti vatatai entaraqaahai te nora maara, vo maara vo maara varaқи ani vauraro ti muntukavano qoraiqimanta vauro. Te mintiaқи vivi, kaurihama qutu vuainarave, turo.

21

Noravano Ieruharemi vatuka navutaaka kauquқи kaanarove tura

¹ King Sedekaiava vaiinti taaraqanta Malakiara maaqu Pasuriravata, Kotira kaiqa vara amite vau vaiintira Maseaara maaqu Sefanaiaravata, varakomanta vitanta te vaunanaini aninte tiriara tiha, ² Babironi vika King Nebukanesaava nai iqoka vaiinti ntita varero tinavu Iutaa hampata raqireva ani vaivo. Are Nora Kotira aarairaro viva tinavu kahaqiarire. Haaru Noravano tinavu kaivaqauka nora kaiqa vara nimitaintema kero, viva vatevata hoe nora kaiqa tinavu vara timitairaro Nebukanesaava vira taverо iqoka qaқirakero vuanarove? ti.

³ Vitanta minti tumanta te vitantara tiha, Nianta oru Sedekaiara tiva amiate, Noravano Kotiva Isareri Variqavano mintima tivo:

⁴ Babironi avuhainaava nai iqoka vaiinti hampata Ieruharemi ututumate vaivo. Ho te qaqi kaariraro ni auvihehavaavano guminaiqama viro kia ho ni kahaqiraqe te navutaaka ntita vare maa vatukara avutaqi viri karerave.

⁵ Ti arara voqamakero ite vaimantara ti, te tentavano tenta kempukaqohai ni hampata raqirerave.

⁶ Te nora rovara vo vara kaariramanta maa vatukaraqi vaikavata aantauvahivata vi rovarara vare qutu vivarave.

⁷ Voki vaiinti nahentika vi rovarara vare qutu vivaro, iqoka paipevano voki vaiinti nahenti aru kairamanta, voki vaiinti nahentika narara variqi vi, vuru qutu vivarave. Viraqaahai te King Sedekaiara nai qiata vaiinti hampatave, vaiinti nahenti qaqi vaikave, Babironi King Nebukane-saara kauquqi kaariraro viva vika kia vehakuma nimitaraitiro, kia vika aaqurihama nimitaraitiro, viva vika ekaa arukaanarove. Te Noravano Kotika vi uvara turo, tiro.

⁸ Minti tivakero qaiqaa Noravano tiriara vaiinti nahenti mintima tiva nimiane tiro: Tavaate. Te ni taara aara numiqarerave. Ne vo aaraqaa nuvaqi viha qaqima variqi vivarave. Ne vo aaraqaa nuvaqi vivi, vuru qutuma vivarave.

⁹ Vokika Ieruharemi vatukaqi vaivaro iqoka paipevano vika arukairamanta, vokika narara variqi vi, qutu vivaro, nora rovaravano vokika arukaanarove.

Vaiinti nahenti vokika Ieruharemi vatukaqihai aaqaini orunte Babironi iqoka vaiintiara hove kia tenavu ni hampata raqirerave tika, vika kia qutu viraiti, qaqi vaivarave.

¹⁰ Te tenta uva kempukaiqamake tivata tiha, Te maa vatukara kia vehakuma amitaraiti, vira qoraiqama karerave tunarave. Te maa vatukara Babironi avuhainaara kauquqi kaariraro viva vira vehi autu taiqa kaanarove. Te Noravano Kotika vi uvara turo, tiro. Noravano tiriara vi uvara tura.

Noravano Iutaa avuhainaukara tura

¹¹ Noravano tiriara tiharo, Are maa uvara Devitiya kuvuarama taika Iutaa avuhainauka tiva nimiane: Ne te Noravano Kotika tuna uvara iriate.

¹² Ne vo enta vo enta toqaqi *ko* tiha avuqavuqamake vaiinti nahenti uva raira nimitaate. Vika ia haikara muara varaa vaiinti nahentika kahaqiate. Vika qoraiqama nimate variaka kauquqihai vika ruaruama nimitaate.

Ne kia avuqavuqamake uva raira nimitaivera, vira kaara ti voqamakero arara itaanarove. Ti arara itairava qaqiqai itaairo viraro kia vovano ho vira qimpa kaanarove, tiro.

¹³ Ieruharemio, are ori aiqina noraqaa vaihara tihara, Navutaaka kia ho uru ti haatara kevarave. Vika kia ho ti vaantaavura rukavuke vatukaqi uriqetevarave, tianarave. Ho te tentavano ai hampata iqoka raqirerave.

¹⁴ Are qora kaiqa varaanara kaara te ai ruqutirerave. Te ai avuhainaa naavu iha quara kaariraro ihavano vi naavuravata ekaa vo naavuvata ita kaanarove. Te Noravano Kotikama vi uvara turo, tiro.

22

Noravano Iutaa avuhainaukara tura

¹ Noravano Kotiva tiriara tiharo, Are otu Iutaa avuhainaa naavu vainaini otuntera maa uvara tiane: ² Iutaa avuhainaa vaiintio, are Devitira avuhainaa taintaqa oquvira variaravave. Arevata, ari qiata vaiintivata, Ieruharemiqi variakavata, Noravano Kotiva ti uvara iriate.

³ Noravano mintima tivo: Ne koqe okarave avuqavu vai okararave avataate. Vika i haikara muara varaa vaiintika ruaruama nimitaate. Vo vatanaaka ani ni hampata variakave, viqa vaintive, tentoqa nahentive, kia vika vikaqaa nora maara vataate. Kia vika qoraiqama nimitaate. Kia qaiqaa maa vataraqaa vaiinti nahenti qumina arukaate.

⁴ Ne te tunantemake ekaa vi uvara koqemake avataqi vivera, ni avuhainauka Devitira ankuqirauka nai nora vaiinti hampata avuhainaa naavu qenti maaqihai iqoka kaariqive, ohigaave, qaqima vi anivarave. Ekaa Iutaini variakavata vi qentiraqaa qaqima vi anivarave.

⁵ Ne kia te tunantemake ti uva avataqi vivera, te tenta autuqaa tiha, Te avuhainaa naavu maara anomake qoraiqama karerave. Te Noravano Kotikama minti turo.

⁶ Te avuhainaa naavu maarara koqe naavuve turaro ti muntutavano virara vaireva Gileaati vatave, Lebanoni aiqinave, voqaara vaintema kero, virara vaivo. Mintiveravata, te qaqi kaariraro vi naavuva qoraiqama viro aahara vataiqama vuanarove. Viva nuqihi vatuka voqaarama varianarove.

⁷ Te vaiinti vonavu vara kaariramanta vika ai naavu vehi autu taiqa kareka nai rori vare, ai

naavu *posi sidaa* katariqohai aututaara ekaa teqa taaqamake ihaqira aqu kevarave.

⁸ Naantiara airi vo vatanaa vo vatanaaka maa vatukaraqaa vitare aitare iha, nai ire nai ireha tiha, Oho, nana kaarae Noravano maa vatukara nora vatuka mintima kero qoraiqama kaivo? tivarave.

⁹ Vika minti timanta vokika nái tiva nimi tiha, Isareri vika Noravano Kotiva tiva taatautai uvara qoririmake, una variqa, vo variqa vo variqa quahama nimateha vika kaiqa vara nimate variara kaara mintima kairave, tivarave. Noravano tiriara Iutaa avuhainaa naavu vainaini otuntera vi uvara tiane tura.

Ieremaiaava King Joahaasirara tura

¹⁰ Iutaa vaiinti nahentio, King Josaiava qutu virara iriha, kia ne virara iqi rata amitaraiti, vira maaqu King Joahaasirara ne noraiqaake iqi rata amitaate. Navutaaka vira rumpa vare vuru vo vatainima kaavo. Viva kia orurantero maini ani nai vatatai vatara qaiqaa tavaanarove.

¹¹ Josaiara maaqu Joahaasiva nai qora vatuka varero Iutaa avuhainaava vaimanta navutaaka vira rumpa vare vuru vo vataini kaarave. Noravano Kotiva virara mintima tivo: Viva kia qaiqaa vihairo orurantero maini anianarove.

¹² Navutaaka vira rumpa vare vo vataini vuru kaanainima viva qutu vuanarove. Viva kia vihairo maa vatara qaiqaa ani tavaanarove, tirave.

Ieremaiaava King Jehoiakimirara tura

¹³ King Jehoiakimio, te ariara ohoma tiva amitauro. Are kia avuqavu okara avataqira vihara nena avuhainaa naavu kaqa kaanarave. Are

una okara avataqira vihara vi naavura qaiqaa tomaqa kera kaqa kaanarave.

Are nena navunaakara kempukaiqama kera vihi vaahi tiaramanta, vika vi naavura ai quminaiqamake kaqa amitaarave. Are vika koqaa nimiataara vaivara kia nimianarave.

¹⁴ Are minti tianarave: Te tenta avuhainaa naavu nora naavu kaqarerave. Viraqi airi *rumu* vairaro airi *uintua* nora *uintuavata* vairage te porovaini *sidaa* katari kututera taataute, viraqi vuikaqohai vaataiqama karerave, tianarave.

¹⁵ Are kiae iriaro? Are airi *sidaa* katariqohai avuhainaa naavu koqera kaqa tairamanta vaiinti nahenti kia virara iriha ariara viva avuhainaava noravanoma vaivo tivarave. Are nena qova kaiqa varairara iritaane. Viva karavata namarivata neharo hoveqai tirave. Viva avuqavu okara avataqiro viharo vaiinti nahenti uvavata avuqavuqama kero raira nimate vairara tiro, viva koqema kero variqiro virave.

¹⁶ Viva *ko* tiharo vehi vaiinti nahenti koqemakero auta ntuva nimitaimantara ti, Iutaa vika koqemake variqi vuarave. Ti Nora Kotika kankomake iri tavaaka mintimake vi okarara avataqi vi variarave.

¹⁷ Vika mintimake variavaravata, are nenaraqai noraiqaakera iri varianarave. Are una okara avataqira vihara, vo haika vo haika iara varareva ihara, kia ai qoraiqama amite variaka qumina vika aruke varianarave.

Are vikaqaa nora maara vatehara, vika qetara haika nimihara vika monuvata vare varianarave, turo.

18 Josaiara maaqu Jehoiakimiva Iutaa avuhainaava mintima kero qora okara avataqiro vira kaara, te Noravano Kotika virara mintima turo:

Jehoiakimiva qutu viramanta vokika kia virara mpo ti qata vakaao tivakeha iqi rata amitevarave.

Vokika kia virara mpo tinavu avuhainaao, tinavu nora vaiintio tivakeha iqi rata amitevarave.

19 Donki qutuvira vaata rarau vare Ieruharemi vaantaavura qentiqaahai aqaini qaqira aqu kaantemake, Jehoiakimira vaatavata kia quntaraiti, vatuka aqaini qaqira aqukevarave, tivo, tiro.

Ieruharemiara tura

20 Noravano Kotiva tiharo, Ieruharemiqi variakao, ni kahaqireka auti varia vatanaaka, ekaama navutaaka vika naatara kaarara ti, ne oru Lebanoni aiqina vainainive, Basaani vatainive, Abarimi Aiqinaqaave, vaarinte vaiha noraiqaake iqi rataate.

21 Ne koqemake variqi vi varia entara te niara rauriha variate turamanta ne kia ti uva iriataa imanta tiha, Tenavu kia ai uva irirerave tiarave. Haaru ne minti tivaqi ani, vate maa entaravata kia ti uva iriataa imanta kia iri variarave.

22 Ne qora okara, vo okara vo okara avataqi vi variara kaara ne nora kaurira haika varevarave. Uvaivano utiharo vo haika qaqini vara aqu kaintemake, navutaaka ni qiata vaiintinavu qaqini vara kevarave. Ne vo vatanaakaqaa muntuvi vaiha vikara tinavu homa kahaqivarave tiaka,

vikavata navutaaka rumpa vare vo vataini vuru kevarave.

²³ Uvirivano Lebanonini *sidaa* katariqi nai naavuqi vaiharo te homa vauro tintemake, nevata tiha, Tenavu homa vauro ti variaka, ne vo enta nahentivano vainti vatareva iharo keke tinantemake, nevata noraiqaake keke tivaqi vivarave, turo, tiro. Noravano minti tura.

Ieremaiaava King Jehoiakinirara tura

²⁴ Te Noravano Kotika ekaa enta variqi vi vauraukama, te tenta kauqu aiqiqaa aqukeha Jehoiakimira maaqu Jehoiakinira Iutaa avuhainaarara mintima turo: Jehoiakinio, are qoraiqama kera ti vainti nahentiqaa raqiki varianarara ti, te ai nina avuhainaa taintaqaahai qaqini vara karerave.*

²⁵ Babironi vika King Nebukanesaava nai iqoka vaiintiaravata, ai aru kareva auti vaivara are vika naatu qete variarauka, te vika kauquqi ai karerave.

²⁶ Te aivata, ai nova ai vatatairavata, maa vataragaahai vo vataini vara aqu karerave. Vi vatava vaireva, kia nitanta noka vatataa vatava vainaini netanta mini variqi vi, vuru qutu vivarave.

²⁷ Are vi vataragaqa vaihara maa vatara ani tavaataa iraravata, kia ho qaiqaa maini aninarave, tiro.

²⁸ Noravano minti tumanta te tiha, Mpo, rukavukaa tavera aqukaavaro kia vovano qaiqaa

---

* **22:24:** Hiparu uva: Are ti kauqu tanaraini vai vuqaraqaa *ringi* vovano vairahevata, te tenta vuqa viraqaahai ai qaqiniqaima vara karerave.

varaintema keroe, viva varianarove? Nana kaarae Noravano vira nai vaintaira hampata vika kia kankomake iri tavaa vataraqaa vara aqu kaanarove?

²⁹ Mpo, Iutaa vatao, Iutaa vatao, Iutaa vatao, are Noravano ti uvara iriane.

³⁰ Noravano Kotiva mintima tivo: Maa vai-intiva vatatai vaintikaqihairo kia vovanovata Devitira avuhainaa taintaqaa oquviro vaiharo Iutaaqaa raqikiainarara tira, are vira uva vukuqi maantima kera qara ntuva taane: King Jehoiakiniva kia vaintivata vatataivave. Mintima kera vira uva qara ntuva taane, tiro. Noravano minti tura.

23

Avuhainaa vaiinti koqeva Isareriqaa raqiki-ainarara tura

¹ Noravano Kotiva tiharo, Te qiata vaiinti vikara oho tiva nimitauro. Vika ti vaiinti nahentiqaa kia koqemake raqikiraiti, vika qoraiqama nimateha vika raumpirimake variarave.

² Te Isareri Variqa Noravano Kotika tenta vaiinti nahentiqaa raqiki variakara mintima turo: Sipisipi qova nai sipisipiqa koqema kero raqikintemake, ne ti vaiinti nahentiqaa koqemake raqikiataara vaimanta, ne kia mintiraiti, ne vika ruhaaqike raumpirimake variarave. Virara iriha te ne qora kaiqa varaara kaara ni ntaiharerave.

³ Te tenta vaiinti nahenti vo vataini vo vataini raumpirima kauraukaqihai hini kika qaqi vaika ruvaaqumake ntita vare viri nai maaqaini karerave. Vika mini vaiha airi vainti vatake kuvuarama kaivaro airiqama vuanarove.

⁴ Vi entara te qiata vaiinti vonavu kaamataari vika ti vaiinti nahentiqaa kogemake raqiki vaimanta vika kia qaiqaa vo haika aatu qete vaivaro, kia vikaqihairo vovanovata kakakima vuanarove.

⁵ Te Noravano Kotika mintima turo: Vo enta anintairaqe te vi entara katari kaaravano aimakau arataintemake, Devitiva kuvuarama tainaraqihai vo kaama taariraro, viva avuhainaava vaiharo koqe avu aatoqohairo maa vataraqaa vaika raqikiharo, avuqavu okara koqe okaraqai autu nimitaairo vuanarove.

⁶ Viva Avuhainaa Vaiintivano vairamanta kiamā Isarerivata Iutaavata qaiqaa navutaaka naatu qeteha variqi vivarave. Vika vi vaiintira autu nteha maantima tivarave: *Noravano Avuqavu Okara Tinavu Timitē Vaivama Vaivo*, tivarave, tiro.

⁷ Minti tivakero Noravano Kotiva tiharo, Ho vo enta anintaira ne vi entara qaiqaa tiriara quaheha ti hutu tuahera kevarave. Vi entara ne kia tiriara tiha, Viva qaqi vai Variqava Isipihairo tinavu Isareri ruaruama timitairave tivarave.

⁸ Ne vi entara kia minti tiraiti, ne tiriara tiha, Viva qaqi vai Variqava *noti* mantaraini vai vatarave, vo vata vo vatave, vihairo tinavu ruaruama timitairave tivarave. Te vo vatanaa vo vatanaaka varianaini ni raumpirima kaunanaihai ni Isareri ntita vare qaiqaa ni kaivaqaukavara nimuna vataraqaa viri karerave. Te Noravano Kotika minti turo, tiro.

Ieremaiaava paropeti vaiinti vonavuara tura

⁹ Te paropeti vaiinti vo kiakara tirera. Vika hampiqama keha Kotira uva vaiinti nahenti

tiva nimi variara kaara, ti muntukavano qoraiqimanta vauraro ti tivaatavanovata ntiri ntiri i vaimantama vauro. Airi *uaini* namakaiva vueraiqaaviro taventu vauntumaqi vi vaintemake, te vi ani vauro.

¹⁰ Nora Kotira qaqirake una variqa, vo variqa vo variqa avataqi vi variaka maa vataraqaa mpiqavi variavo*. Vira kaara Noravano Kotiva maa vatarara qoraiqama vuane tivaro aaharaiqama vivaro, sipisipive purumakauve kara neva kia vaivo. Paropeti vaiinti vika hampi aaraqaa viha, vika nai nora autuara iriha vaiinti nahenti kahaqama nimitaataara vaimanta, vika qoraiqama nimate variavo.

¹¹ Noravano Kotiva tiharo, Paropeti vaiinti vikavata, ti Kotika kaiqa vara timite variakavata, vika ti Nora Kotika kaiqara kia noraiqaake iri variarave. Te tavauramanta vika ti Naavuqivata vaiha qaqiqai qora okara auti variarave.

¹² Vira kaara te vika qaqi kaariramanta vika vauriri ntaaina aaraqaa vivarave. Vi aarava konkiraiqira aarava vairamanta vika viraqaa viha kuntavaivaima vare kaavuntivarave.

Te vika ntaihaaina entara kaama tauro. Vi entaraqaa te vika vehi autu taiqa karerave. Te Noravano Kotika vi uvara turo.

¹³ Te haaru vaiha tavauramanta Sameriaqi varia paropeti vaiinti vika anomake vaaqu kaiqa vare variarave. Vika Baalira autuqaa ti vaiinti nahenti una uva tiva nimiha, hampi aaraqaa vika ntita vare vuarave.

---

* **23:10:** Hiparu uva: Naata vaati varaa okarara raqe variaka maa vataraqaa mpiqavi variavo.

14 Te tavauramanta Ieruharemiqi varia paropeti vaiinti vika Sameriaqi variakavata uri aatarake nai anomake vaaqu kaiqa vare variarave. Vika naata vaati varaa okarara raqaqi viha kia tiriara noraiqaake iriraiti, una variqanavu avataqi vi variarave. Vika qaqiqai vaiinti nahenti una uva tiva nimi variarave.

Vika qora kaiqa vare variaka kahaqama nimate variamanta vika kia vi kaiqara qaqira karaiti, qaqiqai vare variarave. Te tavauramanta paropeti vika vaireka, Sodomi vatukaqi qora kaiqa vare vauka voqaara variarave. Ieruharemiqi variaka vaireka, Gomora vatukaqi qora kaiqa vare vauka voqaara variarave.

15 Te Noravano Kotika ekaa kempuka vatauka paropeti vaiinti vika qora kaiqa vare variarara iriha mintima turo: Te hunkavi kararavata uhi namarivata vika nimiari nevarave. Ieruharemiqi varia paropetika okara kaara, vaiinti nahenti kia ti Nora Kotikara noraiqaake iri varia okarava Iutaa vataini ekaa raapama virave.

16 Te Noravano Kotika ekaa kempuka vatauka ni Ieruharemiqi variakara tiha, Paropeti vaiinti vika una uva ti variara ne kia iriate. Vika unahaa tiha naantiara ne homa vaivarave ti variarave. Vika kia te Noravano Kotika tenta noqihai tuna uvara ni tiva nimiraiti, vika nai avu aatoqihai hampi taira tavaa haikara ni tiva nimi variarave.

17 Te Noravano Kotika [Ieremaiaara] tiva amuna uvara qoririma kaa vaiinti nahentikara paropeti vika qaiqaa qaiqaa vika tiva nimi tiha, Noravano mintima tivo: Ne maateraiqiha vaivarave, tiarave. Nai avu aatoqi hampi kaiqa vare okarara avataqi vi variakara paropeti vikara

tiha, Kia qora entavano niqaa qovaraiqianarove, ti variarave. Noravano Kotiva minti tura.

¹⁸ Te Ieremaiaaka tiha, Paropeti vaiinti vikaqihairo tavave Nora Kotira aaganto vaiharo vira uva kankoma kero irirave? Vikaqihairo kia voqavanovata vira uva kankoma kero iriro varairave.

¹⁹ Rauriha variate. Aaronaavano utintema kero, Nora Kotira arara itairava qovarama viraro viva qora kaiqa vare variaka qiata rukavuma kaanarove.

²⁰ Vira arara ite vairava kia vaaka taiqa vi-raitiro, qaqi itaqiro vi vairaro viva ekaa ntaihama kareva nai avu aatoqi iritainara taiqama kaanarove. Naantiara vo entanavu aitaraira ne viva autina okarara kankomake irivarave.

²¹ Noravano Kotiva tiharo, Te kia paropeti vika niti tauramantavata, vika nai irike vaante vaantemake vaiinti nahenti uva tiva nimoreka vuarave. Te kia tenta uva vika tiva nimuramantavata, vika nai irike ti hutuqaa vaiinti nahenti uva tiva nimi variarave.

²² Vika ani ti aaganto vaiha ti uva iriatirio, vika homa ti uva vaiinti nahenti tiva nimiatirio. Vika ti uva vaiinti nahenti tiva nimiatirio, ti vaiinti nahenti homa qora aara qaqirake kia qaiqaa qora kaiqa varaatirio.

²³ Te Noravano Kotika ni irama nimateha turo: Te vohaananaiqai vaura Variqaukae vauro? Aqao kiave, te ekaa vataqaave naaruvaqaave raqiki vaura Variqaukama vauro.

²⁴ Hoe vovano voqi kukeqaviro vairage te kiae vira tavaainarave? Aqao kiave, te Noravano Kotika ekaa naaruvainivata vatainivata mpiqake vauraukave.

²⁵ Paropeti vaiinti vika ti hutuqaa una uva vaiinti nahenti tiva nimi tiha, Tenavu taira tave vauraro Kotiva nai uva tinavu tiva timivo, ti variarave.

²⁶ Oho, nanti nanti entae vika una uva tivaqi vivarave? Vika náí avu aatoqi una uva iritaara viraqai vaiinti nahenti tiva nimi variarave.

²⁷ Vika kaivaqaukavara ti Nora Kotika tauruke una variqa Baalira quahama amitaantemake, vika tiha, Kaiqe tenavu taira tavaunara vaiinti nahenti tiva nimiari vika Kotirara tauru kaate, ti variarave.

²⁸ Paropeti vaiinti vovano taira vo tavairera, viva vokika taira vira tiva nimiharo qaqi qumina tairaqai tavauro tiarire. Paropeti vovano ti vakaaka irirava viva vi uvara vutukero vaiinti nahenti tiva nimiarire. *Uti* auruvano koqe haika vaivaro vira rapavano qumina haika vairave.

²⁹ Ti uvavano vaireva, ihavano ite vaira voqaarama vaivo. Qaiqaa ti uvavano vaireva, *hamavano* ori rukavu raakavumake vaira voqaarama vaivo.

³⁰ Ho iriate. Paropeti vaiinti vika náí hana paropetiqihai una uva muara vare tiha, Noravano Kotiva mintima tivo ti variaka, te vika navutaiqama nimitauro.

³¹ Vokia paropeti vaiinti náí avu aatoqi vai uvaraqai tiha, Noravano Kotiva mintima tivo ti variaka, vikavata te navutaiqama nimitauro.

³² Vokia paropeti vaiinti unahaa tiha, Te taira tavauraro Noravano Kotiva mintima tivo ti variaka, te vikavata navutaiqama nimitauro. Te kia vi vaiintika nititaraiti, te kia vika kaamate vi uvara tiate tunaravaue. Vika náí una uva

tiaaraqohai ti vaiinti nahenti hampi aaraqaa ntime vi variarave. Vika una uvavano kia ti vaiinti nahenti kahaqi vairave. Te Noravano Kotika vi uvara turo, tiro.

³³ Noravano Kotiva tiriara tiharo, Ieremaiao, paropeti vovanoe, ti Kotika kaiqa vara timite vai vaiintiva vovanoe, ai irero tiharo, Nana maara ntai uvarae Noravano vate ai tiva amivo? tirera, are virara Noravano Kotiva ariara mintima tivo tiane: Are nenavano maara ntai uvavama variaro. Noravano Kotiva ai qaqira aqu kaanarove tivo, tiane.

³⁴ Paropeti vovanoe, ti Kotika kaiqa vara timite vai vaiintiva vovanoe, vaiinti vovanoe, tiharo, Nora Kotira vakaaka vaireva, maara ntai uvarama vaivo, tirera, te vi vaiintiravata vira naavuqi variakavata ntaiharerave.

³⁵ Ne nai ireha nai ireha mintima tiate: Noravano Kotiva nana uvae ai tiva amivo? Noravano nana uvae tivo? tiataarave.

³⁶ Hauri ne ti uva virara tiha, Nora Kotira vakaaka maara ntai uvava vaivo tivorave. Te minti tirara qioqama tauro. Vovano minti tirera, te qaqi kaariraro ti uvavano viraqaa nora maara voqaara varianarove.

Vaiintivano qumina uva tinarara, ne homa vi uvarara maara ntai uvarave tivarave. Te Noravano Kotika ekaa kempuka vatauka qaqi variqi vi vaura Variqauka vauramanta ne ti uva hampiqamake variavo.

³⁷ Ne homa orunte paropeti vaiinti vikara tiha, Nana uvae Noravano ni tiva nimivo? Noravano nana uvae tivo? tivarave.

³⁸ Ne minti timanta vika tiha, Nora Kotira vakaaka vaireva, maara ntai uvavama vaivo

tivera, ³⁹ vira kaara te vika utuvare niaraini vara aqu karerave. Te vikavata vika kaivaqaukavara nimuna vatukaravata niaraini vara aqu karerave.

⁴⁰ Te qaqi kaariramanta ne ekaa enta kaurira haika varaqi vivarave. Ne kia kaurira haika vira ho tauru kaivaro qaqi variqiro vuanarove, tiro. Noravano Kotiva minti tura.

24

Fiki katari tavara tura

¹ Babironi vika King Nebukanesaava Ieruharemi aatarakero viraqihairo viva Iutaa avuhainaara Jehoiakimira maaqu King Jehoiakiniravata, Iutaa qiata vaiinti vonavuvata, vo kaiqa vo kaiqa kankomake tave vaukavata, rumpa varero vuru nai vataini kora.

Mini vuru ko entara Noravano Kotiva ti taira voqaara humiqomanta te tavauraro Nora Kotira Naavu avuni rutantuto utara taaraqanta vaura.

² Uta voqi *fiki* katari tava koqeka, vaaka aquitoka vaumanta, uta voqi nteravu tavauka vaumanta kia ho vira neva vaura.

³ Te vi haikara tave vauraro Noravano Kotiva tiriara tiharo, Ieremaiao, are nana haikae tave variaro? tumanta te tiha, *Fiki* tavama tave vauro. Koqe *fiki* tava vika vaireka, nai koqekama variavo. Qora *fiki* tava vika vaireka, ntera vuavaro kia ho vika neva vaivo, ti.

⁴ Te minti turaro Noravano Kotiva tiriara tiharo, ⁵ Te Isareri Variqa Noravano Kotika mintima turo: *Fiki* tava koqeka vaireka, navutaaka Iutaa hini kiaka rumpa vare Babironini vuru kaaka voqaarama variavo.

⁶ Te vikaqaa koqemake raqikiqi vi, naantiara te vika qaiqaa ntita vare maa vataraqaa viri karerave. Te kia vika vara muntuviqama karaiti, te vika vara vuruviqama karerave. Kuvukanaa koqe vataqaa utu taantemake, te vika maa vataraqaa qaiqaa ntita viri ke, kia vika qaiqaa ravau aqu karerave.

⁷ Te vika vo avu aato nimiari vika te Noravano Kotika vauna okarara kankomake iri, te unanaini kia unaqaraiqamake aniraiti, quqaiqamake anivage, te vika Variqavano variari vika ti vaiinti nahentima vaivarave.

⁸ Iutaa King Sedekaiavave, vira qiata vaiintive, Ieruharemiqi variaka hini kiakave, vokiaka ruqemake Isipini vuakave, hini kiaka Iutaini qaqi variakave, vika vaireka, nteravira kia ho ne *fiki* katari tavara voqara variarave.

⁹ Te vika qoraiqama nimitaari ekaa naato vatanaaka antuqavano kia vikara varianarove. Te vika raumpirima kaari vo vataini vo vataini vika oru vaimanta vi vatanaaka vika qoraiqama nimateha naaraihama nimateha vikara vaaquqama vuata tivarave.

¹⁰ Te qaqi kaariraro iqoka paipevanove, karara aavoqi entavave, nora rovaravanove, vika aruqiro viharo vehi autu taiqa kairaro kia vovanovata maa vatara, te vika kaivaqaukavaravata vikavata nimuna vataraqaa varianarove turo, tiro. Noravano Kotiva minti tura.

25

Navutaaka noti mantaraihai anivarave tura

¹ Josaiara maaqu King Jehoiakimiva 4 ihinavuaara Iutaaqaa raqiki vau entara Noravano Kotiva Iutaini variakara vakaaka vo ti tiva timura. (Vi ihiraqaa King Nebukanesaava avuniqama kero Babironi vataqaa raqiki vaura.)

² Noravano vi uvara ti tiva timumanta te ekaa Iutaini vaukaravata, ekaa Ieruharemiqi vaukaravata tiha, ³ Te 23 ihiaara Noravano Kotiva ti tiva timi uvara ni tiva nimiqi vunarave. Amonira maaqu King Josaiava 13 ihiaara Iutaaqaa raqiki vau entaraqaahai te vi uvara qaiqaa qaiqaavata ni tiva nimiqi anuramanta, ne kia ti uva iriataa imanta kia iriarave.

⁴ Noravano Kotiva qaiqaa qaiqaavata nai kaiqa vaiinti paropeti vika* ne varianaini vara kaimanta, ne vika uvavata kia iriataa imanta kia iriarave.

⁵ Noravano Kotiva paropeti vika noqihairo tiharo, Ne vohaiqa vohaiqavano nenta qora aaraqaa ni vairave, nenta qora okara avataqi vi vairave, qaqira kaate. Ne mintivera, te ni qaqi kaariramanta ne maa vataraqaa qaqi variqi vivarave. Maa vataraqaa maahota variate ti, te ni kaivaqaukavata, nivata maa vatara nimunarave.

⁶ Ne kia una variqa, vo variqa vo variqa avataqi viha vika nutu tuahera kaate. Kia nenta kauquqohai aututaa haikara quahama nimitaivaro ti arara itaarire. Ne te tunante ivera, te kiama ni qoraiqama kararave, tunarave.

⁷ Te paropeti vika noqihai minti turamantavata, ne kia ti uva iriraiti, ne nenta kauquqohai aututaa haikara quahama nimite variara kaara ti

---

* **25:4:** Mikaara, Nahumira, Sefanaiarave, vo paropeti vaiintive.

arara itairave. Ninta okara kaara te ni qoraiqama karerave.

⁸ Ne mintiavera te Noravano Kotika ekaa kempuka vatauka niara mintima turo: Ne kia ti uva iriara kaara ⁹ te ekaa *noti* mantaraini varia vatanaakavata, tenta kaiqa vaiinti Babironi avuhainaara Nebukanesaaravata aarama karerave.

Te vika ntita vare aniariramanta vika ani iqoka raiha ni Iutaavata, ni tataaqa varia vatanaakavata qoraiqama nimatevarave. Te nivata vikavata ekaa vehi autu taiqa kaariraro maa vatava anomakero qoraiqamaviro varianarove. Mintimake vaimanta vo vatanaaka maa vatara taveha, ravukuvi naaraihiha huviqorave tivakeha nái kauqu runkinkiri ivarave.

¹⁰ Vaiinti nahenti quaheha naaraihi varia uva *nontantarave/ otatarave*, qaraaka naata vaati varaarara quaheha uva otata tiarave, *uiti* auru rukavu raakavu iharo tuqantaa qanta i oriva auva ntairave, ne kia viraqihai vi uvara vi uvara qaiqaa irivarave. Te vi uvara vi uvara taiqa kaariraro qumina naantaaka ntuanarove. Entaqivata kia naavuqihairo ovavano iteharo varianarove.

¹¹ Maa vatava ekaara qoraiqama viraro qumina vataqaima vuanarove. Ni tataaqa varia vatanaakavata, Ne Isarerivata Babironi vika avuhainaa vaiinti vevaaraini ⁷⁰ ihiara vaiha vira paanaa kaiqa vara amitevarave.

¹² Ho ⁷⁰ ihi viva aitarairaqe te Babironiqi variakavata, vika avuhainaa vaiintivata, vika náivata qora kaiqa varerara iriha, vika vehi autu taiqa

karerave. Te Babironi vatavata qoraiqama kaariraro aahara vataqaima viro ekaa enta qumina vatavanoqai varianarove.

¹³ Te Babironi vatanaakavata, vo vatanaa vo vatanaakavata, qoraiqama karerave tuna uvara Ieremaiaava maa vukuraqi qara ntuva tero nai noqihairovata ni tiva nimi uvara, te ekaa vi uvara tintemake vika qoraiqama karerave.

¹⁴ Babironi vika ti vaiinti nahenti qora okara autu nimitaantemake, te vika náivata qoraiqama nimitarerave.

Vika Isareri rumpa kaamanta vika paanaa kaiqa vara nimitaantemake, naantiara vo vatanaa vo vatanaaka avuhainauka kempuka vaika Babironi náivata naatarake vara muntuvi kaimanta, Babironi vika ekaa vika paanaa kaiqa vara nimatevarave, tiro. Noravano Kotiva minti tura.

Kotiva vo vatanaa vo vatanaaka ntaihaainarara tura

¹⁵ Isareri Variqa Noravano Kotiva tiriara tiharo, Ti arara ite vai *uainiva* maa *kaapuraqi* mpiqama vivo. Te ai atitama kaarirara are ti kauquqihaira *kaapu* vira varera, vuru ekaa vo vatanaa vo vatanaaka nimiramanta, vika ekaa vi *kaapuraqihai uaini* vira naate.

¹⁶ Vika *uaini* vira namake, aiqum poropere iramanta vueraiqama vivarave. Te iqoka paipe vika nivutana vara kaainara kaara vika mintimake variqi vivarave, tiro.

¹⁷ Viva minti tumanta te Nora Kotira kauquqihai vi *kaapura* vare ekaa vo vatanaa vo vatanaaka viva ti titama konaini vuru

nimuramanta, vika ekaa vi *kaapuraqihai uaini* vira nora.

¹⁸ Te avuniqamake vi *kaapura* vare vuru Ieruharemiqi vaikave, ekaa Iutaa vatukanavuqi vaikave, vika avuhainaukave vika qiata vaiintive nimuramanta vika vi *kaapuraqihai* nora. Vika anomake qoraiqamavi vaimanta vo vatanaaka vika taveha, ravukuvi naaraihiha huviqorave tivakeha vikara vaaquqama vuate tiate ti, te vi *kaapura* vika nimunara.

¹⁹ Te vi *kaapura* vare vuru Pero vaiinti Isipi avuhainaarave vira kaiqa vaiintive, vira qiata vaiintive Isipi vaiinti nahentive, ²⁰ vo vatanaa vo vatanaaka Isipini vaikave, nimuramanta vikavata nora.

Te vi *kaapura* vare vuru Usi vataini vauka avuhainaukave, Pisisia avuhainauka Asakeloninive, Gaasainive, Ekaroninive vaikavata, Asadotini hini kuka qaqi vaikavata, nimuramanta vikavata nora.

²¹ Te vi *kaapura* vare vuru Idomu vatanaakave, Moapi vatanaakave, Amoni vatanaakave, ²² Taiaa avuhainaarave, Saidoni avuhainaarave, nora namari hini mantaraini avuhainauka vaikave, nimuramanta vikavata nora.

²³ Te vi *kaapura* vare vuru Dedaaniqi vaikave, Temaaqi vaikave, Busiqi vaikave, vo vatanaaka nai tiriqaa qiquqamake kauhi toqakokave, ²⁴ ekaa Arebia avuhainaukave, vo vatanaaka aahara vataini vaikave, ²⁵ Simuri vataqaa raqikurave, Elaamu vataqaa raqikurave, Midia vataqaa raqikurave, ²⁶ ekaa *noti* mantaraini niarainivata vaintovata vau avuhainaukave, ekaa naato vatanaaka

avuhainaukave, vi *kaapura* nimuramanta nora. Ho naantiara ekaanaini Babironi avuhainaava vi *kaapuraqihairo* naanarove.

²⁷ Noravano Kotiva tiriara tiharo, Are vika mintima tiva nimiane: Te Isareri Variqa Noravano Kotika ekaa kempuka vatauka niara mintima turo: Ne ti arara ite vai *kaapuraqihai* naate. Ne namaqi vivaro ni avu aatovano vueraiqama viramanta ne vuru vihike, vataini hiqintivi vaiha kia ho qaiqaa himpivarave. Te iqoka paipe ni nivutaini vara kaainara kaara ne mintimake vaivarave, tiane.

²⁸ Vika aqao kia tenavu vi *kaapuraqihai* narerave tivera, Noravano Kotiva ekaa kempuka vataava niara kempukaiqama kero tiharo, Ne vi *kaapuraqihai* naate tivo, tiane.

²⁹ Ho tavaate. Te avuni tenta vatuka Ieruharemiqi variaka naane ntaiharerave. Vika ntaihamake, te kiae ni vo vatanaakavata ntaihaainarave? Aqao, kiave. Te iqoka paipe aarama kaariraro, viva ekaa naato vatanaaka teqa taaqama kaanarove. Te Noravano Kotika ekaa kempuka vatauka minti turo.

³⁰ Ho Ieremaiao, are ekaa te tuna uvara vika tiva nimira mintima tiane: Noravano Kotiva naaruva veraraqaa vaiharo *raionivano* aantau arireva noraiqaakero uva tintema kero, aakara ntaanarove. Naaruvavano karara tintema kero, viva nai vaiinti nahenti qoraiqama nimitareva iharo naaruvaini nai takuqi vai naavuraqihairo noraiqaakero uva tianarove. Vaiintivano nai aiqūqohairo *uaini* tava nora tanuqi vataara rakaka viharo noraiqaakero aakara ntaintema

kero, viva noraiqaakero uva tiramanta ekaa vataini variaka vira uva irivarave.

³¹ Vira uva *nontantavano/ otatavano* maa vataraga hini vitini hini vitini ekaa vi anianarove. Noravano Kotiva ekaa vo vatanaa vo vatanaakaqaa uva vateharo *ko* tivakero iqoka paipeqohairo qora kaiqa vare variaka arukaanarove. Te Noravano Kotika minti turo tiro.

³² Noravano Kotiva ekaa kempuka vataava tiharo, Tavaate. Qora entavano vo vatanaakaqaa qovarama viro, viraqaahairo vo vatanaa vo vatanaakaqaa raapamaqiro vuanarove. Niaraihairo maa vatara vitivano vainaihairo aaronaa noravano kumpetaqiro ani vaivo, tiro.

³³ Vi entara Noravano Kotiva teqa taaqama kero arukairauka vaatavano ekaa maa vataraga raapama viro hini vitiqaahairo hini vitini taiqaanarove. Vika iqi rata nimateha quntama teka kia vaivaro, vairi raaravano voqaa voqaa vaintema kero, vika vaatavano voqaa voqaa varianarove.

³⁴ Ne qiata vaiintive, ne ti vaiinti nahentiqaa raqiki variakave, ne mpo ike tiha iqi rataate. Ne konkoma kanta kumparaa mparamaqi vuata. Ni teqa taaqamake aruke entava anintaivo. Tave rukavukaara raumpirima kaantemake, ni vaatavano vo kanta vo kanta kirikairiro varianarove.

³⁵ Ne ruqemake vi aarava kiama varianarove.

³⁶ Oho, qiata vaiinti vika ike mpo tiha iqi rate varia uvara iriate. Noravano Kotiva vika vata maata qoraiqamake vaivo.

³⁷ Nora Kotira voqamakero arara ite vairara tiro, sipisipi koqemake ne varia ukauva qumina vataiqama vuanaro.

³⁸ *Raionivano* aantau arukareva nai kukeqaviro vairaqihairo anintaintema kero, Noravano Kotiva anintaivo. Vira araravano voqamakero ite vaivaro viva navutaaka vara kairamanta vika iqoka raqiha maa vatara qoraiqama kaivaro aahara vataiqama vuanaro.

26

Jeremaiaaraqaa uva vatora

¹ Josaiara maaqu King Jehoiakimiva avuni hoqarero Iutaaqaa raqiki vau entara ² Noravano Kotiva tiriara tiharo, Oru ti Naavu avuni vai vatukaraqaa himpira vaihara, vaiinti nahenti Iutaa vo vatuka vo vatukaqihai maara tireka anika ti vakaaka vika tiva nimiane. Kia vo uvavata qaqira karaitira, are te ai tiva amuna uvara ekaa vi uvarama vika tiva nimiane.

³ Are vi uvara vika tiva nimiramanta vika ai aato amiha ai uva irihae, qora aara qaqira kevarave? Vika qora kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa vare variara kaara te vika vehi autu taiqa karera auti vauro. Vika qora aara qaqira kaivera, te kia mintirerave, turo.

⁴ Maa uvaravata vika tiva nimiane: Noravano Kotiva mintima tivo: Ne kia nenta aato ti timiraiti, te tiva tauna uvaravata kia avataqi vuarave.

⁵ Te tenta kaiqa vaiinti paropeti vika ne ianaini qaiqaa qaiqaavata vara kauramanta, ne kia vika uvavata iriataa imanta kia iriarave.

⁶ Ho rauriha variate. Ne qaiqai mintiaqi vivera, te haaru Siloqi autunantemake, tenta Naavu qoraiqama karerave.

Naantiara ekaa vo vatanaa vo vatanaaka Ieruharemi vatukavano qoraiqama virara iriha

nái kenauka nitihā tiha, Ieruharemi qoraiqama vintemake, nevata vaaquqama vuāte tivarave, tiro.

⁷ Te Nora Kotira Naavu vaināini oru vi uvara turamanta Kotira kaiqa vara amitokavata, paropeti vaiinti vikavata, ekaa vaiinti nahentivata vi uvara irura.

⁸ Te Noravano Kotiva vaiinti nahenti tiva nimiane tu uvara ekaa tiva taiqa kauramanta Kotira kaiqa vara amitokavata, paropeti vaiintivata, ekaa vaiinti nahentivata ti ravaaqavuke tiha, Oho, are vi uvara tianara kaara ai arukaariravama vaivo.

⁹ Are nantiharae Nora Kotira autuqaa tihara, Silo vatukavano qoraiqama vintema kero, Nora Kotira Naavu maava qoraiqama viraro, Ieruharemi vatukavata qoraiqama viraro kia vovanovata viraqi varianarove tiaro? ti. Vika minti tivake ti ututumate vaura.

¹⁰ Mintumanta Iutaa qiata vaiinti avuhainaa naavuqi vauka vi uvara iri, vika himpi vi uvara avuqavu ireka Nora Kotira Naavu hohāini *Qaraaka Qentive* tunāini oru qentiana oquvi vaura.

¹¹ Mini vaumanta Kotira kaiqa vara amitokavata, paropeti vaiintivata, himpi qiata vaiinti vikaravata vaiinti nahentiaravata tiha, Maa vaiintira arukevaqaima vaivo. Viva tiharo, Maa vatukava qoraiqama vuanarove, tivo. Viva ti uvara ne nenta aatoqohai iriavo, ti.

¹² Vika minti tumanta te qiata vaiinti vikaravata vaiinti nahentiaravata tiha, Noravano Kotiva naivano ti tititeharo tiriara ekaa vi uvara vika tiva nimiane tirave. Naivano tiharo, Maa

Naavuva qoraiqama viraro Ieruharemi vatukavata qoraiqama vuanarove tirave.

¹³ Ne qora aara qaqirake kia qaiqaa qora okara avataqi viraiti, nenta Variqa Nora Kotira uva koqemake iriqi vivera, Noravano Kotiva qaiqaa vo avu aato varaanarove. Viva varareva ina okarara qaqirakero kia ni vehi autu taiqa kaanarove.

¹⁴ Ho te ni kauquqima vauro. Ne nana okarae koqe okara avuqavu okara vaivo tivake vi okarara avataqi viha tiqaa autuate.

¹⁵ Ho maa haikarara kankomake iriate. Ne ti arukaivera, ti qumina vaiinti arukera kaara, ti naarevano niqaavata, maa vatukaraqaavata, viraqi variakaqaavata varianarove. Noravano Kotiva naivano ti titaimanta te vira uva ni tiva nimuramanta iriavo, tiro.

¹⁶ Te minti turamanta qiata vaiinti vikavata vaiinti nahentivata himpi Kotira kaiqa vara amitolokaravata paropeti vaiintiaravata tiha, Maa vaiintiva tinavu Variqa Nora Kotira autuqaa uva tinavu tiva timivo. Kia vira aruke uvava vaivo, ti.

¹⁷ Vika minti tumanta naampai vonavu nora autu vatauka himpi ekaa ruvaaqumavi vaikara tiha, ¹⁸ King Heskiaava Iutaqaa raqiki vau entara Moreseti vatukaihainaa paropeti Maikaava Iutaa vaiinti nahenti tiva nimitiro tiharo, Noravano Kotiva ekaa kempuka vataava mintima tivo:

Naantiara Saioni vatukavano kaiqa korataa vatara voqaarama varianarove.

Ieruharemi vatukavano qoraiqama viraro orivanoqai viraqi vo kanta vo kanta kirikairiro varianarove.

Nora Kotira Naavuvano vaina aiqinaraqaa ahakavano urikuma vuanarove, turave.

¹⁹ Viva minti tumanta King Heskiaava Iutaini vauka hampata Maikaara arue kaavo? Aqao kiave. Heskiaava Nora Kotira aatu qeteharo vira aareharo tinavu aaqurihama timitaane tuvaro, Noravano Kotiva qaiqaa vo avu aato varero, kia viva tuntama kero vika qoraiqama nimitorave. Oho, tenavu Ieremaiaara arukaainara kaara nai nana qora haikavanoe tinavuqaa qovaraiqianarove? tura.

²⁰⁻²⁴ Viva minti tuvaro nora vaiinti vo, Safaanira maaqu Ahikaamiva vivavata ti mantaraini vairara ti, qiata vaiinti vika kia vaiinti nahenti kauquqi ti komanta vika kia ti harukora.

(Vaiinti vo Semaiaara maaqu Uriaava Kiriati-Jearimi vatukaihainaava vivavata Nora Kotira autuqaa vaiinti nahenti vira uva tiva nimi vaura. Vi vaiintiva ti aanantero Ieruharemi vatukave Iutaa vatave qoraiqama vuainarara vaiinti nahenti tiva nimi vaura.

Viva minti ti vaumanta King Jehoiakimiva nai qiata vaiintivata, nai iqoka vaiintiqaa raqikukavata Uriaara uva iri, King Jehoiakimiva vira arukareva auti vauvaro, vovano Uriaara virara tiva amuvaro Uriaava qetakero Isipini ruqema kero vura.

Viva mini vuvaro King Jehoiakimiva vaiinti vo Akabora maaqu Elanataanira atitama kovaro viva vo vaiintinavu hampata Uriaara ravaaqavu kareva vura.

Vira ravaaqavu vare vuru King Jehoiakimiva vaunaini kovaro viva vira arukaate tumanta,

vika Uriara aruke vira vaata vare vuru qaqi vaiinti nahenti quntama tonaini aqukora.)

27

Purumakau auntaqaa rumpato katarirara tura

¹ King Josaiara maaqu Sedekaiava Iutaa avuhainaa vaiintiqama viro vau entara Noravano Kotiva tiriara tiharo, ² Are purumakau auntana rukitena katarira* autukera *reti* naaquntaqohaira nena auntana rukitaane.

³ Viraqaahaira are uva vara kairaro Idomuni, Moapini, Taiani, Saidonini avuhainauka varianaini vuarire. Avuhainauka uva vare ania vaiintika King Sedekaiara tavareka Ieruharemiqi ani variavo. Vi vaiintika ai uva homa vare vuru nai avuhainauka tiva nimivarave.

⁴ Are vikara maa uvara tiramanta vuru nai nora vaiintinavu tiva nimiate: Isareri Variqa Noravano Kotiva ekaa kempuka vataava mintima tivo:

⁵ Te tenta nora kempukaqohai maa vatarave, vaiinti nahentive, ekaa aantauvahive, autuke vataunarara ti, te tentavano tenta antuqaqaa vi vatanaakave vo vatanaakave vi vatara vi vataraqaa raqikiate tirerave.

⁶ Ho te ekaa vo vatanaa vo vatanaaka varia vatara tenta kaiqa vaiinti Babironi King Nebukanesaara kauquqi kaariramanta ekaa vika vira vevaarainima vaivarave. Aantauvahivata vira vevaarainima vaivarave, turo.

---

* **27:2:** Purumakauvano vira uva iriarire tiro, vaiintivano vira auntana katari rukitaira.

⁷ Ekaa vi vatanaaka King Nebukanesaara vevaaraini vai, vira naantiara vira maaqu vo vevaaraini vai, qaiqaa vira naantiara vira nainti vo vevaaraini vaiha vika paanaa kaiqa vara nimitaqi ani vaivaro Babironivano taiqaaina entava anintaarire. Vi entava anintaira avuhainauka vonavu kempuka vaika Babironi aatarake viraqi vaika vara muntuviqama kaimanta vika paanaa kaiqa vara nimatevarave.

⁸ Ho te tavaariramanta vo vatanaaka kia King Nebukanesaara vevaaraini vaireka autiha, viva purumakau auntana rukitaina katarira voqaara náí auntaqaahai qaqini vara kaivera, te Noravano Kotika vi vatanaaka ntaiharerave turo. King Nebukanesaava vika vehi autu taiqa kaarire ti, te qaqi kaariraro iqoka paipevanove, karara aavoqi entavave, nora rovaravanove, vika aruqiro vuanarove.

⁹ Ne virara irihama kia vokia vaiintika una uva iriate. Ni paropeti vaiintinavuve, vokiaka tenavu naantiara qovaraiqiaina haikara ni homa tiva nimiiinarave ti variakave, taira tave okarara ni tiva nimi variakave, varante varia nahentikave, *vure/quaha* vaiintive, vika vika tiha, Ne kia Babironi avuhainaara vevaaraini vaiha vira paanaa kaiqa varevarave, ti variarave.

¹⁰ Vika minti tiha una uvaqai ni tiva nimi variamanta ne vika vi uvara iriara kaara navutaaka ni rumpa vare maa vataragaahai niaraini vuru kevarave. Te tentavano maihai ni ntata kaari ne vo vataini oru variqi vi, vehi autuvi taiqama vivarave.

¹¹ Te tavaariramanta nai ta vatanaakae tiha, Tenavu Babironi avuhainaa vaiinti vevaaraini

vairerave tivake, viva purumakau auntana rukitaina katarira voqaara vika náí auntaqaa ruki-taivera, te vi vatanaaka qaqi kaari vika náí vata maataqaa vaiha kara utu namaqi viha variqi vivarave. Te Noravano Kotika minti turo, tiro.

¹² Viva minti tumanta te vohaa vi uvaraqaí Iutaa King Sedekaiaravata tiva ami tiha, Ne Babironi avuhainaara vevaaraini vaiha, viva purumakau auntana rukitaina katarira voqaara nenta auntana vataate. Ne kia qutiraiti, qaqi variqi vireka ivera, ne viravata vira vaiinti nahentivata paanaa kaiqa vara nimitaqa vuate.

¹³ Hauri iqoka paipevanove, karara aavoqi entavave, nora rovaravanove, ari nina vaiinti nahenti hampata arukaantorave. Vo vatanaaka tiha, Tenavu kia Babironi avuhainaa vaiinti vevaaraini vairerave ti vaika Noravano Kotiva vi haikaraqohairo vika vehi autu taiqa kaanarove tirave.

¹⁴ Kia paropeti vaiinti vokiaka ti varia uvara iriane. Vika tiha, Ne kia Babironi avuhainaara vevaaraini vaiha vira paanaa kaiqa vara amitevarave ti variarave. Vika uvavano una uvaqaima vaivo turo.

¹⁵ Noravano Kotiva tiharo, Te kia paropeti vaiinti vika kaamate vara kaunaravauve. Vika náí irike ti hutuqaa una uva ai tiva ami variarave. Are vika uva irirera, te arivata vikavata maa vataragaahai ntata kaari navutaaka ni arukevarave tivo, ti.

¹⁶ Te minti tivake viraqaahai Kotira kaiqa vara amitokaravata, ekaa vaiinti nahentiaravata tiha, Noravano Kotiva mintima tivo: Paropeti vaiinti vokiaka tiha, Kia airi enta aitaraira navutaaka

Kotira Naavuqihai koqe haika, vo haika vo haika vare vuru Babironiqi vataara qaiqaa vare viri Ieruharemiqi kevarave, tiarave. Vika una uvaqai ni tiva nimi variarave.

¹⁷ Ne kia vika uva iriraiti, Babironi avuhainaara vevaaraini variate. Ne mintivera, ne kia qutiraiti, qaqi variqi vivarave. Hauri navutaaka Ieruharemi vatuka vehi autu taiqa kevorave.

¹⁸ Vi vaiintika quqaa paropeti vaiinti vaiha ti Nora Kotika uva quqaa ti variaka vaivera, vika qaqi kairamanta ti Nora Kotika ekaa kempuka vatauka aareha ike mpo tiha kia navutaaka qaqi kairamanta ani ai Naavuqihai, avuhainaa naavuqihai, Ieruharemiqihai, koqe haika tota vare vuavaro hini qaqi vai haikaravata vare vuru nai maaqaini kaate.

¹⁹⁻²⁰ (Tota King Nebukanesaava Jehoiakimira maaqu King Jehoiakinirave, Iutaa qiata vaiintive, Ieruharemiqira qiata vaiintive, rumpa vare vu entara, viva Nora Kotira Naavuqihairo kia ekaa haika varero vura. Viva *baraasiqohai* aututo *pohitantave*, *Varuva Namarive* tu taverave, *uiri kaarinavuve*, vo haika vo haikave, mini qaqi kora.)

²¹ Te Isareri Variqa Noravano Kotika ekaa kempuka vatauka mintima turo: Ti Naavuqihai Iutaa avuhainaa naavuqihai, navutaaka qaqi kaa haikara ²² naantiara vika ekaa vi haikara vare vuru Babironini kevarave. Vi haikava mini vairaqe te vo enta vi haikara qaiqaa oru vararerave. Vi entara te vi haikara vare viri qoqaraanaini karerave. Te Noravano Kotika vi uvara turo, tiro.

28

Paropeti vaiinti Hananiaarara tura

¹ King Sedekaiava 4 ihia ra Iutaaga qaa raqiki vau entara 5 toraaga te Nora Kotira Naavu vaunaini vauraro Asura maaqu Hananiaava Gibeoni vatukaihainaava Kotira kaiqa vara amitoka nivuqaavata, ekaa vaiinti nahenti nivuqaavata vaiharo tiriara tiharo:

² Isareri Variqa Noravano Kotiva ekaa kempuka vataava tiharo, Babironi avuhainaava tinavu Isareri auntaaga purumakau auntana katari rukitaira voqaara te raqa karerave.

³ Taara ihi aitarairaqa te King Nebukanesaava ti Naavuqihairo vo haika vo haika varero vuru Babironini kai haikara, ekaa vi haikara qaiqaa vare viri maini qoqaraanaini karerave.

⁴ Te vi haikaravata vare, vo kiaka rumpa vare vuru Babironini kaaka, Jehoiakimira maaqu Iutaa King Jehoiakinirave, ekaa vo vaiinti nahentive, qaiqaa ntita vare maini viri karerave. Eo, Babironi avuhainaava ni Isareri auntana purumakau auntana katari rukitaira voqaara te raqa karerave. Te Noravano Kotika minti turo, tiro.

⁵ Hananiaava minti tumanta te Kotira kaiqa vara amitokaravata, ekaa vaiinti nahenti Nora Kotira Naavu vaunaini himpi vaukaravata tiha,

⁶ Ho koqeve. Noravano mintirera, te hove tiataarave. Are tinantema kero, Noravano Kotiva nai Naavuqihai vare vua haikarave, vaiinti nahenti rumpa vare Babironini vuru kaakave, maini qaiqaa viri kairera, te hove tiataarave.

⁷ Are minti tiaraveravata, te vo uva tiarirara arevata vaiinti nahentivata iriate.

⁸ Nai haaru arevata tevata kia variavauna entaraqaahai paropeti vaiinti vika vaiinti nahenti tiva nimi tiha, Iqoka raqivave, qora entavanove, qora rovaravanove, vi vatanaaka vi vatanaakaqaa qovaraiqianarove, ti vaurave.

⁹ Paropeti vaiinti vovano tiharo, Tenavu maateraigamake variqi vuainarave, tiramanta vaiinti nahenti vaiha tavaivaro vira uvavano quqaa vi vau vairera, vika vi vaiintirara quqaama Noravano Kotiva vira noqaahairo uva tivo tivarave, tiro.

¹⁰ Te minti turaro Hananiaava anintero purumakau auntana rukitaa katarira ti auntanahairo qaqini varakero kinta kaantama kero ¹¹ vaiinti nahenti mini ruvaaqumavi vaukara tiharo, Noravano Kotiva mintima tivo: Taara ihi aitarairaqe te vohaa qaramake Babironi King Nebukanesaava purumakau auntana katari rukitaira voqaara vo vatanaa vo vatanaaka auntana rukitaira kinta kaantama karerave tivo, tiro. Hananiaava minti tumanta te mini ke vunara.

¹² Ho vo entanavu aitarovaro Noravano tiriara tiharo, ¹³ Oruntera Hananiaarara mintima tiane: Noravano Kotiva ariara mintima tivo: Are purumakau auntana rukitaira katariqohai aututaara kinta kaantama kaanarave. Ho te vira vatuka *ainiqohai* aututaaina haikara rukitarerave.

¹⁴ Te Isareri Variqa Noravano Kotika ekaa kempuka vatauka mintima turo: Ekaa maa vatanaaka Babironi King Nebukanesaara vevaaraini variate ti, te *ainiqohai* auntana rukitaa haikara varake vika auntana rukitarerave. Te qaqi kaariramanta aantauvahivata vira vevaaraini vaivarave turo, tiro.

¹⁵ Noravano tiriara minti tumanta te Hanani-aarara tiha, Hananiao, iriane. Noravano Kotiva kia ai atitaivara, are maa vatanaaka una uva tiva nimiamanta vika ai uvara quqaa uvave tiavo.

¹⁶ Are minti tianara kaara Noravano Kotiva ari-ara mintima tivo: Te maa vataragaahai ai qaqini vara karerave. Are maa vaiinti nahentikara te Noravano Kotika Ieremaiaara noqihai tuna uvara kia iriate tianara kaara, are maa ihiraqima qutu vinarave turo, ti.

¹⁷ Ho vohaa vi ihira 7 toraqaa Hanaiaava qutu vura.

29

Ieremaiaava Babironini rumpa vare vuru kokara qara ntuva nimitora

¹ King Nebukanesaava Kotira kaiqa vara amito-kave, paropeti vaiinti vikave, qiata vaiinti vikave, vaiinti nahenti vokukave, Ieruharemiqihairo rumpa varero vuru Babironini kokara irihama te Ieruharemiqi vaiha qara ntuva nimitau-nara.

² (Navutaaka Ieruharemi aatarake, King Jehoiakinirave, vira norave, avuhainaa naavuqi kaiqa varokave, Iutaa qiata vaiintive, Ieruharemiqira qiata vaiintive, vo kaiqa vo kaiqa kankomake tave vaikave, airi vo vaiinti nahentive, rumpa vare vuru Babironini komanta te qara vira ntuva taunara.)

³ Vi entara Iutaa King Sedekaiava Safaanira maaqu Elasaaravata, Hilkiara maaqu Gemari-aaravata Babironi King Nebukanesaava vaunaini

nititama kareva auti vaumanta te vi qarara vitanta nimunara. Te maa uvara qara ntuva taurara:

⁴ Isareri Variqa Noravano Kotiva ekaa kempuka vataava ekaa ni Ieruharemiqihai rumpa vare Babironini vuru kaakara mintima tivo:

⁵ Ne mini naavu maaga kaqate vaiha kaiqa varake naaho maata ututeha nenta naahoqihai kara qantukeha naate.

⁶ Ne naata vaati varateha vainti vatataimanta variate. Nenta maaguvarara iriha, vika nahenti vara nimimanta vikavata vainti vataate. Mintima keha ne airi vatanaaka vaiha kia taaraiqa variate.

⁷ Te tentavano navutaaka qaqi kauramanta vika ni rumpa vare vuru ne vate varia vatukaraqi kaarara ti, ne mini vaiha vi vatukaraqi variaka koqemake kahaqama nimitaimanta vika koqemake variqi vuate. Ne ti Nora Kotika haaraige te vika koqema nimitaari vika koqemake variate. Vi vatukaraqi variaka koqemake vaimanta nevata koqemake variqi vivarave.

⁸ Te ni Isareri Variqa Noravano Kotika ekaa kempuka vatauka niara mintima turo: Ne kia qaqi kaimanta ni avutana variaka *vure/quaha* vaiintive, paropeti vaiintive, ni una uva tiva nimiate. Ne kia vika timanta vika qumina taira taverara ni tiva nimiate.

⁹ Vika ti hutuqaa una uva ni tiva nimi variarave. Kia te vika nititaunarave. Noravano Kotiva minti tivo.

¹⁰ Qaiqaa Noravano mintima tivo:

Babironi mini 70 ihiara variqi vivaqe viraqaa-hai te tenta kauqu aiqiqaa aquke tiva taurava

vivau variarire ti, te ni ntita vare viri ninta maaqa maini karerave.

¹¹ Te Noravano Kotika niara iriha naantiara vara nimitaaina okarara kankomake irunarave. Naantiara te kia ni qoraiqama nimitaraiti, koqema nimitaari ne koqemake variqi vivarave. Te ni kahaqama nimitaari ne koqe entavano niqaa qovaraiqiainara vira veka variate. ¹² Vi entara ne ti aaqanto aivaiqi ti haaraiqe te ne ti haare uvara iriainarave.

¹³ Vi entara ne ti rantareka iha, ti rantama kevarave. Eo, ne nenta avu aato muntukaqihai kempukaiqamake ti rantareka ivera, ¹⁴ te qaqi kaari ne ti rantama kevarave, turo. Te ni ekaa vo vatainive, vonaini vonainive, raumpirima kauraraqihai ntita vare viri ninta maaqa maini qoqaraanaini karerave. Noravano Kotiva mintima tivo.

¹⁵ Ne tiha, Tenavu Babironiqi vauraukara iriharo Noravano Kotiva paropeti vaiinti vonavu tinavuni varakaivo ti variarave.

¹⁶ Ne minti ti variavarovata, Noravano Kotiva Devitira avuhainaa taintaqaa oquvi vairaravata, ni navunaaka Ieruharemiqi variaka kia ni hampata Babironini vuru kaakaravata, mintima tivo:

¹⁷ Te Noravano Kotika ekaa kempuka vatauka vikara mintima turo: Te qaqi kaariraro iqoka paipevanove, karara aavoqi entavave, nora rovaravanove, vika aruqiro viramanta vika *fiki* tava ntera vimanta kia ho nera voqaarama vaivarave.

¹⁸ Eo, te qaqi kaariraro iqoka paipevanove, karara aavoqi entavave, nora rovaravanove, vika

aruqiro vuanarove. Te vika mintimake qoraiqama nimitaari ekaa naato vatanaaka antuqavano kia vikara varianarove. Te vika vo vataini vo vataini raumpirima kaari vika mini oru vaimanta vi vatanaaka vika qoraiqama nimateha naaraihama nimateha vikara vaaquqama vuate tivarave.

¹⁹ Vika kia ti uva iriara kaara te ekaa vi haikara vikaqaa govarama karerave. Te tenta kaiqa vaiinti paropeti vaiintinavu vika ianaini qaiqaa qaiqaavata vara kauramanta, vika kia ti uva iriarave. Babironini vuru kaaka nevata kia ti uva iriarave.

²⁰ Ho te ni Ieruharemiqihai kauramanta rumpa vare vuru Babironini kaaka, ne ekaa te Noravano tiaina uvara iriate.

²¹ Te Isareri Variqa Noravano Kotika ekaa kempuka vatauka una paropeti vaiintitanta Kolaiara maaqu Ahaapirarave, Maseaara maaqu Sedekaiararave, tiha, Vitanta ti hutuqaa una uva ni tiva nimi variara kaara te vitanta Babironi King Nebukanesaara kauquqi kaariraro viva ni nivuqaa vitanta arukaanarove.

²² Naantiara Ieruharemiqihai rumpa vare Babironini vuru kaaka nái kenauka nitiha mintima tivarave: Oho, Babironi avuhainaava Ahaapika Sedekaiaka ihaqohairo tatoqa kaintema kero, Noravano aivata mintima kairera, tenavu ariara huviqorave tiataarave tivarave.

²³ Vitanta ti vaiinti nahenti nivutaini vaiha voqamake qora kaiqa vare variarave. Vitanta náitanta hana vaiinti naatavara hampata hampi nuvakeha, ti hutuqaa una uva vaiinti nahenti tiva nimi variarave. Kia te vitantara minti tiate

tunaravauve. Te Noravano Kotika vitanta qora okara auti variara kankomake iri tavaunarave turo, tiro.

Noravano Semaiaarara tura

²⁴⁻²⁵ Isareri Variqa Noravano Kotiva ekaa kempuka vataava tiriara tiharo, Are maa uvara Babironiqi vaira Nehelamaihainaa vaiinti Semaiaara tiva amiane: Are nena irikera qara vo ntuva kera ekaa Ieruharemiqi variakarave, ti Kotika kaiqa vara timite vai vaiintira Maseaara maagu Sefanaiarave, ekaa ti Kotika kaiqa vara timite variakarave, ekaa vika qara vira tavaate tira, vara kaanarave. Are Sefanaiarara mintima tiaro:

²⁶ Are Kotira kaiqa vaiinti Jehoiadaara vatuka varera Nora Kotira Naavugaa raqikiane tiro, Noravano Kotiva ai noraiqama kaivo. Are tavairaro vuera vaiinti vovano te paropeti vaiintima vauro tirera, are vi vaiintira ravaaqavu kera, vira kauqutantavata, aiqutantavata, katari ntoma teraqi veta nonku taatau tera, auntanavata *ainiqohaira* taatau taane.

²⁷ Ho nantivarae are kia Anatotihainaa vaiinti Ieremaiaara ravaaqavu kera mintima kaanarave? Viva ni nivutana vaiharo unaqaraiqama kero te paropeti vaiintima vauro ti vairave.

²⁸ Vi vaiintiva uva vara kaivaro tenavu Babironini vaurauka vaunanaini anirave. Viva tiharo, Ne airi ihiaara mini vaira kaara, ne naavu maaqa kaqate vaiha, kaiqa varake naaho maata ututeha, nenta naahoqihainaa kara qantukeha naate, tivo. Semaiaava Ieremaiaarara minti tivo tura.

²⁹ Semaiaava qara vira vara kovaro Kotira kaiqa vara amite vau vaiintiva Sefanaiava vi

qarara varero vi uvara ti kaara ntuva timitomanta irunara.

³⁰ Mintuvaro Noravano Kotiva tiriara tiharo, ³¹⁻³² Are qara vo vara kairamanta ekaa Isareri Babironini variaka tavaate. Te Noravano Kotika Semaiaarara mintima turo: Te viravata viva kuvuarama taikavata qoraiqama nimitarerave. Kia tevauve ne varianaini vira vara kauru. Viva paropeti vaiinti voqara ni uva tiva nimiharo ni kuntama virivi kaimanta, ne vira una uvara quqaa uvave tiarave.

Viva niara te Noravano Kotika Ieremaiaara noqihai tuna uvara kia iriate tira kaara, viva kuvuarama taika ni nivutaini vaika taiga vivaro, naivata qutu vuanarove. Tenta vaiinti nahentiara iriha koqema nimitarerave tuna haikara viva kia tavaraitiro, vaaka qutu vuanarove. Te Noravano Kotika niara minti turo, tiro.

30

Vo enta Noravano nai vaiinti nahenti ruaruama nimitaainarara tura.

¹⁻² Isareri Variqa Noravano Kotiva tiriara tiharo, Are te ekaa uva ai tiva amunara vukuqi qara ntuva taane.

³ Vo enta anintairaqe vi entaraqaa te tenta vaiinti nahenti Isarerivata Iutaavata rumpa vare vuru kaanaihai ntita vare viri qoqaraanaini te vika nai kaivaqaukavara nimuna vataraqaa karerave. Te Noravano Kotika minti turo, tiro.

⁴ Noravano Isareriaravata Iutaaravata tiharo, ⁵ Te iruramanta vo kiaka voqamake qeteha aakara nteha oi aai ti variavo. Vika muntukavano

kia qihaaqama kero vaimanta voqamake qeteha variavo.

⁶ Ne nenta ireha tavaate. Qoraintivano hoe vainti vataanarove? Ho nantihae te tavauramanta nahentivano vainti vatareva iharo nai auha totaintemake, ekaa vaiinti vika nai auhaqaa kauqu vateha variavaro, vika virivanovata qutu vua vaiintika viri voqaara vairave?

⁷ Oho, anomakero qora enta vovano qo-varaiqianarove. Kia vi entara voqaara vo entavano varianarove. Vi entara ti vaiinti nahenti anomake qoraiqamavi nora maaraqi vaivarave. Vika mintimake vaiqevata, te ekaara vitini hini kiaka ruaruama nimitarerave.

⁸ Vi entara te Noravano Kotika ekaa kempuka vatauka navutaaka Isareri auntana katari rukitaara voqaara kintake, *seniqohai* rumpataaravata kuvantu kaari, vika kia qaiqaavata vo vatanaaka paanaa kaiqa vara nimatevarave.

⁹ Vika kia vi vatanaaka paanaa kaiqa vara nimitaraiti, ti nai Variqa Nora Kotika kaiqa vara timiteha, Devitiva kuvuarama tai vaiintira kaiqavata vara amitevarave. Te vi vaiintira noraiqama kaariraro vika Avuhainaava varianarove.

¹⁰⁻¹¹ Ho ne Isareri ti tinta vaiinti nahenti variakara ti, kia qeteha variate. Ne qora kaiqa vare variara kaara te ni ntaihama keha vo vataini vo vataini ni raumpirima kaunarave. Te ni hampata vauro. Vo enta te ekaa vi vatanaaka vehi autu taiqake, viraqaahai te nivata ne kuvuarama tekavata ntita vare ninta vataini viri ke, niqaa koqemake raqikiqi vuari, ne kia qaiqaa qeteha vaivaro, ni muntukavano qihaaqama kero varianarove. Te Noravano Kotika minti turo, tiro.

¹² Noravano Kotiva nai vaiinti nahentiara mintima tivo: Isarerivauvo, vika ni vaata teqa taaqama kaa numuarava kiama ho tavanta vuanarove.

¹³ Kia ni numuara rumpa nimitaarirava vovano vaivo. Kia *marasinivata* vaivo. Ni numuaravano kia tavanta viramanta ne kia qaiqaa koqemake vaivarave.

¹⁴ Ni kahaqireka auti varia vatanaaka, vika ekaa niara tauruke, kia niara noraiqaake iri variarave. Ne qora kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa vare variavaro nai nora uvavano niqaa vaira kaara, navutaaka ni ntaihama kaantemake, tevata kia ni aaqurihama nimiraiti, ni ntaihama kaunarave.

¹⁵ Quminama ne nenta numuarara iriha ike mpo tivarave. Kia vovano vira rumpa nimitairaro tavanta vuanarove. Ne qora kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa vare variavaro nai nora uvavano niqaa vaira kaara te ni ntaihama kaunarave.

¹⁶ Ho ni qoraiqama nimate varia vatanaaka vaimanta vo vatanaaka vika náivata qoraiqama nimatevarave. Ni navutaaka vaimanta vo vatanaaka vika náivata rumpa vare vo vatani vuru kevarave. Iqoka raqiha ni airaira vare vuaka vaimanta vo vatanaaka náí airairavata varevarave. varevarave. Nora maara niqaa vataaka vaiqe te vikaqaa nora maara vatarerave.

¹⁷ Navutaaka ni Ieruharemiqi variakara vehi vaiinti nahenti variavo ti variara kaara, te naantiara ni vaata teqa taaqama kaara rumpa nimitaariraro tavanta viramanta ne koqemake vaivarave. Te Noravano Kotika minti turo, tiro.

¹⁸ Noravano Kotiva tiharo, Te naantiara Isareri anku aaqurihama nimitaari vika qaiqaa

nái vataqaa ani koqemake variqi vivarave. Vika Ieruharemi nuqihí vatukaiqama vira qaiqaa naavu maaga kaqa kevarave. Vika avuhainaa naavu vainara viraqaa qaiqaa vo kaqa kevarave.

¹⁹ Vi entara Isareri ihi tiha tiriara koqeve tivarave. Vika quaheha naaraihi ti uvara *nontanta/otata* qaiqaa vokika ho irivarave. Te vika koqema nimitaari vika kia taaraiqa vai vatanaaka vairaiti, airi vatanaakama vaivarave. Te vika koqema nimitaariraro vika autuvano nora autu vairamanta vo vatanaaka kia qaiqaa vikara vehi vatanaakave tivarave.

²⁰ Vi entara Iekopira ankuvano haaru koqemake variqi vuntemake, qaiqaa vika koqemake variqi vivarave. Vika qoraiqama nimiteka te náivata qoraiqama nimitarerave.

²¹ Vika náiqaa raqikiqi vivaro vika hana vaiinti vovano vika qiata vaiinti qama vuanarove. Te vira aaramake vita viri kaariraro viva ti aaqanto ani varianarove. Kia te vaiinti vo aaraarera, viva qeteharo kia ti aaqanto anianarove.

²² Vika ti vaiinti nahenti vaiqe te vika Variqavano vairerave. Te Noravano Kotika minti turo, tiro.

²³ Rauriha variate. Aaronaavano utintema kero, Nora Kotira arara itairava qovarama viraro viva qora kaiqa vare variaka qiata rukavuma kaanarove.

²⁴ Vira arara ite vairava kia vaaka taiqa vira raitiro, qaqi ita qiro vi vairaro viva ekaa ntaihama kareva nai avu aatoqi iritainara ekaa taiqa kaanarove. Naantiara vo entanavu aitaraira ne viva autina okarara kankomake irivarave.

31

*Naantiara Noravano Isarerivata Iutaavata ru-
aruama nimitaainarara tura*

¹ Noravano Kotiva tiharo, Vi entara te ekaa Isareri vo anku vo anku Variqavano variari vika ti vaiinti nahenti vaivarave.

² Navutaaka naatu qetake aahara vataini ruqema vuaka, naantiara te vika aaqurihama nimitaari vika mini vaivaro vika muntutavano qihaaqira vaivarave, tiro.

³ Vika niara vataini vaivaro Noravano Kotiva vika nivuqaa qovarama viro vikara mintima tianarove: Isarerivauvo, ti muntutavano niara ekaa enta vairara ti, te kia ni qaqira karaiti, niara noraiqaake iriqi virerave.

⁴ Isarerivauvo, te ni qaiqaa kempukaiqama kaari ne nora vatanaakama vaivarave. Vi entara ne qaiqaa nenta *tamparini* tuateha rintatimaqi viha ihi ntavaqi viha quaheha vaivarave.

⁵ Vi entara ne qaiqaa Samaria aiqina vainaini *uaini* naaho maata autivarave. *Uaini* kuvu ututeka vika naantiara *uaini* tava iratainara hiqike nevarave.

⁶ Vi entara Efaraimu aiqinaini maimaraara raqiki vaika aakara nteha tiha, Aniqa navu Ieruharemini orunte tentanavu Variqa Nora Kotira autu tuahera kaare tivarave, tiro.

⁷ Noravano Kotiva qaiqaa tiharo, Ne Iekopira ankuara quaheha ihi tiate. Isareri vatanaaka avuniqamake variarara iriha, aakara nteha ihi tiate. Nora Kotira autu tuahereha mintima tiate: Noravauvo, nena vaiinti nahenti ruaruama nimitaane. Isareri kia qutiraiti qaqi variaka, ruaruama nimitaane, tiate.

⁸ Tavaate. Naantiara te *noti* mantaraini vai vataragaahaive, maa vatara vitivano taiqainaihaive, tenta vaiinti nahenti ruvaaqumake ntita viri maini karerave. Vika orurante ani vaimanta vika nivutaini avu qimpa vikave, aiqurara vikave, vainti taiqama vikave, vainti vatarka ikave, vika vika nai airitahaa anivarave.

⁹ Vika ti haareha iqi rata vare orurante ani vaiqe te vika koqe namari tuvaini numiqeha, vikara kuntavaivai ivorave ti, avuqavu vaina aararaqaa vika ntita vare aniainarave. Te Isareri vika qokama vauro. Isareri* vika vaireka, ti maqu kara hunka voqara variarave.

¹⁰ Ne vo vatanaa vo vatanaaka te Noravano Kotika tiaina uvara iriate. Ne vi uvara nora namari hini mantaraini variakavata tiva nimate: Te tenta vaiinti nahenti Isareri vo vatani vo vatani raumpirima kaurauka qaiqaa ruvaquma karerave. Sipisipi qova nai sipisipiqaa koqema kero raqikintemake, te vikaqaa koqemake raqikirerave.

¹¹ Te Noravano Kotika navutaaka kempukaiqamake vika tuateraaihai Iekopira anku† qaqini vara karerave.

¹² Vika Saioni Aiqinaqaa ani vaiha aakara nteha quahe vaivarave. Vika te Noravano Kotika ekaa koqe haika nimiainarara iriha quaheha vaivarave. Te vika *uivive*, *uainive*, *orivi* vahaverave, sipisipive, purumakauve, nimiainara virara irihama quahevarave. Naahovano putaqira koqemakero vaintemake, vika muntukavano kia qaiqaa qoraiqiramanta koqemake vaivarave.

---

* **31:9:** Hiparu uva: Efaraimu † **31:11:** Iekopira anku: Isareri vaiinti nahenti

¹³ Vi entara varaata vika quaheha ihi nte vaimanta qaraaka vaiintivata naampaivata quaheha vaivarave. Vi entara te vika muntuka kuquqama nimitaari vika kia qaiqaa ike mpo tiraiti, muntuka koqe iramanta vaivarave. Te vika muntuka paruma nimitaari vika quaheha vaivarave.

¹⁴ Vi entara ti kaiqa vara timite vaiintika airi kara *ofaa* iha quara timiteraaihai varakeha ne vaimanta, ti vaiinti nahentivata kia vo haikara aavoqiraiti, koqemake vaivarave. Te Noravano Kotika minti turo, tiro.

Noravano Isareri aaqurihama nimitora

¹⁵ Noravano Kotiva tiharo, Ramaa vatukaaihai noraiqaake mpoqia ihira tiva kehama iqi rate variavo. Reserivama nai vaintaira qutu vuakarama mpo ike tiharo iqi rate vaivo. Vira vaintaira kia voqavata qaqi variara kaara viva vo kiakara kia ani ti muntuka kukuqama timitaate tirave.

¹⁶ Mintiveravata, te Noravano Kotika tiha, Reserio, kia are qaiqaavata iqi rataraitira, nena avuqihaira auquru nunka kaane. Are iqi raterava kia quminaiqianarove. Ai vaintaira navutaaka vata mini ke are vainanaini orurante anivarave.

¹⁷ Are virara irihara vi entava govaraiqiainara veka variane. Naantiara are tavairamanta ai vaintaira vika orurante nai maqa tanara maini anivarave. Te Noravano Kotika minti turo.

¹⁸ Te iruramanta Isareri vika ike mpo tiha, Noravauvo, qaraaka purumakau nai antuqaqaa nuantemake, tenavu Isareri ni vaurara, are tinavu ruqutihara utetaanarara ti, tenavu ai uva irirera auti vauro. Are tinavu Variqa Noravano Kotiva

varianarara tira, are qaqi kairaqe tenavu are vainanaini orurante aniare.

¹⁹ Tenavu qora aaraqaa vivi, viraqaahai tenavu tiha, Oho, tenavu kia vi aararaqaa vuataarave tivake, tentanavu qora kaiqa varaunarara aato kenko timanta irunarave. Qaraaka vaiinti qora kaiqa varaantemake, tenavu qora kaiqa vare vaunarave. Virara irihama tenavu voqamake kauriha, muntuka qoraiqimanta tentanavu mimira ruquti vauro, tiarave.

²⁰ Isareri vika vaireka, ti maaqu koqera voqaarama variavo. Ti muntutavano vikara avuniqama kero vaivo. Vika qora kaiqa varaara kaara te votataa votataa vika ntaihamake vaararovata, ti muntutavano vikara qaiqai vaivo. Ti voqamakeru vikara hantuqa harimanta vaunarara ti, te vika aaqurihama nimitarerave. Te Noravano Kotika minti turo, tiro.

²¹ Isarerivauvo, navutaaka maihai ni rumpa vare vua aarara iritaate. Ne orurante ani aarara kankomake tavareka iha, ne vo haika varake kanaa vataate. Ho orurante aniate. Nenta ke vua vatukaraqi qaiqaa ani variate.

²² Isarerivauvo, ne vaireka, ti raavura voqaarama variavo. Mintimake vaihavata, ne ti tauvaqa utu timitaarave. Nanti nanti entae ne qumina vi ani vaiha kia te unanaini orurante anivarave?

Ho te Noravano Kotika voqara i okarara qaraaka okara qovarama karerave. Kia vaiintivano nahentiqaa maimaraara raqikiraro, nahentivano vaiinti qaa maimaraara raqikianarove‡,

---

‡ **31:22:** Hiparu uvavano kia kankoma kero tiro.

tiro.

Naantiara Kotira vaiinti nahenti koqemake variqi virara tura

²³ Isareri Variqa Noravano Kotiva ekaa kempuka vataava mintima tivo: Naantiara te tenta vaiinti nahenti Babironiqihai ntita vare Iutaini viri kaaina entara, vika nai vatuka nai vatukaini vaiha qaiqaa Ieruharemiara mintima tivarave: Qaqi kaivaro Noravano Kotiva nai aiqina takuqi vaira koqema amitaarire. Vira Naavuvano aiqina viraqaama vaivo.

²⁴ Vi entara Iutaini vaiinti nahenti vo vatuka vo vatukaqi variqi vimanta, naaho kaiqa varekave, nai sipisipiqaa raqikiha vi ani vaikave, ekaa vika Iutaini koqemake variqi vivarave.

²⁵ Te vika kempuka kia vaika kempukaiqama nimateha, karara narara vaika kara nimirave.

²⁶ Te mintiari vaiinti nahenti koqemake vaiteraqihai quahake himpi viti viri tavevarave. ²⁷ Te Noravano Kotika mintima turo: Vo enta te qaqi kaarimanta vaiinti nahentivata aantau vahivata airitahaama Isarerinivata Iutainivata vaivarave.

²⁸ Tota te Noravano Kotika tenta vaiinti nahenti ravau aquke, vika naavu maaqa rampai raampairima aquke, vika naaho maatavata qoraiqama kaunarave.

Ho naantiara te vika qaiqaa nai vataini ntita viri kaari vika qaiqaa karakaaqa utute, naavu maaqavata kaqake vaivarave.

²⁹ Vi entara anitairamanta vika kia qaiqaa minti tivarave:

Vika noka qoka *uaini* tava ahora naavarovata, vika vaintivara aarai vaikanta urirave. §

³⁰ Vi entara tau vaiintikae *uaini* tava ahora naivera, nái vika aaraima vaikanta uruanarove. Qora kaiqa vare vaika nái qora kaiqa varera kaara qutuma vivarave, tiro.

³¹ Noravano Kotiva qaiqaa tiharo, Vo enta anintairaqe te Isarerivata Iutaavatamake vohaa vaiha qaraaka uva tiva taatau karerave.

³² Qaraaka uva viva vaireva, kia te haaru uva tiva taatau taunara voqaara varianarove. Haaru te vaiintivano nai naataqaa koqemakero raqikintemake, vika kaivaqaukavara Isipiqihai kauqu utu vare ntita vare anuramantavata, vika te uva tiva taatau taunara raqa kaarave.

³³ Naantiara te qaraaka uva Isareri hampata tiva taatau taarirava maantima kero varianarove: Te tenta uva maara vika avu aatoqi vate, vi uvara vika muntukaqi gara ntuva tarerave. Te vika Variqavano variari vika tinta vaiinti nahentima vaivarave.

³⁴ Vi entara nora autu vataukave, kia autu vataukave, vika ekaa tiriara kankomake irirara ti, kia vovano nai hana vaiintiara tiharo, Are Nora Kotirara kankomakera iriataarave, tianarove. Te vika qora okara auti uvarave, qora kaiqa vare uvarave, nunka nimate kia qaiqaavata tenta aatoqi virara iritarerave. Te Noravano Kotika minti turo, tiro.

---

§ 31:29: Vi uvara okara: Vika noka qokavara qora kaiqa varaara kaara, vika vaintivara qoraiqama vuarave.

³⁵ Kuarivano aatitairaḡaa itairaro toravata opu makauvata entaḡi itaarire tiro, Noravano Kōtiva ekaa kempuka vataava vi haikara autukero vataira. Viva nai kempukaḡohairo nora namari ḡakimake vaivaro namarivano kumpetaḡiro uri-haro noraiḡaakero auva nte vaira.

³⁶ Noravano Kotiva uva vatero tiharo, Kuarivanove, toravanove opu makauvanove, kia taiḡa viraitiro, ḡaḡi vaintemake, Isareri vatanaaka ḡaḡi variḡi vivarave.

³⁷ Kia vovano ho naaruva avatama kero tavero maa vatara tuḡa veva muntukaraḡi aratairavata kia ho ranta kero tavaanarove. Viva ho mintiragevauve, te Isareri ḡora kaiḡa vare uvara kaara vika ḡoririma kararave.

³⁸ Vo enta anintaira vi entaraḡaa vika Ieruharemi ḡaiḡaa autu kevarave. Vika Hananerira *tauaave* tianaihai vaantavura autuḡi vivi, Kaantara Vai Qentiva vainaini vuru taiḡa kevarave.

³⁹ Viraḡaahai vika naaḡunta rarau kaivaro kuari ruhunkinaini inaara aiḡina Garepive tianaini oruntero, viraḡaahairo tuḡantaaviro *sautini* Goave tianaini otu vuanarove.

⁴⁰ *Sauti* mantara mini uḡita kanta, ḡutu vuaka vaatavata hantavata muntu aḡu kaanaini, naantiara vi vatava Ieruharemi vatuka avutaḡima varianarove. Kuarivano urinaini vai vatavave, ekaa Kidaroni Namari auvahini taiḡai vatavave, *noti* mantaraini Ohi Qentive tianaini vuru taiḡai vatavave, naantiara ekaa vi vatava Ieruharemi vatuka avutaḡima varianarove. Ekaa vi vatava

ti Nora Kotika kotata vatama varianarove. Navutaaka kia qaiqaa vi vatukara qoraiqama kevarave. Kia vira vehi autu taiqa kevarave, tiro. Noravano Kotiva minti tura.

32

Ieremaiaava vata vo koqaama kora

¹ King Sedekaiava 10 ihiaa Iutaaqaa raqiki vau entara Noravano Kotiva uva vo ti tiva timurave. Vi ihira King Nebukanesaava 18 ihiaa Babironiqaa raqiki vaumanta, ² vira iqoka vaiinti Ieruharemi vatuka ututumate vaumanta, te Iutaa avuhainaa naavu tataaqa karapuhi naavuqi vau-nara.

³⁻⁵ Tota te Kotira uva qoqaiqama keha tiha, Noravano Kotiva mintima tivo: Sedekaiava Babironi avuhainaa vaiinti hampata iqoka raqireva autirera, viva kia ho vira aatara kaanarove. Te Babironi avuhainaa vaiinti qaqi kaariraro viva maa vatukara aatara kero varaanarove. King Sedekaiava kia ho rugemakero viramanta navutaaka vira ravaaqavuke vare vuru Babironi avuhainaara kauquqi kaivaro, viva vira avuqaa vaiharo nai viri nai viri taveharo uva tianarove.

Nebukanesaava Sedekaiara rumpa varero vuru Babironini kairaro viva mini variqiro virage te vira qoraiqama amitaaina entava taiqa vuanarove. Noravano Kotiva minti tivo, ti.

Te minti turaro King Sedekaiava vi uvara iriro ti titiro tiharo, Oho, tavave ariara minti tivarae are vi uvara vaiinti nahenti tiva nimiaro? tivakero vira kaara ti rumpa varero vuru karapuhiqi kora.

⁶ Ho te karapuhiqi vauraro Noravano Kotiva tiriara tiharo, ⁷ Ai varaqora Salumira maaqu Hanameliva ai tavareva anianarove. Viva vata vo Anatoti vatukaini vaira vora amiharo koqaa varareva iharo ariara mintima tianarove: Are ti qata vakaa taruva varianarara tira, are naane avuniqama kera vi vatara koqaa aqukera vareravama variaro, tianarove, tiro.

⁸ Ho Noravano tuntea kero Hanameliva te karapuhiqi vaunanaini anintero tiriara tiharo, Te vata vo Anatotini vataunara are vi vatara koqaa autu kera varaane, Are ti qata vakaa taruva varianarara tira, are koqaa aqukera nena vi vatara varaane, tuvaro ti aatovano kenko timanta te iruraro quqaa Noravano tiriara avuni vi uvara tura.

⁹ Mintimanta te Hanameliva Anatotini u vatara koqaa irera *sikeriqaa* hirike 17 *silvaa* monu vira amunara.

¹⁰ Te vata vira varauna uvara vo vaiintinavu nivuqaa vaiha *pepaaqaa* qara ntuvate, tenta hutuvata viraqaa qara ntuva tauramanta vika nai nutuvata *pepaa* viraqaa qara ntuva tomana, te vi *pepaara* ivaqohai taatauke, *silvaavata* *sikeriqaa* hirike vira maara avatamake Hanamelira amunara.

¹¹ Te vata varauna uvara taara *pepaaqaa* qara ntuvake, vo *pepaa* ivaqohai taatauke, vo *pepaa* kia ivaqohai taatauke, viraqaahai *pepaa* vitanta

¹² Neriaara maaqu Barukira amunara. Barukiva Maseara naintivano vaura. Te *pepaa* vitanta vira ami vauramanta vokuka nai nutu *pepaaqaa* qara ntuva tokavata, Hananelivavata, ekaa vo vaiinti mini ruvaqumavi oquvi vaukavata, vira tave vaura.

13 Te ekaa vika nivuqaa vaiha Barukirara tiha,
 14 Isareri Variqa Noravano Kotiva ekaa kempuka vataava mintima tivo: *Pepaa maatanta* taatau tairavata, kia taatau tairavata, varera vuru aaqataiqohai aututaa taveraqi vatairaro airi ihiaira koqemakero variarire.

15 Te Isareri Variqa Noravano Kotika ekaa kempuka vatauka mintima turo: Naantiara Iutaini variaka qaiqaa maa vataraqaa ani vaiha naavuve, kara naahove, *uaini* naahove, koqama keha varevarave, tiro.

Ieremaiaava Kotira aaro uvara

16 Ho te vata varauna *pepaara* Barukira ami, viraqaahai te Nora Kotira aareha tiha,
 17 Noravauvo, are ekaa haikaqaa raqiki variaravave. Are nena nora kempukaqohaira vatavata naaruvavata autukera vataanarave. Kia vo kaiqa maara ntairava vairaravauve are kia ho varenarave. Are ekaa kaiqa homa varenarave.

18 Are nai airi vaiinti nahenti aqurihama nimate variarava vaiharavata, are vika noka qoka qora kaiqa varaa uvara kaara vika vaintaira ruquti varianarave. Are Variqa noravano variararo ai kempukavata uritarero vaivaro ai autuvano vaireva, Nora Kotiva ekaa kempuka vataavave.

19 Are nena avu aatoqi nora kaiqa vo kaiqa vo kaiqa autinara iri varianarave. Tenavu tavaurara are vare variana kaiqara, nai nora kaiqama vaivo. Are ekaa vaiinti nahenti vare varia kaiqara tave varianarave. Are ekaa vaiinti nahenti nana nana okara auti variara irihara, vika vohaiqa vohaiqa nai koqaa nimi varianarave.

²⁰ Haaru are Isipini nora kaiqa aahuva kaiqa varaanarave. Are mintiaqira vira, maa entaravata are vi kaiqara Isarerinive, ekaa vo vatainive, vare varianarara tiro, ai autuvano nora autuma vaivo.

²¹ Are nora kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa varaaramanta navutaaka voqamake gete varia vara are nena vaiinti nahenti Isareri Isipiqihai ntita vare anianarave.

²² Are maa vatara koqe vata vika nimianarave. Are nena kauqu aiqiqaa aqukehara vika kaivaqaukavara vi vatara nimirerave tianarave.

²³ Vika ani maa vatara vare viraqaa vaihavata, kia are tiva taana uvara avataqi viraiti, are uva maara tiva tanara viravata kia iriqi vuarave. Vira kaara vate maa entara are qora enta vikaqaa qovarama kaanarave.

²⁴ Ho tavaane. Navutaaka maa vatukara varareka auti vaiha, vika katari tegake vare, vaantaavura tataaqa vuru ntavate, vatavata varake ntavate, viraqaa vaarinte vaiha raqireka auti variavo.

Oho, iqoka paipevanove, karara aavoqi entavave, nora rovaravanove, tinavu aruqiro viramanta Babironi vika maa vatukara aatarake varevarave. Are vi haikava mintimakero qovaraiqianarove tianantema kero, vi haikava qovaraiqivara, arevata tave variaro.

²⁵ Noravauvo, are ekaa haikaqaa raqiki variaravave. Babironi vika iqoka raqiha maa vatukara vareva aumanto vaivaravata, are tiriara minti tianarave: Are *silvaa* monu aqukehara vata vo koqaa iramanta vo vaiintivata vira tavaate, tianarave, ti.

²⁶ Te minti turaro Noravano Kotiva tiriara tiharo, ²⁷ Te Noravano Kotika ekaa maa vatarāqaa variaka Variqavanoma vauro. Kia vo kaiqa maara ntairava vairaqevauve te kia ho varaainarave.

²⁸ Te maa vatukara King Nebukanesaaravata vira iqoka vaiintivata nimiari vika vira aatara kevarave.

²⁹ Babironi vika maa vatukara aatarake, vatuka viravata naavu maaqavata iha quara kevarave. Vaiinti nahenti nái naavu qiata vau oru una variqa Baalirara koqe muntavi haikara iha quara amiteha, una variqa vo kiakaravata *uaini ofaa* qihia nimite variara kaara, ti voqamakerō arara itairave.

³⁰ Isarerivata Iutaavata vika tota entaqaahai ti avuqaa vaiha qora okaraqai avataqi ani variarave. Vika nái kauquqohai *una variqa*, autuke vataa haikara kaara ti arara ite vairave. Te Noravano Kotika minti turo.

³¹ Maa vatukara hoqare autuko entaqaahai viraqi variaka ti qoraiqama timitaqi ani variara kaara, ti arara itaimanta te vira vehi autu taiqa kaariraro kia qaiqaa ti avuqaa varianarove.

³² Isarerivata Iutaavata qora kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa vare variara kaara ti arara itairave. Vika avuhainaukave, vika qiata vaiintive, ti Kotika kaiqa vara timite variakave, vika paropeti vaiintive, Iutaini variakave, Ieruharemiqi variakave, ekaa vika qora kaiqagai vare variarave.

³³ Vika te unanaini aniataara vaimanta ti tauvaqa utu timite variarave. Te qaiqaa qaiqaa vika koqe okara numiqe vauramanta, vika ti uva kia iriataa imanta kia iriarave.

³⁴ Vika una variq̄a *maraqura/varaha* te vaaqu haikave tuna haikara ti Naavuq̄i vara vaaviara-make vataarave. Vika mintiha ti Naavu anomake qoraiq̄ama kaarave.

³⁵ Vika una variq̄a Baalira *ofaa* iha quara amitareka Hinomu Uq̄itaini *ofaa* tainta vo autuke, viraq̄aa nái maaqu raavura una variq̄a Molekira iha quara amitaarave. Kia te vikara mintiate tunarave. Vika mintimake vaaqu okara auti variara kia te tenta avu aatoq̄i iritaunarave. Vika vi okarara avataq̄i vuara kaara Iutaini variaka qora kaiq̄a voq̄avata vare variarave, tiro.

Isareri koqemake variq̄i virara tura

³⁶ Noravano Kotiva tiriara tiharo, Ne quqaama tiha, Iqoka paipevanove, karara aavoq̄i entavave, nora rovaravanove, tinavu aruq̄iro viraro Babironi avuhainaava maa vatukara aatarakero varaanarove, tiarave. Ho te Isareri Variq̄a Noravano Kotika vo uvavata tiarirara iriane.

³⁷ Ti voq̄amakerō arara ite vaimanta te tenta vaiinti nahenti vo vataini vo vataini raumpirima karerave. Mintima kevata, naantiara te vika ruvaaq̄umake ntita vare qaiq̄aa maini viri kaari vika koqemake variq̄i vivarave.

³⁸ Te vika Variq̄avano variari vika ti vaiinti nahentima vaivarave.

³⁹ Te vika vohaa avu aato nimi, vohaa aaravata numiq̄aari vika ekaa enta ti aatu qeteha koqemake variq̄i vimanta vika kuvuarama tekavata naantiara koqemake variq̄i vivarave.

⁴⁰ Naantiara te qaraaka uva vika hampata tiva taatauke vataariraro vi uvava ekaa entama varianarove. Te kia vikaq̄aahai tuq̄antaavi viraiti,

qaiqai vika koqema nimitaқи virerave. Vika kia qaiqaa ti tauvaqa utu timitaate ti, te vika koqe avu aato nimiari vika ti aatu qeteha koqemake variqi vivarave.

⁴¹ Te quaheha vika koqema nimi tarerave. Vika maa vataragaa tupaaka variate ti, te vohaa avu aato vate vika qaiqaa ntita viri karerave.

⁴² Te Noravano Kotika mintima turo: Tota te maa vaiinti nahentikaqaa qora enta qovarama kauramanta vika qoraiqama vuarave. Ho naantiara te tenta kauqu aiqigaa aquke tiva tauna uvara iriha, vika koqema nimitaari vika koqemake variqi vivarave.

⁴³ Ne tiha, Noravano maa vatara Babironi kauquqi kaira kaara vi vatava aaharaiqama vimanta vaiintive, aantau vahive kia ho viraqi vaivarave, tiarave. Minti timantavata, naantiara vaiinti nahenti qaiqaa maa vataragaa ani vaiha vi vatara koqaama keha varevarave.

⁴⁴ Vika *silvaa* monu aqukeha nai autuvata vo kika vika taveka nutuvata *pepaaqaa* qara nutuvateha, *pepaa* vira ivaqohai taataukeha vata vira varevarave. Te tenta vaiinti nahenti nai vata qaiqaa nai nimiainarara ti, Ieruharemi tataaqa vai vatukaraqi vaikave, Benaminira ankuvano vai vataragaa vaikave, Iutaini vai vatukaraqi vaikave, aiqinaini vai vatukaraqi vaikave, inaara aiqinaini vai vatukaraqi vaikave, Nekevini vai vatukaraqi vaikave, ekaa vika koqaa aqukeha vata vira varevarave. Te Noravano Kotika minti turo, tiro.

33

Noravano qaiqaa Isareri koqema nimitarerave tura

¹ Te qaqiqai Iutaa avuhainaa naavu tataaqa karapuhi naavuqi vauraro qaiqaa Noravano Kotiva tiriara tiharo, ² Ti hutu vaireva Nora Kotikave. Te maa vatara autuke vate, viraqaa aiqinave nora namarive autuke vatauraukama vauro.

³ Are ti haarairage te nina tiva amiha are kia iri tavena haikara nora haika kukeqaviro vainara ai tiva amiare.

⁴ Te Isareri Variqa Noravano Kotika mintima turo: Te tavauramanta Ieruharemiqi variaka navutaaka vaantaavura rukavuke viraqaa vaar-intevorave ti, vika nai naavu vonavu rampaike, Iutaa avuhainaa naavuvata hini rampaike, viraqaahai orive katarive vare vuru vi haikaraqohai vaantaavura kempukaiqama kareka auti variarave.

⁵ Ho vika Babironi hampata iqoka raquqi viha qutu vivaro vika vaatavano vo naavu vo naavuqi mpiqa vuanarove. Ti voqamakero arara ite vairage te navutaaka qaqi kaari vika mintima kevarave. Ieruharemiqi variaka qora kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa vare variara kaara te vika tauvaqa utu nimitarerave.

⁶ Te mintimake vika qoraiqama nimatevata, naantiara te maa vatukaravata viraqi vaikavata koqema nimitaari vika koqemake variqi vivarave. Te vi entara tenta vaiinti nahenti koqema nimitaari vika koqemake variqi viha kia navutaaka naatu qetevarave.

⁷ Vi entara te Iutaavata Isarerivata navutaaka rumpa vare vuru kaanaihai ntita vare maini viri kaari vika tota kempuka vatanaaka vauntemake, qaiqaa kempuka vatanaaka vaivarave.

⁸ Vika ti uva raqa kaarave, qora kaiqa vare variarave, kia ti vevaaraini vaireka auti variarave, ekaa vi uvara te nunka nimate taiqa karerave.

⁹ Vi entara te Ieruharemiqi vaika koqema nimitaaina okarara ekaa vo vatanaaka iri, vika quaheha ti autu tuaherakeha noraiqama kevarave. Vika Ieruharemiqi vaika koqemake variqi vira taveha kauqu runkinkiri ivarave, tiro.

¹⁰ Noravano Kotiva qaiqaa tiharo, Maa entara vo kiaka maa vatara tiha, Maa vatava anomakero qoraiqama viro aahara vata voqaara vaimanta kia vaiintivata aantau vahivata viraqi variarave, tiarave. Vika minti tivakeha quqaa uva ti variarave. Iutaini vai vatukaraqive, Ieruharemiqi vai aararaqaaave, kia vaiintive aantau vahive vaivaro qumina naantaaka ntirave.

¹¹ Ho vi entara ne qaiqaa Isareri quaheha naaraihi vai uvara *nontantave/otatave*, qaraaka naata vaati vareha quaheha ti uvara *nontantave/otatave*, irivarave. Ne irimanta vika ihi tiha koqeve ti *ofaara* vare ti Naavuni vuru kevarave. Vika maantimake ihi tivarave:

Kaiqenavu Nora Kotira ekaa kempuka vataarara koqeve tiare.

Vira okaravano koqe okaraqai vaivaro, vira muntutavano tinavuara ekaa entama variqiro vuanarove, tivarave.

Naantiara te maa vataraqaa variaka koqema nimitaari vika tota koqemake variqi vuantemake,

qaiqaavata koqemake variqi vivarave. Te Noravano Kotikama minti turo, tiro.

¹² Te Noravano Kotika ekaa kempuka vatauka maantima turo: Maa entara maa vataragaqaa kia vaiintive aantau vahive variavaro qumina naantaaka ntirave. Ho naantiara qaiqaa koqe ukauvano vairamanta sipisipiqaa raqikika ná sipisipi mini vuru kaimanta ukau nevarave.

¹³ Naantiara Ieruharemi tataaqa vai vatukaraqive, Benaminira ankuvano vai vataragaave, Iutaini vai vatukaraqive, aiqinaini vai vatukaraqive, inaara aiqinaini vai vatukaraqive, Nekevini vai vatukaraqive, mini mini sipisipiqaa raqikika homa ná sipisipi qaiqaa kaara ntuvake tavevarave. Te Noravano Kotika minti turo, tiro.

¹⁴ Noravano Kotiva tiharo, Vo enta anintairaqe vi entaragaqaa te kauqu aiqiqaa aquke Isarerivata Iutaaravata tiva tauna uvava vi vauma varianarove.

¹⁵ Te vi entara katarivano aimakau arataintemake, Devitiva kuvuarama tainaraqihai vo kaama taariraro avuhainaava vaiharo maa vataragaqaa vaika avuqavu okara koqe okaraqai autu nimitaairo vuanarove.

¹⁶ Viva Avuhainaa Vaiintivano vairamanta kiana Isarerivata Iutaavata qaiqaa navutaaka naatu qeteha variqi vivarave. Vika vi vaiintira autu nteha maantima tivarave: Noravano *Avuqavu Okara Tinavu Timate Vaivama Vaivo*, tivarave.

¹⁷ Te Noravano Kotika tenta kauqu aiqiqaa aquke tiha, Ekaa enta Devitira ankuqihainaa

vaiinti vovano Isareri avuhainaava varianarove, turo.

¹⁸ Ekaa enta Rivaira ankuqihainaa vaiinti vovanovata ti avuqaa vaiharo kaintu iha quare *ofaarave*, *uiti ofaave*, vo *ofaave*, autu timitaanarove, tiro.

¹⁹ Noravano Kotiva tiriara tiharo, ²⁰ Te kuarivata toravata vitanta hampata vohaa vaiha uva tiva taatau tauraro kuarivano aatitairaqaa ite vaivaro toravano entaqi ite vairave. Kia vovano te vitantara tiva taatau tauna uvara nunka kaira vitanta hampira voqaara itevarave.

²¹ Ho vira voqaantemake, te tenta kaiqa vaiinti Devitira hampata vohaa vaiha uva tiva taatau taunarave, Rivaira anku hampata vohaa vaiha uva tiva taatau taunarave, vi uvara kia ho vovano nunka kero vo uva tianarove. Ekaa enta Devitira ankuqiraa vaiinti vovano Isareri avuhainaava vairaro, ekaa enta Rivaira ankuqiraa vaiinti vovanovata ti avuqaa vaiharo *ofaa* iha quara timitaanarove.

²² Te qaqi kaari Devitika Rivaika kuvuarama teka nai airitahaa vaivarave. Opu makau naaruvaini nai airitahaa variamanta ne kia ho kaara ntuvake tavaantemake, ne vitanta kuvuarama tekavata kia ho kaara ntuvake tavevarave, tiro.

²³ Qaiqaa Noravano Kotiva tiriara tiharo, ²⁴ Vo kiaka ti vaiinti nahentiara ti varia uvara are irianarave? Vika tiha, Noravano Isarerivata Iutaavata kaamatero, viraqaahairo viva vitanta qoririma kaivo, ti variarave. Vika minti tiha ti vaiinti nahentiara vehi vatanaakave, kia qaiqaa nora vatanaaka vaivarave ti variarave.

²⁵ Vika minti tiamantavata, te mintima turo: Aatitaivavata enta ivavata te uva vataunara

naitaramake avataqi vuate ti, vitanta autuke vataunarave. Naaruvavanovata vatavanovata vohaa aramake te uva vataunara avataqi vi variarave.

²⁶ Te vi haikara mintimake autuke vataunantemake, te Iekopika Devitika hampata vohaa uva tivake taatau taunara qaqi iriqi virerave. Te Devitira ankuqihainaa vaiinti vo kaama taariraro, viva Eparahaamivave, Aisaakivave, Iekopivave, kuvuarama taakaqaa raqikiqiro vuanarove. Naantiara te tenta vaiinti nahenti aaqurihama nimitaari vika qaiqaa kogemake variqi vivarave turo, tiro. Noravano Kotiva minti tura.

34

Sedekaiarara raurihara variane tura

¹ King Nebukanesaava nai iqoka vaiintivata, vo vatanaa vo vatanaaka vira vevaaraini vauka iqoka vaiintivata ntita varero, ani Ieruharemi vatukave, vira auvahini vau vatukaukave, vika hampata raqi vau entara, Noravano Kotiva tiriara qaiqaa uva tura.

² Isareri Variqa Noravano Kotiva tiriara tiharo, Are Iutaa King Sedekaiava vainaini oruntera maa uvara vira tiva amiane: Noravano Kotiva mintima tivo: Te maa vatukara Babironi avuhainaara kauquqi kaariraro viva vira iha quara kaanarove.

³ Are kia ho ruqema kera vinarave. Navutaaka ai ravaaqavuke vare vuru vira kauquqi kaivara are vira avuqaa vaihara nai viri nai viri tavehara vikantira uva tinarave. Viraqaahai vika ai rumpa vare Babironini vuru kevarave.

⁴ Ho Iutaa avuhainaa vaiinti Sedekaiiao, te Noravano Kotika ariara mintima turo: Iqoka paipevano kia ai arukaanarove. ⁵ Are qihaaqama kera qutu vinarave. Are qutu viramanta vika haaru ai kaivaqaukavara avuhainauka koqe muntavi haikara iha quara nimitaantemake, aivata vi haikara iha quara amiteha iqi rateha tiha, Mpo, tinavu avuhainaa vaiintivano qutu vivo, tivarave. Te Noravano Kotika ariara minti turo, tiro.

⁶ Noravano tiriara Sedekaiara vi uvara tiva amiane tumanta te Ieruharemiqi vaiha vi uvara King Sedekaiara tiva amunara.

⁷ Vi entara Babironi avuhainaara iqoka vaiinti Ieruharemi hampata iqoka raqiha, taara vatuka Lakisivata Asekaavata hampata raqi vaura. Navutaaka Iutaini iqoka raqiha ekaa vaantaavura vai vatukara naatarake, taaramo vatuka vinavukaqai qaqi vaura.

Iutaa nái paanaa kaiqa varoka kia kuvantu nimitora

⁸ King Sedekaiava Ieruharemiqi vauka hampata vohaa uva vatero tiharo, Tenavu tentanavu paanaa kaiqa vareka qaqi kuvantu karerave, tura.

⁹ Vika maantimake uva tiva tora: Ne kia nenta hana Isareri tuataimanta vika karapuhi vaiinti voqaara ni kaiqa vara nimitaate. Ne vika vaiintie nahentie ekaa kuvantu kaimanta qaqi variate, tura.

¹⁰ Minti tumanta ekaa qiata vaiintivata vaiinti nahentivata vi uvarara eo tivake tiha, Tenavu vi vaiinti nahentika kuvantuke kia qaiqaa vika

rumpa tarerave ti. Vika vi uvarara eo tivake náí paanaa kaiqa varoka kuvantu nimitora.

¹¹ Vika mintuma kevata, naantiara vika vo avu aato vare, vika kuvantu koka ntita vare qaiqaa viri ke tiha, Ne qaiqaa tinavu paanaa kaiqa varaate tura.

¹²⁻¹³ Mintuvaro Isareri Variqa Noravano Kotiva tiriara tiharo, Maa uvara vaiinti nahenti tiva nimiane: Haaru Isipihainaaka ni kaivaqaukavara rumpa tomana te vika ruaruama nimate, vika hampata vohaa uva tiva taataute tiha, ¹⁴ Ni hana Hiparu vaiintie nahentie* ni paanaa kaiqa vara nimateka 6 ihiaaraqai ni kaiqa vara nimatevarave. 7 ihivano anintaira ne vika kuvantu kaimanta qaqi variate, tiavaunarave.

Te minti turamantavata, ni kaivaqaukavara kia vi uvara iriataa umanta kia irurave. «Vika kia náí qumina kaiqa vaiintie nahentie kuvantu nimitaraiti, qaqiqai vika tuate vaurave.»

¹⁵ Ho tuvana te tavauramanta ne qora okara autura qaqirake, vo avu aato vare, koqemake ti uva avataqi viha nenta hanauka Isareri kuvantu nimitaarave. Vi entara ne ti Naavuvano vainaini ti avuqaa vaiha uva vohaa vateha tenavu mintirerave, tiarave.

¹⁶ Ne minti tivakevata, ne qaiqaa vo avu aato vare, ti hutu qoraiqamake vataini muntuvi kaavo. Ne nenta vohaa uva tivake vataara

---

* **34:14:** Vi entara vaiintivanoe nahentivanoe náí dinau taiqa karevae, vo maara kaara uva taiqa karevae, viva vo vaiintiarai ai paanaa kaiqa vara amitaqi vuariraro vi uvava taiqa vuarire tivakero, vi vaiintira paanaa kaiqa vara amite vaura.

raqake, ne vohaiqa vohaiqavano nenta kuvantu kaamanta qaqi vua vaiinti nahentika qaiqaa ntita vare viri ke, vikara kempukaiqamake tiha qaiqaa tinavu paanaa kaiqa vara timitaate tiavo.

¹⁷ Vira kaara te Noravano Kotika niara tiha, Ne ti uva raqa keha nenta hana Isareri kia kuvantu nimitaara kaara, tevata ni kuvantu karerave. Te ni kuvantu kaariraro iqoka paipevanove, karara aavoqi entavave, nora rovaravanove, ni aruqiro vuanarove. Te ni qoraiqama nimitaari ekaa naato vatanaaka niara vaaqu vatanaakave tivaro, vika antuqavanovata kia niara varianarove.

¹⁸⁻²⁰ Iutaa qiata vaiintive, Ieruharemi qiata vaiintive, nora vaiinti avuhainaa naavuqi variakave, ti Kotika kaiqa vara timite variakave, vo vaiinti nahentive, ne ekaa ti tivuqaa vaiha vohaa uva tiva taatauke tiha, Tenavu vika kuvantu karerave tiarave.

Ne vi uvara kempukaiqama kareka iha, purumakau aruke vira vaata vuavu tavaaraqaa kahike hini hini vate, ne vira vaata avuta ntuna oru viha vi uvara tivataara avatarerave tiarave. Ne minti tiaravata, raqake kia vira avataqi vuarave.

Vira kaara te navutaaka qaqi kaari vika ne purumakau arukaantemake, nintavata arukevarave. Ni arukaivaro ni vaatavano qumina vaimanta uvirive qaakau aantau vahive ani ni vaata nevarave.

²¹ Te Iutaa King Sedekaiaravata vira qiata vaiintivata navutaaka kauquqi kaariramanta vika arukevarave†. Vate maa entara Babironi

---

† **34:21:** Jer 37:5, 11

avuhainaara iqoka vaiinti Ieruharemi vahuqa qaquirake vuavo.

²² Ho naantiara te tiariramanta vika orurante ani maa vatukara qaiqaa ututumate iqoka raqiha vira aatarake iha quara kevarave. Te qaqi kaariramanta navutaaka ani Iutaini ekaa vatuka qoraiqama kaivaro kia vovanovata viraqi varianarove. Te Noravano Kotika minti turo, tiro.

35

Rekapira ankuara tura

¹ Josaiara maaqu King Jehoiakimiva Iutaaqaa raqiki vau entara Noravano Kotiva tiriara tiharo, ² Are Rekapira ankuqihainaaka varianaini oruntera vika hampata uva tivakera vika ntita varera ti Naavu auvahini *rumu* voqi viri kera, *uaini* vika nimiramanta naate, tiro.

³ Minti timanta te orunte Rekapira ankuqihainaa vaiinti vo Jasiaara vi uvara tiva amirera vunara. Jasiaara qova ti amaqova Ieremaiaava vauvaro Ieremaiaara qova Habasinaava vaura. Te Jasiaaarave vira qata vakaave vika maaquvarave ⁴ ekaa vika ntita vare viri Nora Kotira naavu *rumu* voqi kaunara. (Vi *rumuva* vaireva, Ikadaliara maaqu paropeti vaiinti Hanaaniva nai avataqi vu vaiintika numige vau *rumuva* vaura. Vira tataaqa qiata vaiinti vokuka u *rumuva* vauvaro, vira muntuvi Salumira maaqu Maseaava u *rumuva* vaura. Salumiva Kotira Naavu qentiqaa raqiki vau vaiintiva vaura.)

⁵ Te Rekapira ankuqihainauka vi *rumuraqi* ntita viri ke, *uaini* vo *kaapu* vo *kaapuqi* qihiake vika nimi tiha, Ho *uaini* vira naate ti.

⁶ Te minti turamanta vika aqao ti, Tenavu *uaini* kia naunarave. Tinavu kaivaqava vo, Rekapira maaqu Jonadaapiva kempukaiqama kero qioqama tero tiharo, Nevata ne kuvuarama tekavata *uaini* kia naate, turave.

⁷ Viva tiharo, Ne kia naavu maaqa kaqake vairaiti, kia kara naaho utiraiti, kia *uaini* naaho utiraiti, kia *uaini* naahovata koqaamake varaate. Ne *seri* naavuqiqai variqi vuate, turo. Ne mintiaqi vivera, ne homa maa vataraqaa vi aniha kia vaaka qutiraiti, vukai enta qaqi variqi vivarave, turave.

⁸ Ho tenavu tentanavu kaivaqava Jonadaapiva uva maara tura koqemake avate vaunarave. Tenavu tentanavu naatave maaqu raavurave vika hampata kia *uaini* naunarave. ⁹ Tenavu kia naavu maaqa kaqate vairaiti, kia *uaini* naahove, kara naahove vataunarave.

¹⁰ Tenavu *seri* naavuqiqai variqi viha, ekaa tentanavu kaivaqava kempukaiqama kero tivato uvara avataqi vi vaunarave.

¹¹ Tenavu mintiaqi vurarovata, King Nebukanesaava iqoka raqireva animanta tenavu qeteha tiha, Aniqenavu Ieruharemiqi ruqemake oru variare. Hauri Babironi iqoka vaiintivata, Siria iqoka vaiintivata tinavu arukevorave tivake Ieruharemini ani vauro, ti.

¹² Vika minti tuvaro Noravano Kotiva tiriara tiharo, ¹³ Te Isareri Variqa Noravano Kotika

ekaa kempuka vatauka mintima turo: Are oruntera Iutaini variakavata Ieruharemiqi variakavata mintima tiva nimiane: Te Noravano Kotika ni irama nimiteha tiha, Ne nantihae ti uva kia iriraiti, te uva maara vataunaravata kia avataqi vuarave?

¹⁴ Haaru Rekapira maaqu Jonadaapiva nai vaintivara qioqama teharo kia *uaini* naate tirara ti, vate maa entaravata viva kuvuarama taika vira uva iriha kia *uaini* naarave. Te tenta uva ni qaiqaa qaiqaa tiva nimi vauramantavata, ne kia ti uva avataqi vi variarave.

¹⁵ Te qaiqaa qaiqaa tenta kaiqa vaiinti paropeti vaiinti vika ne varianaini nititama kauramanta vika niara tiha, Ne ekaa qora aara qaquirake avuqavu i okarara avataqi vuate. Kia una variqa nutu tuaherakeha vika kaiqa vara nimitaate. Ne ti uva avataqi vivera, te ni qaqi kaariramanta ne te ni kaivaqaukavaravata nivata nimuna vataraqaa qaqi variqi vivarave, tiarave. Te vika noqihai minti turamantavata, ne kia nenta aato ti timiraiti, kia ti uvavata iriarave.

¹⁶ Rekapira maaqu Jonadaapiva kuvuarama taika nai kaivaqara uva koqemake iriqi vuamantavata, ne kia ti uva iriavo.

¹⁷ Vira kaara te Isareri Variqa Noravano Kotika ekaa kempuka vatauka tiha, Ne iriate. Te Iutaini variakaravata Ieruharemiqi variakaravata tiva taunantemake, te ekaa qoraiqama nimitaaina haikara vikaqaa qovarama karerave. Te vikara uva turamantavata, vika kia ti uva iriarave. Te vika naauramantavata, vika kia vo tiarave, tiro.

18 Noravano minti tumanta te Rekapira ankuara tiha, Isareri Variqa Noravano Kotiva ekaa kempuka vataava niara mintima tivo: Ne nenta kaivaqava Ionadaapiva uva maara tiva tora koqemake iri, ekaa vira uva koqemake avataqi vuarave.

19 Virara irihama te Isareri Variqa Noravano Kotika ekaa kempuka vatauka tiha, Rekapira maaqu Jonadaapiva kuvuarama taika vika kia taiqa viraiti, qaqi vaivaro ekaa enta vikaqihairo vovano ti kaiqa vara timitaarirava varianarove turo. Noravano Kotiva niara mintima tivo, tunara.

36

Barukiva Kotira uva qara ntuvato vukura King Jehoiakimiva iha quara kora

1 Josaiara maaqu Jehoiakimiva 4 ihara Iutaqaa raqiki vau entara Noravano Kotiva tiriara tiharo, ² Quruqurumatai vukura varera viraqi te Iutaaravata, Isareriaravata, ekaa vo vatanaakaravata, ai tiva amuna uvara qara ntuva taane. Are avuniqama kera te Josaiava vau entara ai tiva amuna uvara vira naane qara ntuva tera, vira naantiara ekaa vo uvavata, maa entara ai tiva amunara viravata, qara ntuva taane.

³ Iutaini variaka te naantiara vika qoraiqama nimitaaina uvara, vo uva vo uva iri, vika qora aara qaqirae kevarave? Vika mintivera, te vika qora kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa vare uvara nunka nimitarerave, tiro.

⁴ Viva minti tumanta te Neriaara maaqu Barukira aaramake, Noravano ti tiva timu uvara

vira tiva amuraro Barukiva ekaa vi uvara qu-
ruqurumato vukuraqi qara ntuva timitora.

⁵ Mintumanta te Barukirara tiha, Ti Nora Kotira Naavuqiara qioqama taarara ti, te kia ho mini virarave.

⁶ Ho vo enta vaiinti nahenti kara auramate entara, are Nora Kotira Naavu vainaini oruntera, ekaa Nora Kotira uva ai tiva amurara vukuqi qara ntuva taanara vira kaara ntiramanta, Iutaini vo vatuka vo vatukaihai anika vi uvara iriate.

⁷ Ti voqamakero arara itairage te vika ntaihaaina uvara iri, vika Nora Kotikara tinavu aaqurihama timitaane tivake, nai qora aaraqaa ni variara qaqirake tuqantaae vivarave? tiro.

⁸ Noravano minti tuvaro Barukiva te tunan-
tema kero, Nora Kotira Naavuni oruntero vi vukuraqihairo Noravano Kotiva tu uvara vaiinti nahenti kaara ntuva nimura.

⁹ Jehoiakimiva 5 ihi 9 torara Iutaqaa raqiki vau entara vika Nora Kotira avuqaa vaiha kara aurama taare tivake vo enta kaamate Ieruharemiqihaive, ekaa Iutaini vau vatukaraqihaihaive, vaiinti nahenti Kotira Naavuvano vau-naini anura.

¹⁰ Vika aninte mini vauvaro Barukiva Nora Kotira Naavuqi *rumu* qentiana himpi vaiharo, ekaa te vira tiva amuna uvara vukuqihairo kaara ntuva nimitora. Vi *rumuva* Safaanira maagu Gemariaara *rumuvano* vauvaro Safaaniva avuhainaa vaiinti uva qara ntuva amite vau vaiintiva vaura. Gemariaara *rumuvano* Qaraaka Qentive tura aumanto vauvaro Barukiva vi *rumura* qentiana vaiharo vukuqihairo vi uvara kaara ntuva nimitora.

¹¹ Barukiva kaara nti vauvaro Gemariaara maaqu Safaanira nainti Mikaiaava ekaa Noravano Kotiva tu uvara iriro, ¹² viraqaahairo viva mini kero avuhainaa naavu Elisamaara *rumuqi* otuntero tavomanta Elisamaava avuhainaa vaiinti uva qara ntuva amite vauva viva vo, Semaiara maaqu Delaiaava vo, Akabora maaqu Elanataaniva vo, Safaanira maaqu Gemariaava vo, Hananiaara maaqu Sedekaiava vo, nora vaiinti vo kuka vatamake, ruvaaqumavi viraqi vaura.

¹³ Vika *rumu* viraqi vauvaro Mikaiaava ekaa uva Barukiva vaiinti nahenti kaara ntuva nimito uvara vikavata tiva nimumanta, ¹⁴ viraqaahai vika Netaaniara* maaqu Selemiara nainti Jehudira atitamake tiha, Are Barukirara mintima tiane: Are vaiinti nahenti kaara ntuva nimitaana vukura varera aniane tuvaro Jehudiva oru vira tiva amuvaro Barukiva vi vukura varero vika vaunaini anura.

¹⁵ Viva anumanta vika virara tiha, Are oquvira vi vukuraqihaira tinavu uva kaara ntuva timitaane, tuvaro Barukiva vuku viraqihairo vika uva kaara ntuva nimitora.

¹⁶ Viva kaara nti vaumanta vika vi uvara iri, ravukuvi qeteha nai tave nai tave iha Barukirara tiha, Oho, kaiqe ekaa vi uvara avuhainaa vaiinti vuru tiva amiare, tivake ¹⁷ vika vira ireha tiha, Are nantiakerae vi uvara qara ntuva taaro? Ieremaiaava ai tiva ami vaivarae are vi uvara qara ntuva taaro? tuvaro ¹⁸ Barukiva eo tiro, Viva ekaa vi uvara ti tiva timi vaimanta te *inkiqohai* maa vukuraqi qara ntuva taunarave, tiro.

---

* **36:14:** Netaaniara qova Kusiva vaura.

19 Minti tumanta vika tiha, Netanta Ieremaiaaka oru kukeqavi variate. Kia vo vaiintiara tetanta mini oru vairerave tiate, tivake ²⁰ vika quruqurumato vukura vare vuru Elisamaava avuhainaara uva qara ntuva amite vaura *rumuqi* vate, viraqaahai vika avuhainaava vaunaini orunte ekaa vi haikara vira tiva amura.

21 Avuhainaa vaiinti viva vika uva iriro, viraqaahairo Jehudiva vi vukura varaarire tiro, vira atitovaro Jehudiva oru Elisamaara *rumuqi*hiro vuku vira varero orurantero ani vaiharo uva vira kaara nti vaumanta avuhainaa vaiinti vivavata vira ututumate himpi vaikavata vi uvara irura.

22 Vi entara 9 tora iqara auti vau entava vauvaroro avuhainaa vaiinti viva nai naavuqi iha tataaqa vaiharo iha taari vaura.

23 Ho Jehudiva quruqurumato vukura viraqihairo uva vo kaara ntuva taiqa kovaro, avuhainaa vaiinti viva muhupaqohairo vi uvara vukuqaahairo teqakero ihaqira aqu kero, viraqaahairo qaiqaa qaiqaavata viva mintiaqiro viro, ekaa vi vukura iha quara taiqa kora.

24 Avuhainaa vaiinti vivavata vira hampata vaikavata ekaa vi uvara iri, vika qeteha ike mpo tivakeha nai uta vaaga unahi aanahima kaataara vaimanta vika kia mintiraiti, qaqi vaura.

25 Elanataaniva vo, Delaiaava vo, Gemaariaava vo, vinavuka avuhainaa vaiintiara mpo tiha vi vukura kia iha quara kaane tuvaro, viva kia vinavuka uva iriraitiro, ²⁶ nai maaqu vo Jeramelirave, Asarielira maaqu Seraiarave, Apadelira maaqu Selemiarave vinavuka nititero tiharo,

Nenavu oru Ieremaiaaka Barukika ravaaqavu kaate, tuvarovata Noravano titanta kukeqa komantara ti, vinavuka kia ho titanta ranta kora.

²⁷ Ho King Jehoiakimiva te Barukira tiva amuna uvara qara ntuva tai vukura iha quara kovaro Noravano Kotiva tiriara tiharo, ²⁸ Are quruquruma tai vukura vo varera, avuni tiva tauna uvara, ekaa vi uvara qaiqaa qara ntuva taane.

²⁹ Are uva vo vara kairaro Iutaa King Jehoiakimiva vira tavaarire. Virara mintima tiane: Noravano Kotiva ariara mintima tivo: Are quruquruma tai vukura vira iha quara kera Ieremaiaarara tihara, Viva nantiharoe maa vukuraqi qara ntuva tero tiharo, Naantiara Babironi avuhainaava ani maa vata maatara vehi autu taiqakero vaiintivata aantau vahivata aru taiqa kaanarove, tivo? tianarave.

³⁰ Ho te Noravano Kotika ai King Jehoiakimira tiva amirerave: Kiama are kuvuarama terava vovano Devitira avuhainaa taintaqaqa oquviro varianarove. Are qutu viramanta vika ai vaata vare muntu qumina kanta aqu kaivaro vairaro aatitairaqaqa kuarivano vira tatoqa kairaro entaqa iqaravano vira aruanarove.

³¹ Ne qora kaiqa vare variara kaara te ai nina vaintivaravata, nora vaiinti ai naavuqi kaiqa vare variakavata, ntaiharerave. Arevata, Ieruharemiqi variakavata Iutaini variakavata, ne ekaa ti uva kia iriara kaara, te tenta tiva taunantemake, te niqaa qoraiqama nimitaaina haikara govarama karerave, tiro.

³² Noravano minti tumanta te quruqurumato vukura vo vare vuru ti uva qara nti vai vaiintira

Barukira amuraro, viva ekaa te vira tiva amuna uvara qaiqaa qara ntuva timitora. Viva avuni vau vukuraqihainaa uvavata, qaraaka uvavata te vira tiva amunara qara ntuva timitora.

37

Sedekaiava Ieremaiaara vo uvara irora

¹ Babironi vika King Nebukanesaava Josaiara maaqu Sedekaiara noraigama kovaro, viva Jehoiakimira maaqu Jehoiakinira vatuka varero Iutaa avuhainaava vaura.

² Vivavata, vira kahaqi vaukavata, vaiinti nahenti Iutaini qaqi vaukavata, Noravano Kotiva tu uvara te vika tiva nimunara kia iriataa imanta kia irura.

³ Vo enta King Sedekaiava Selemiara maaqu Jehukaliravata, Kotira kaiqa vara amite vau vaiintira Maseara maaqu Sefanaiaravata, vara komanta vitanta te vaunanaini aninte tiha, King Sedekaiava ariara tiharo, Tinavuara irihara Nora Kotira tinavu Variqa aarama timitairaro viva tinavu kahaqiarire tivo, tura.

⁴ Vi entara ti ravaaqavuke karapuhiqi ke entava kia anintomanta, te vaiinti nahenti nivutaini qaqi vi ani vaunara. ⁵ Vi entara Babironi iqoka vaiinti Ieruharemi ututumate vauka uva vo irumanta, Isipi iqoka vaiinti Isipi ke aaraini ani variavo tumanta vika vi uvara iri Ieruharemi ke nai vura.

⁶ Mintuvaro Isareri Variqa Noravano Kotiva tiriara tiharo, ⁷ King Sedekaiava vara kaitanta mintima tiva nimiane: Isipi avuhainaara iqoka vaiinti ni kahaqireka aaraini ani variaka, vika qaqirake anirante nai maaqaini vivarave.

⁸ Vika vimanta Babironi iqoka vaiinti qaiqaa orurante ani maa vatukara ututumate iqoka raqiha vira aatarake ihaqohai tatoqa kevarave.

⁹ Te Noravano Kotika niara rauriha variate turo. Hauri ne nenta una uva irike tiha, Babironi iqoka vaiinti vika kiama qaiqaa orurante anivarave tivorave. Naantiara vika qaiqaa orurante anivaravema turo.

¹⁰ Ne naantiara ekaa Babironi iqoka vaiinti naatara keva ho vairavauve, vikaqihai vokika vaata qoraiqama keka nái *seri* naavuqi qaqi vainavuka homa himpi ani maa vatukara iha quara kevarave. Noravano Kotiva minti tivo, ti.

Ieremaiaara ravaaqavuke karapuhiqi vuru kora

¹¹ Vi entara Isipi iqoka vaiinti aaraini ani vaura kaara Babironi iqoka vaiinti Ieruharemi ke vumanta, ¹² te kaiqe Ieruharemi ke, Benaminira vata vainaini orunte, tenta vata kogaama taunara oru varaare tivake, ¹³ Ieruharemi vaantaavura genti vo *Benaminira Qentive* tunaini oruntauraro maimaraara iqoka vaiintiqaa raqiki vauva Iriaava ti ravaaqavu kora.

Iriaara qova Selemiava vauvaro vira naaquva Hananiaava vaura. Iriaava ti Iutaini ravaaqavu kero tiharo, Are Babironi iqoka vaiinti varianaini ruqema kera vireva auti variaro, tiro.

¹⁴ Viva minti tumanta te aqao ti, Kia te Babironi iqoka vaiinti varianaini ruqemake vireravauve turarovata, Iriaava kia ti uva iriraitiro, viva ti ravaaqavu varero qiata vaiinti vaunaini vuru kora.

15 Mintumanta vika Iriaava tu uvara iruvaro arara itomanta vika vokuka tumanta ti kaavu ruqutuke vate, karapuhi naavuqi ti vuru kora. Vi naavuva Ionataaniva uva qara nti vau vaiintira naavuvano vaumanta vika vi naavuva karapuhi naavu variarire ti, qaiqaa vira autukora.

16 Vi naavuraqi vata vevanto nkauruke *rumu* vo autuke vatora viraqi vika ti muntu komanta te airi enta viraqi vaunara.

17 Te karapuhi viraqi vauraro vo enta King Sedekaiava tiriara tumanta vika tuvu ti tivita vare vira avuhainaa naavu vaunaini vuru kovaro viva evaara ti irero tiharo, Nora Kotira vakaaka vo vairove? tumanta te eo tivake tiha, Viva mintima tivo: Navutaaka ai ravaaqavuke Babironi avuhainaara kauquqi kevarave, ti.

18 Te minti tivake vira ireha tiha, Te nana okarae autiha ai qoraigama amite ai qiata vaiintie, vaiinti nahentie qoraigama nimitaunara kaara are ti karapuhi naavuqi kaanarave? ti.

19 Ai paropeti vaiinti vo kiaka „una uva” tiha, Babironi vika kia ai hampata iqoka raqivarave. Vika kia maa vataraqaa ani iqoka raqivarave, tiarave. Ho vate paropeti vaiinti vika tainie variavo?

20 Nora vaiintio, te ariara mpo tiha, kia ti Ionataanira karapuhi naavuqi qaiqaa kaane. Are mintirera, te viraqi vaiha qutuma virarave.

21 Te minti turaro King Sedekaiava tumanta vika kia ti Ionataanira karapuhi naavuqi muntu karaiti, vika Iutaa avuhainaa naavu tataaqa karapuhi naavu vovano vaura viraqi ti vuru kora. Te viraqi vauramanta vika vo enta vo enta mpareti unte vau naavuraqihai mpareti vohaiqa

vohaiqa vareha viri ti timi vaura. Mintiaqi vuvaro Ieruharemi vatukaqi ekaa mpareti taiqa vumanta kia qaiqaa ti timiva vaura.

38

Vika Ieremaiaara namari taani autu toraqi tutakora

¹ Erakaimaante Mataanira vaiintinavu, Mataanira maaqu Sefatiava vo, Pasurira maaqu Gedaliava vo, Selemiara maaqu Jehukaaliva vo, Malakiara maaqu Pasuriva vo, vinavuka te vaiinti nahenti tiva nimi vauna uvara irura.

² Te vaiinti nahentiara tiha, Noravano Kotiva mintima tivo: Niqihai vokiaka maa vatukaraqai vaivaro iqoka paipevano vika arukairamanta, vokiaka narara variqi vi, qutu vivaro, vokiaka nora rovaravano arukaanarove.

Niqihai vokiaka maa vatukaraqihai aaqaini orunte Babironi iqoka vaiintiara hove hove kia tenavu ni hampata iqoka raquataa ivo tika, vika kia qutu viraiti, qaqi vaivarave.

³ Te maa vatukara Babironi iqoka vaiinti kauquqi kaari vika vira aatara kevarave, tivo.

⁴ Te Noravano Kotiva vi uvara tivo turamanta vaiinti 4 navu vi uvara iri, orunte avuhainaa vaiintiara tiha, Maa vaiintira arukevama vaivo. Viva minti ti vaira kaara, tinavu iqoka vaiinti iqoka raqi kempukava kia vaimanta vaiinti nahentivata qeteha kia tenavu ho vairarave ti variarave. Viva kia maa vaiinti nahentika kahaqama nimitaraitiro, vika qoraiqama nimitareva auti vaivo, ti.

⁵ Vinavuka minti tuvaro King Sedekaiava tiharo, Ho viva ninavu kauquqima vaivo. Te kiana ninavu ravaaqavu kararave, tumanta ⁶ vinavuka ti ravaaqavu vare muntu ori vauruke namari *taani* autu toraqi naaquntaqohai ti rumpate tuta tutamaqi tuvi muntu viraqi kora. Vi *taaniva* vaireva, avuhainaara maaqu Malakiara *taanivano* avuhainaa naavu naanteqaraini vaura. *Taani* viraqi kia namarivano vauvaro horavanoqai vaumanta te hora viraqi otini rupeqavi vaunara.

⁷⁻⁸ Te viraqi vauraro avuhainaa naavuqi kaiqa varova, Sudani vatanaa vaiinti Ebeti-Melekiva vinavuka ti *taaniqi* ko uvara iriro, viraqaahairo viva vevantero oru avuhainaava Benjaminira Qentiana oquviro vaunaini oruntero virara tiharo, ⁹ Oho, ti nora vaiintivauvo, vinavuka qora kaiqa vareha vika Ieremaiaara *taani* voqi aqu kaavo. Viva viraqi narara vaiharo qutuma vuanarove. Maa vatukaraq i karavano taiqa vuarirava aumaiqivo, tiro.

¹⁰ Ebeti-Melekiva minti tuvaro avuhainaa vaiinti viva tiharo, Ho are maihaira 30 vaiintinavunntita varera oru Ieremaiaara *taani* viraqihairararau qaqini kairaro kia qutu vuarire, tiro.

¹¹ Minti tuvaro Ebeti-Melekiva vi vaiintinavunntita varero oru avuhainaa naavu airaira vato *rumuraqihairo* nihi utavaaqa vatora varero, te *taaniqi* vaunanaini oruntero naaquntaqohairo utavaaqa tuta tutamaqiro otu viro tiharo, ¹² Naaquntavano ai tuquantorave tira, nihi utavaaqa varakera nena aakaqi vataane tumanta te viva tunte uramanta vika *taani* viraqihai ti rarau vaari qaqini kora.

13 Ho vi entaraqaahai te avuhainaa naavu tataaqa karapuhi naavu vo vaura viraqi vaunara.

Sedekaiava qaiqaa Ieremaiaakantiro uva tura

14 Vo enta King Sedekaiava tumanta vika ti vita vare Nora Kotira Naavu *nampa* 3 qentivano vau-naini vuru kovaro mini King Sedekaiava tiriara tiharo, Te vo uva ai ireha tavarerave. Kia vo uva kukeqa karaitira, ekaa uva ti tiva timiane, tiro.

15 Viva minti tumanta te nai tiva ami tiha, Oho, te quqaa uva ai tiva amiarera, are ti aruma kenarave. Te koqe avu aato ai tiva amiarera, are kia ti uva avatenarave, ti.

16 Te minti turaro King Sedekaiava evaara nai kauqu aiqiqaa aqukero tiharo, Noravano Kotiva ekaa enta qaqi variqiro vi vai Variqava tinavu autukero vataira autuqaa te mintima turo: Te kia ai arukaraiti, ai arukareka auti variaka kauquqi kiama ai kaainarave, tiro.

17 Viva minti tumanta te Sedekaiarara tiha, Noravano Kotiva ekaa kempuka vataava ariara mintima tivo: Are Babironi avuhainaara iqoka vaiinti qiata vaiintinavuara hove kia ti ni hampata iqoka raquataa ivo tirera, vika ai vehakuma amiteha kia maa vatukaravata ihagohai tatoqa aqu kaivara, are nena naavuqi variaka hampata kia qutiraitira, qaqi variqira vinarave.

18 Are kia vikara minti tiraitira, qaqi iqoka raqirera, te Babironi vika qaqi kaari vika maa vatukara ihagohai tatoqa aqukaivara arevata kia vika kauquqihaira ruqema kera vinarave, tivo, ti.

19 Te minti turaro King Sedekaiava tiriara tiharo, Oho, te Iutaa vatanaaka ruqemake Babironi iqoka vaiinti mantaraini oru variaka naatu qete

vauro. Hauri Babironi vika ti vi vaiintika kauquqi kaimanta vika ti qoraiqama timitevo-rave, tiro.

²⁰ Viva minti tumanta te vira nai tiva ami tiha, Babironi vika kiama ai vi vaiintika kauquqi kevarave. Mpo, are te Nora Kotira uva ai tiva amunara vira avataqira vuane. Are mintirera, are kia qutiraitira, koqema kera variqira vinarave, ti.

²¹ Are kia iqoka qaqirakera qaqiqai Babironi hampata raqirera, Noravano Kotiva ti tairakaa humiqai haikava qovaraiqianarove.

²² Te maantimake taira tavauro: Ekaa namenti ai avuhainaa naavuqi qaqi variaka navutaaka vika ravaaqavuke vare vuru Babironi avuhainaara qiata vaiintinavu nimiarave. Namenti vika aitareha ariara tiha,

Ho koqeve. Are nena tonti vikaqaa muntuvi variarauka vika ai qora avu aato amiavara are vika uva avataqira vuanarave.

Vaiinti aiqivano horaqi rupeqa vintema kera, are nora maaraqi variaramanta ai tonti vika ai tauvaqa utu amite vuarave, tiarave. Te mintimake taira tavaunarave.

²³ Babironi vika ekaa ai naata vainti ravaaqavuke vare vivarave. Are nenavata kia ho Babironi kauquqihaira ruqema kera viraro, Babironi avuhainaava ai rumpa taira, vika maa vatukara ihaqohai tatoqa kevarave, ti.

²⁴ Te minti turaro Sedekaiava tiriara tiharo, Are kia tetanta vate tuna uvara voravata tiva amiane. Are voravata tiva amirera, are qutumama vinarave.

²⁵ Qiata vaiinti vika te ai hampata uva tunara virara irivera, vika are vainanaini orunte

mintima tivarave: Are avuhainaa vaiinti ham-pata uva tihara nana uvae netanta nai tiva ami nai tiva ami iavo? Are vi uvara kukeqa kairera, tenavu ai aruma kararave, tivarave.

²⁶ Vika minti tivara are nái mintima tiva nimi-ane: Te virara mpo ike tiha kia ti qaiqaa Ion-ataanira karapuhi naavuqi vuru kaane, tunarave tiane, tura.

²⁷ Ho vira naantiara qiata vaiinti vika te unanaini aninte ti iromanta te avuhainaava tun-temake vika tiva nimunara. Kia vovano tetanta avuhainauka tuna uvara irurara ti, qiata vaiinti vika kia tiriara vo uvavata tura.

²⁸ Ho te qaqiqai avuhainaa naavu tataaqa kara-puhi naavu vauraqi variqi vuramanta navutaaka iqoka raqiha Ieruharemi vatuka varora.

39

Babironi iqoka vaiinti Ieruharemi varora

¹ King Sedekaiava 9 ihi 10 torara Iutaaqaa raqiki vau entara Babironi King Nebukanesaava nai iqoka vaiinti ekaa ntita varero ani Ieruharemi vatuka aatara kareva vira ututuma tero vaura.

² King Sedekaiava 11 ihia Iutaaqaa raqiki vaumanta vi ihira 4 tora 9 entaqa navutaaka vaantaavura hini mantaraini rukavuke vatukaqi oriqetora.

³ Vika vatukaqi oriqete Babironi qiata vaiinti vika *Tavaarana Vai Qentirave* tunaini ko tireka oru oquvi vaura. Vika nutu vaireva:

Negali-Saresevave, Samiga-Nebovave, Saseki-mavave, vo Negali-Saresevave, vinavuka vaura.

⁴ King Sedekaiava nai iqoka vaiintiaravata Babironi iqoka vaiinti anura tave, vika entaqi rugemake vireka auti vaura. Avuhainaara kaqava tataaqa vaantaavura taaraqanta vaunaini genti voqihai vika ruqiare vevante, Ieruharemi ke Iotani Uqitaini vireka vura.

⁵ Mini vumanta Babironi iqoka vaiinti King Sedekaiara avataqi vuvaro viva Ieriko Uqitaini otu vumanta Babironi iqoka vaiinti Sedekaiara ravaaqavu vare Nebukanesaava Hamati vataini Ripila vatukaqi vaunaini vuru kovaro Nebukanesaava viraqaa uva vatero *ko* amura.

⁶ Ho Sedekaiava tave vauvaro King Nebukanesaava vira maaquvara arukero ekaa Iutaa qiata vaiintivata arukero, ⁷ viraqaahairo viva Sedekaiara avutanta vuru kero, Babironini vira vuru kaare tiro, *baraasi seniqohairo* vira aiqumau rumpa tora.

⁸ Babironi iqoka vaiinti vika Ieruharemiqi avuhainaa naavuvata vaiinti nahenti naavuvata qumpiarama ke, Ieruharemini ori vaantaavura aututora viravata ekaa rukavu raakavuma aqukora.

⁹ Maimaraara raqikuka qiata vaiinti Nebusaradaaniva Ieruharemiqi qaqi vauka rumpa varero Babironini vuru kero, vokukavata iqoka raqu antara iqoka qaqirake Babironi mantaraini vauka, viva vikavata ntita varero Babironini vuru kora.

¹⁰ Viva ekaa vika Babironini vuru keharovata, Iutaa vataini vokuka anomake vehiqamavi kia vatavata vatoka, vika *uaini* naahovata vo naaho maatavata nimura.

¹¹ King Nebukanesaava tiriara iriharo maimaraara raqikuka qiata vaiinti Nebusaradaanirara tiharo, ¹² Are Ieremaiaara oru rantakera viragaa koqemakera raqikiane. Kia vira qoraiqama amitaraitira, are vira antuqavano vaina haikara autu amitaane, tiro.

¹³ Minti tumanta Nebusaradaaniva nai vevaaraini qiata vaiinti votanta vauka Nebusabanika Negali-Sareseka vitantaravata, Babironi qiata vaiinti vonavuaravata, ¹⁴ tumanta Iutaa avuhainaa naavu tataaqa karapuhi naavuqihai vika ti vita vare anura. Vika Iutaa vaiinti vo Gedaliaarara tiqaa koqemakera raqikihara vira vita varera nena maaqaini vuru kaane tumanta, „te kia Babironini viraiti,„ tenta navunaaka hampata Iutaini vaunara. Gedaliaara qova Ahikaamiva vauvaro vira naaquva Safaaniva vaura.

¹⁵ Ho te Iutaa avuhainaa naavu tataaqa karapuhi naavuqi qaqi vauna entara Noravano Kotiva tiharo, ¹⁶ Are oruntera Sudani vatanaa vaiinti Ebeti-Melekira mintima tiva amiane: Isareri Variqa Noravano Kotiva ekaa kempuka vataava mintima tivo: Te tota tunantemake, maa vatukara kia koqema amitaraiti, vira qoraiqama karerave, tunarave. Vi entava qovaraiqirara are vaihara tavenarave.

¹⁷ Ho vi entara te Noravano Kotika ai ruaruama amitaarimanta vokiaka are vika naatu qetaarauka kauquqi kiama ai kevarave.

¹⁸ Te ariqaa koqemake raqiki variari vika kiama ai arukevarave. Are tiqaa muntuvi varianarara tira, are kia qutiraitira, qaqi variqira vinarave. Te Noravano Kotika minti turo, tiro.

40

Nebusaradaaniva Ieremaiaara kuvantu kora

¹ Babironi vika Ieruharemiqi vaikavata Iutaini vaikavata rumpa vare Bababironini vuru kareka auti vaiha, tivata *seniqohai* rumpa vare aaraini oru vi, Ramaini oruntovaro maimaraara raqikuka qiata vaiinti Nebusaradaaniva ti vi-raqama kero taveru, ti kuvantu kora.

² Viva ti kuvantu kero tiriara tiharo, Ai Variqa Noravano Kotiva maa vatanaaka vehi autu taiqa kareva iharo vikara rauriha variate, tirave.

³ Ho vate viva nai tiva taintema kero, vika qoraiqama nimitaivo. Ai vaiinti nahenti Nora Kotira uva raqake, kia vira uva iriara kaara viva mintima kero vika qoraiqama nimitaivo.

⁴ Te vate ai kauquqi *seni* rumpataara qaqini varake ai kuvantuma kauro. Are ti vataakera Babironini vuataa irera, homa mini oru vairaqe te ariqaa koqemake raqikiare. Are kia mini vuataa irera, kia mini vuane. Ho tavaane. Are maa vataraqaa variataa irera, homa nena antuqaqaa taini taini vuataa irera vinarave.

⁵ Are maini variataa irera, are Ahikaamira maaqu Gedaliaava vainaini vuane. Viva ekaa Iutaa vatukaqaa raqikiarire tiro, Babironi avuhainaava vira noraiqama kaivo. Are homa vikantira mini vaihara vira navunaaka hampata variqira vinarave. Nena muntukavano vainanaini qaqi vuane, tivakero viva karavata voki haikara koqe haikavata ti timiro ti qaqi komanta te vunara.

⁶ Te Gedaliaara hampata vairera Misipaa vatukaini orunte, vikanti mini vaiha vira navunaaka hampata variqi vunara.

Gedaliaava Iutaa vataqaa raqiki vaura

⁷ Iutaa iqoka vaiinti náí qiata vaiinti hampata kia Babironi hampata maateraigamake vaireka auti vauka vaiha iruvaro, Babironi avuhainaava Gedaliaara noraiqama kero virara Iutaini anomake vehiqamavi vauka kia Babironini vuka vikaqaa raqikiane tura.

⁸ Vika vi uvara iri Gedaliaava Misipaini vau-naini oruntora.

Qiata vaiinti vika vaireka:

Netaaniara maaqu Isamairiva, Kareara maaqutanta Johanaanika Jonataanika, Tanihumetira maaqu Seraiaava, Netofaihainaara Efaira maaqunavu, Makaa vataihainaava Jesaaniaava.

⁹ Vika náí vaiinti hampata oruntovaro Gedaliaava vikara tiharo, Te Kotira autuqaa niara tiha, Ne kia getaraiti, Babironi vatanaaka vevaaraini variate. Ne maa vataraqaa vaiha Babironi avuhainaara vevaaraini vaireka ivera, ne koqemake variqi vivarave.

¹⁰ Te Misipaa maini variari Babironi vika maini aniqe te niara iriha vika tiva nimirave. Ne vaaka varaa vatukaraqí oru vaiha *uaini* tavave, *fiki* katari tavave, hiqike vare, tava viravata *orivi* vahaveravata tave voqi voqi vataivaro airi enta variarire, tura.

¹¹ Vokuka Iutaihai ruqemake Moapinive, Amoninive, Idomunive, vo vatainive, vuka iruvaro Babironi avuhainaava Iutaa vokuka qaqi komanta vika kia Babironini viraiti, Iutaini qaqi vauvaro viva Gedaliaara noraiqama kovaro viva vikaqaa raqiki vaura.

¹² Vika vi uvara iri, navutaaka vika raumpirima konaihai orurante, Iutaa vataini Gedaliaava Misipaa vatukaqi vauraqi oru vaiha, airi *uaini* tavave, *fiki* tavave, hiqike vate vaura.

¹³ Ho Kareara maaqu Johanaaniva nai hana iqoka qiata vaiinti hampata „ahakaqi kukeqavi vaunaihairo,„ oruntero Misipaini Gedaliaara tavareva vura. Viva mini oruntero ¹⁴ virara tiharo, Raurihara variiane. Amoni vika King Balisiva Netaaniara maaqu Isamairira vara kaivaro viva ai arukareva ani vaivo. Are kiae virara iriario? tiro. Minti tuvarovata, Gedaliaava kia Johanaanira uvara quqaa uvave, tura.

¹⁵ Mintuvaro Johanaaniva oru Gedaliaara evaara tiva amiro tiharo, Are ti qaqi kairaqe te Isamairira oru arukaare. Te mintima kaariraro kia vovanovata virara iriarire. Hauri Isamairiva ai arukaira Iutaa ai hampata variaka raumpirima vimanta, Babironi aninte ekaa vo kiakavata Iutaini variaka arukevorave, tiro.

¹⁶ Viva minti tuvaro Gedaliaava aqao tiro, Are kia mintiane. Are Isamairirara tiana uvava kia quqaa uvama vaivo, tura.

41

¹ Isamairiva vaireva, avuhainauka ankuqiraa vaiinti vovano vaiharo, viva tota avuhainaara iqoka vaiinti qiata vaiinti vovano vaura. Vira qova Netaaniava vauvaro vira naaquva Elisamaava vaura.

Ho vi ihira 7 toraqaa Isamairiva vaiinti 10 navu ntita varero Gedaliaara tavareva Misipaini vura. Vika mini oru vaiha Gedaliaara hampata kara ne vaura viraqihai ² Isamairiva nai vaiinti 10 navu

hampata himpi, náí iqoka paípe rarauke Babironi noraiqamako vaiintira Gedaliaara arukora.

³ Isamairiva Iutaa Misipaini vaukavata ekaa arukero, Babironi iqoka vaiinti mini vaukavata arukora.

⁴ Mintumanta vira qararaa Gedaliaara arukora virara kia vovanovata irumanta ⁵ 80 vaiinti von-avu taaramo vatukaihai, Sekemive, Silove, Same-riave, vihai vihai anura. Vika aaraini aniha *uiti ofaa* vare, koqe munta i haikaravata vare, Nora Kotira Naavu vaunaini vireka iha, Ieruharemi qoraiqama vura kaara, náí okau muquke, náí utavaaqa unahi aanahimake, náí vaatavata teqa taaqamake vatora.

⁶ Ho Isamairiva tavomanta vika aaraini ani vauvaro viva vika ntita kareva Misipaa kero iqi rata varero vika ani vaunaini oruntero vikara tiharo, Ne Gedaliaara hampata ani uva mantaate tumanta ⁷ vika vatukaqi oruntovaro Isamairiva nai vaiinti hampata vikavata arukero vika vaata namari *taani* voqi aqukora.

⁸ Vika aruke vaumanta vaiinti kauqurutanta mpo tiha, Kia tinavu arukaate. Tenavu *uítive*, *baalive*, *orivi* vahaverave, *hanive*, ahakaqi vauvuke vatauro, tuvaro viva vinavuka kia vokuka hampata arukaraitiro, qaqi vehakuma kora.

⁹ Isamairiva ekaa vika arukoka vaatavata, Gedaliaara vaatavata, varakero namari *taani* voqi aqukora. Haaru Isareri King Basaava Iutaa hampata iqoka raqi vau entara Iutaa King Asaava tumanta vika ori vauruke *taani* vira autuke vatora. Ho Isamairiva qutu vuka vaataqohairo *taani* vira mpiqa kora.

¹⁰ Mintima kero viraqaahairo viva ekaa Misi-paini qaqi vauka, avuhainaara raavuravarave, voku vaiinti nahentikave ravaaqavu kero nti-tora. Qiata vaiinti Nebusaradaaniva Gedaliaara noraiqama kero vikaqaa raqikiane tuka viva vika ravaaqavu varero Amoni vataini vireva vura.

¹¹ Ho Kareara maaqu Johanaaniva nai iqoka vaiinti hampata Isamairiva qora okara autuko uvara iriro, ¹² viva nai iqoka vaiinti ntita varero Isamairira hampata iqoka raqireva vura. Vika vira avataqi vivi, Gibeoni Varuva vaura au-manto oruntomanta ¹³ Isamairiva ravaaqavu vare ntite vuka tavomanta Johanaaniva nai iqoka vaiinti hampata ani vaumanta vika quahake ¹⁴ tuqantaavi viva aninaini kante vura.

¹⁵ Vika mintuvaro Isamairiva nai vaiinti 8 navu hampata rugemakero Amoni vataini vura.

¹⁶ Ho Johanaaniva nai iqoka vaiinti hampata Isamairiva Misipaihairo ravaaqavu kero ntite vuka, iqoka vaiintive, vaiintive nahentive vain-tive, avuhainaa naavuqi kaiqa varokave, ntita varero Gibeoni mini kero ¹⁷ Isipini vireva vura. Vika aaraini oru viha Betarihemini tataaqaa vatuka vo, Geruti-Kimihaami mini orunte vaura.

¹⁸ Babironi vika Gedaliaava Iutaaqaa raqikiarire ti, vira noraiqama kovaro Isamairiva vira arukora kaara, vika Babironi naatu qetake, Isipini vireka auti vaura.

42

Vika Ieremaiaarara Kotira aarama timitaane tura

1-2 Ekaa iqoka qiata vaiinti Johanaanivave, Hosaiara maaqu Jesaaniaavave, vokukave, nora vaiinti nahentive, qaqi vaiinti nahentive, te unanaini aninte tiriara tiha, Mpo, are tenavu tiainante iane. Are tenavu qaqi vauraukara irihara nena Variqa Nora Kotira aaraane. Tenavu hoqare airitahaa vaunarave. Ho are tavaane. Vate maa entara tenavu taaraiqaqaima vauro.

3 Are nena Variqa Nora Kotira aarairaro viva tenavu vuaina aarara humiqeharo tenavu varaaina kaiqaravata tiva timiarire, ti. 4 Vika minti tumanta te tiha, Hove. Te ne tiantemake, ni Variqa Nora Kotira aaraariraro viva vonare tiraqe te kia vo uvavata kukeqa karaiti, te ekaa vi uvara ni tiva nimirave, ti.

5 Te minti turamanta vika tiriara tiha, Ho tenavu Nora Kotira avuqaa vaiha tiha, Noravano Kotiva ai tiva amiharo tinavuara minti mintimake nuate tina uvara are tinavu tiva timiraqe tenavu ekaa vi uvara avataqi virerave. Tenavu kia ekaa vi uvara avataqi vuarera, Noravano Kotiva homa tinavuqaa uva vataanarove.

6 Tenavu vira uvara quahaarera, kia quahaarera, tenavu qaqiqai tentanavu Variqa Nora Kotira uva avataqi virerave. Tenavu ariara vira aarama timitairaqe tenavu vira uva avataqi viha koqemake variqi vuare, turo, ti.

7 Vika minti tuvaro 10 entanavu aitarovaro Noravano Kotiva ti uva tiva tumumanta te iri, 8 viraqaahai te Kareara maaqu Johanaanirave, ekaa iqoka qiata vaiinti vira hampata vaikave, ekaa vo vaiinti nahentive, naaramake vi uvara vika tiva nimunara.

⁹ Te vikara mintima turo: Ne tiriara Isareri Variqa Nora Kotira aarama timitaane tivakeha ti tititama kaarave. Ho viva niara mintima tivo: ¹⁰ Ne kia vo vatainivata oru vairaiti, mainiqai vaivera, te kia ni vara vataini muntuvi karaiti, te ni vara vuruviqama karerave. Kuvukanaa koqe vataqaa utu taantemake, te ni koqema nimitaha, kia ni qaiqaa tuqavata ravau aqu kaantema karerave. Te niqaa qora enta qovaraiqama kaunara kaara ti muntutavano qoraiqimantama vauro.

¹¹ Ne kia Babironi avuhainaara aatu qaqiqai qetaqi vuata. Te Noravano Kotika ni hampata vaiha vira kauquqihai ni ruaruama nimitarerave turo.

¹² Viva ni aaqurihama nimitaharo ni qaqi kairamanta ne nenta maaqaini ho anirante vuata ti, te ni aaqurihama nimitarerave. Ni Variqa Noravano Kotiva mintima tivo, ti.

¹³ Te minti tivake qaiqaa tiha, Ne nenta Variqa Noravano Kotiva ti uvara kia avataqi viraiti, maa vataqaa kia vaireka auti vaiha ¹⁴ tiha, Tenavu Isipini virerave. Tenavu mini oru vaiha kia qaiqaa iqoka raqireka *aanumaara/noma* vuaqera iriraiti, kia qaiqaa karara narara variqi virerave tivera, ¹⁵ ne Iutaa qaqi variaka Isareri Variqa Noravano Kotiva ekaa kempuka vataava tina uvara iriate: Ne kempukaiqamake Isipini vireka auti vaiha mini oru vaivera, ¹⁶ ni aatu itaimanta qete varia haikava, iqoka paipevanove, karara narara vai entavave, vi haikava ni ntataqiro viviro, vuru Isipini ni aruma kaanarove.

¹⁷ Ekaa kempukaiqamake Isipini vireka auti variaka vika mini oru vaivaro iqoka

paipevanove, karara aavoqi entavave, nora rovaravanove vika aruma kaanarove. Kiama voqavanovata qaqi varianarove. Te vikaqaa qora enta qovarama kaariraro vikaqihairo kia voqavanovata ruqemakero viramanta vika ekaama qutu vivarave.

¹⁸ Te Isareri Variqa Noravano Kotika ekaa kempuka vatauka tiha, Tota ti voqamakero arara itaimanta te Ieruharemiqi variaka qoraiqama nimitaunarave.

Ho vohaa qaramake ne Isipini oru vaivaro ti voqamakero arara itairaqe ni qoraiqama nimitarerave. Vi vatanaaka ni taveha, niara vaaqu vatanaakave tivakeha, ni qoraiqama nimateha naaraihama nimateha niara vaaquqama vuate tivarave. Ne kiama qaiqaa orurante maa vatara ani tavevarave. Noravano Kotiva mintima tivo, ti.

¹⁹ Te minti tivake qaiqaa tiha, Noravano Kotiva ne Iutaini qaqi variakara tiharo, Kia Isipini vuate, tivo. Ho vate te niara rauriha variate turo.

²⁰ Ne nenta antuqa avataqi vivera, ne qutuma vivarave. Tota ne ti tititama keha tiha, Are tinavuara irihara tinavu Variqa Nora Kotira aarama timitaane. Are ekaa viva ai tiva amina uvara tinavu tiva timiraqe tenavu vi uvara avataqi vuare, tiarave.

²¹ Ho ni Variqa Noravano Kotiva ti tititeharo vi uvara vika tiva nimiane timanta, te vate vi uvara ni tiva nimuramantavata, ne kia vira uva avataqi vireka auti variavo.

²² Oho, ne kankomake iriate. Ne nenta muntukavano vaina vataraqaa oru vaivaro iqoka

paivevanove, karara aavoqi entavave, nora rovaravanove, ni aru taiqama kaanarove, tunara.

43

Vika Ieremaiaara vita vare Isipini vura

¹ Ho tinavu Variqa Noravano Kotiva ti tititeharo vi uvara vika tiva nimiane tumanta te ekaa vi uvara tiva taiqa kauramanta ² Hosaiara maaqu Asariavave, Kareara maaqu Johanaanivave, ekaa vo vaiinti nariaraqai noraiqaake iri vaikave, vika tiriara tiha, Are unahaama tiaro. Tinavu Variqa Noravano Kotiva kiama qioqama tero tinavuara tiharo, Kia Isipini oru variate tiravauve.

³ Are Babironi kauquqi tinavu kairamanta vika tinavu arukaate tirove, tinavu rumpa vare Babironini vuru kaate tirove, Neriaara maaqu Barukiva ai vihi vaahi ti vaivo, ti.

⁴ Vika minti tivake Kareara maaqu Johanaanivave, ekaa iqoka qiata vaiintive, ekaa vaiinti nahentive, Noravano Kotiva tu uvara raqake kia Iutaa vata mini vaura.

⁵ Vika kia Iutaini vairaiti, Johanaaniva ekaa iqoka qiata vaiinti hampata navutaaka ekaa vo vataini vo vataini Iutaa raumpirima koka orurante ani vauka ntitake Isipini vireka auti vaura.
*

⁶ Vika mintimake qaiqaa Babironi qiata vaiinti Nebusaradaaniva noraiqama kova Gedaliavaa raqiki vauka, vaiintive nahentive vaintive,

---

* 43:5: Jer 40:11

avuhainaara raavuravarave, Barukirave, ti Ieremaiaakave ekaa tinavuvata vika tivita vare Isipini vura.

⁷ Vika Noravano Kotiva tivato uvara raqake kia vira avataqi viraiti, Isipini oru vivi, vatuka vo Tapanesini orunte vaura.

⁸ [Tapanesini Pero vaiinti naavu vo vaura.] Ho te Tapanesini vauraro Noravano Kotiva tiriara tiharo, ⁹ Iutaa vika ai tave vaivara are oru nora ori vonavu mpaqi varera vuru Pero vaiinti naavu gentiana vataqi quvikera quntama taane.

¹⁰ Mintima kera Iutaa vikara mintima tiane: Isareri Variqa Noravano Kotiva ekaa kempuka vataava mintima tivo: Te tenta kaiqa vaiinti Babironi vika King Nebukanesaara vara kaariraro viva maini anintero, nai avuhainaa tainta maa orira quntama taunaraqaa vatero, nai avuhainaa *seri* vo rairakero qiataini aqutaanarove.

¹¹ Viva Isipi hampata iqoka raqireva maini anianarove.

Te vokiaka kaamate nora rovaravano vika aru kaanarove tiarirauka nora rovaravano vika arukaanarove.

Te vokiaka kaamate viva vika rumpa varero vuru nai maaqaini kaanarove tiarirauka viva vika rumpa varero vuru nai maaqaini kaanarove.

Te vokiaka kaamate iqoka paipevano vika arukaanarove tiarirauka iqoka paipevano vika arukaanarove.

¹² King Nebukanesaava Isipini ani vaiharo vika una variqa naavu maaqa ihaqohairo tatoqa kero, vika una variqa *maraqura/varaha* aututaaravata varero vuanarove. Sipisipiqaa raqiki vaiintiva

nai utavaaqaqaahairo ekaa taru nuntu kaintema kero, viva Isipiqihairo ekaa haika nuntu ruvaquma varero, vora ntuvaqiro nai maaqaini anirantero vuanarove.

¹³ Kuari avu quahama amite variaka vika maara naavuqi ori *pohinavuara* tiha variqa *pohive* ti variara, viravata viva rukavu raakavuma kero, Isipi vika una variqa naavu, vo naavu vo naavuvata ihaqohairo tatoqa kaanarove. Te Noravano Kotika minti turo, tiro.

44

Noravano Iutaa Isipini vaukara tura

¹ Noravano Kotiva Iutaa Mikadoli vatukaqi vaukarave, Tapanesi vatukaqi vaukarave, Memfisi vatukaqi vaukarave, Isipi *sauti* mantaraini vaukarave, maa uvara vika tiva nimiane, tumanta ² te vika tiva nimi tiha, Isareri Variqa Noravano Kotiva ekaa kempuka vataava niara mintima tivo:

Te Ieruharemivata, ekaa Iutaini vai vatukaravata, qoraiqama nimitaunara ne tavaarave. Maa entaravata ekaa vo vatuka vo vatuka qoraiqama viro vaivaro, kia voqavanovata vi vatukaraqi vaivaro qumina naantaaka ntivo. ³ Vika qora kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa vare variara kaara ti arara itairave. Vika una variqa autu tuahereha *ofaa* iha quara nimite variarave. Vikavata, nevata, ni kaivaqaukavaravata, una variqa vikara kia tota iri tavaarave.

⁴ Te tenta kaiqa vaiinti paropeti vaiinti vika varianaini qaiqaa qaiqaa nititama kauramanta

vika tiha, Ne una variqa avataqi vi varia okarara qaqira kaate. Noravano vi okarara vaaqu okarave tivaro vira antuqavano anomakero kia virara vairave, tiarave.

⁵ Paropeti vaiinti vika minti tiamanta vika kia vika uva iriraiti, kia nai aatovata vika nimiarave. Vika kia qora kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa vare variara qaqira karaiti, qaqiqai una variqara *ofaa* autu nimitaqi vi variarave.

⁶ Vika minti variara kaara ti voqamakero arara itaiva ihavano itaintema kero, Iutaa vatuka, vo vatuka vo vatukave, Ieruharemi aara, vo aara vo aarave, ekaa tatoqa kairave. Maa entaravata vi vatukava anomakero qoraiqama viro nuqihi vatukaqai vaivo.

⁷ Ho te Isareri Variqa Noravano Kotika ekaa kempuka vatauka niara mintima turo: Ne nantihae nentavano vehi autu taiqa vireka auti variavo?

Ne vi okarara qaqiqai avataqi vivera, kia niqihairo Iutaa voqavanovata qaqi varianarove. Ne vaiintive, nahentive, vaintive, vainti naative, ekaa vehi autuvi taiqa vivarave.

⁸ Ne nantihae ti arara itaarire ti, maa vataraqaa ani vaiha, nenta kauquqohai aututaa haikara nutu tuahera keha, Isipi una variqavata *ofaa* iha quara nimite variavo? Ne mintiaqi viha nentavano nenta vehi autu taiqa vireka auti variavo. Naantiara ekaa vo vatanaaka niara vaaqu vatanaakave tivarave. Vika nai hana vaiinti atiha tiha, Iutaa vatanaaka vaaquqama vuantema kera, arevata vaaquqama vuane tivarave.

9 Ni kaivaqaukavara qora kaiqa varaarave, Iutaa avuhainauka nái naata hampata qora kaiqa varaarave, ne virara virara taurue kaavo? Ne nenta nahenti hampata Iutaa vatainive, Ieruharemi vo aara vo aaraqaaave, qora kaiqa varaara, ne viraravata taurue kaavo?

10 Ho te tavauramanta ne haaruvata maa entaravata kia nenta vara muntuvike ti vevaaraini vairaiti, ne kia ti hutu tuahera karaiti, te uva maara tiva taunara viravata nenta kaivaqaukavara hampata kia avataqi vuarave.

11 Ne mintimake variara kaara te Isareri Variqa Noravano Kotika ekaa kempuka vatauka niara mintima turo: Te kempukaiqamake tiha, nivata ekaa Iutaavata vehi autu taiqa karerave turo.

12 Ne Iutaa hini kiaka qaqi variaka kempukaiqamake Isipini oru vaireka auti variarave. Ne ekaa Isipini qutu vivarave. Iqoka paipevanove karara aavoqi entavave ni arukaanarove. Nora autu vataa vaiinti nahentive, qaqi qumina vaiinti nahentive, vaivaro iqoka paipevanove karara aavoqi entavave vika arukaanarove. Vokika niara vaaqu vatanaakave tiha, vika nai hana vaiinti atiha tiha, Iutaa vatanaaka vaaquqama vuantema kera, arevata vaaquqama vuane tivarave.

13 Te tota Ieruharemiqi variaka qoraiqama nimitaunantemake, te qaqi kaariraro iqoka paipevanove, karara aavoqi entavave, nora rovaravanove ne Iutaa Isipini variaka arukaanarove.

14 Ne Iutaa hini kiaka qaqi Isipini variaka kia ho ruqemake vivarave. Ne Iutaini anirante oru vuataa iramantavata, kia mini viraiti, ne maini

Isipiniqai variqi vivi, vuru qutu vivarave. Niqihai taaraiqaqai mini anirante vivarave. Noravano Kotiva minti tivo, ti.

¹⁵ Te minti turamanta Iutaa airitahaa Isipini *noti* mantaraihaive, *sauti* mantaraihaive, anuka ti uva irura. Vaiinti vokuka kankomake irumanta vika naatavara una variqara *ofaa* iha quara nimate vaura.

Ho vaiinti vikavata nahenti vikavata tiriara tiha, ¹⁶ Are tihara, Te Nora Kotira autuqaa vi uvara ni tiva nimuro, tiana uvara tenavu vi uvara kia iriataa imanta kia irirerave.

¹⁷ Tota tenavu vi okarara avataqi virerave tunara vira qaqiqai avataqi virerave. Tenavu tentanavu variqa Naaruva Kuiniara *ofaa* autu amiteha *uaini* rauru amitaqi virerave. Tota tinavu kaivaqaukave, tinavu avuhainaukave, tinavu qiata vaiintive, vikavata vohaa qaramake Iutaini vaiha, Ieruharemi aara vau vi okarara auti vaurave. Vi entara tinavu karavano airi vaimanta tenavu koqemake vauraro kia vovanovata tinavu qoraiqama timitairave.

¹⁸ Ho tenavu qaqirake kia qaiqaa tentanavu variqa Naaruva Kuiniara *ofaa* autu amitaraiti, kia *uaini* rauru amitauna entaraqaahai tenavu ekaa haikara aavoqi vauraro iqoka paipevanovata, karara aavoqi entavavata, tinavu aruke vaivo, ti.

¹⁹ Minti tivake nahenti vika qaiqaa tiha, Tenavu Naaruva Kuiniara *ofaa* autu amitarera iha, vira viri *bisiketiqa* autuke untake, *uainivata* rauru amite vauramanta tinavu vaativara vira taveha hove ti variarave, ti.

²⁰ Nahenti vika minti tumanta te vikavata ekaa vokukavata nai tiva nimi tiha, ²¹ Ni

kaivaqaukave, ni avuhainaukave, ni qiata vai-intive, nevatave, Iutaa vatukainive, Ieruharemi aara vauve vaiha, una variqā *ofaa* autu nimate variavaro, Noravano Kotiva ne qora okara auti variara taverō, kia tauru kairave.

²² Ho Noravano Kotiva ne qora kaiqā varaarave, vaaqu okara avataqi vuarave, tavamaqiro vivaro vira voqamakerō popohavaro vira kaara viva ni vata maata qoraiqama kairave. Vate maa entara vo vatanaaka Iutaa vatavano qoraiqama virara iriha nái kenauka nitiha tiha, Iutaa vatavano qoraiqama vintemake, nevata vaaquqama vuata ti variarave. Iutaa vatavano aahara vataiqama vimanta kia vaiintivata mini variavaro gumina naantaaka ntivo.

²³ Ne una variqāra *ofaa* iha quara nimateha, Noravano Kotiva tiva tai uvara raqake, vira uva maara kia avataqi vuara kaara, ne tavaavaro qora enta viva niqāa qovarama virave, ti.

²⁴ Te minti tivake qaiqāa vikavata ekaa nahentivata tiva nimi tiha, Ne Iutaa vaiinti nahenti maini Isipini variaka Noravano Kotiva ti uvara iriate.

²⁵ Isareri Variqā Noravano Kotiva ekaa kempuka vataava mintima tivo: Ne nenta naatavara hampata kauqu aiqiqāa aquke Naaruva Kuiniara tenavu vira *ofaa* autu amiteha, *uainivata* rauru amitarerave tivake ne vi uvara tiantemake mintiarave. Ho koqeve. Ne nenta kauqu aiqiqāa aqukeha tivataa uvava vi vau vaira ho nenta qaiqai mintiaqi vuata.

²⁶ Ne mintihavata, te tenta kauqu aiqiqāa aquke tuna uvara viravata iriate. Te tenta nora autuqāa mintima turo: Iutaa ani Isipini variaka

kia qaiqaa náí uva kempukaiqama kareka tiha, Noravano Kotiva ekaa enta qaqi variqiro vi vaira autuqaa tenavu minti mintirerave tivarave.

²⁷ Te niqaa raqikiqi viha kia ni koqema nimitaraiti, ni qoraiqama nimitarera niqaa raqiki vauro. Ne Iutaa Isipini variaka vaivaro iqoka paipevanove, karara aavoqi entavave, ni aruqiro viramanta ne ekaa vehi autu taiqa vivarave.

²⁸ Iqoka paipe aatu qetake ruqemake Isipihai anirante Iutaini oru vika kia airivano viraiti, taaraiqaqai vivarave. Vi entara ti uvavanoe vivau varianarove, ni uvavanoe vivau varianarove? Iutaa Isipini qaqi variaka vikama vi entara kankomake irivarave.

²⁹ Te Noravano Kotika vo haika qovarama kaarimanta ne vi entara vi haikara tave tiha, Oho, quqaama Noravano tiva taintema kero, viva tinavu qoraiqama timitaanarove, tivarave.

³⁰ Tota te King Sedekaiara Babironi vika King Nebukanesaara kauquqi kaunantemake, te vi entara Isipi avuhainaara Pero vaiinti Hofara vira navutaaka kauquqi kaariramanta vika vira arukevarave. Noravano Kotiva minti tivo, tunara.

45

Barukirara tura

¹ Josaiara maaqu King Jehoiakimivaera kaimaante ihiaara Iutaaqaa raqiki vau entara Barukiva te vira tiva amuna uvara qara ntuva komanta ² viraqaahai te virara tiha, Barukio, Isareri Variqa Noravano Kotiva ariara mintima tivo:

³ Are tihara, Oho, te nora maaraqi vauraro Noravano maara voqavata tiqaa vataivo. Te keke ti vauraro ti kempukavano kia vaivaro ti muntukavanovata kia qihaaqama viro vaimanta vauro tianarave.

⁴ Ho te Noravano Kotika maa entara te tenta naavu maaqa kaqataunara ravantiqa aqu karerave. Te tenta utu tauna haikara tuqa hampata ravau aqu karerave. Te ekaa maa vataraqaa vi aniha mintima karerave.

⁵ Barukio, are nena vainarara irihara koge haikarae rante variaro? Ho qaqirakera kia vi haikarara rantaqira vuane. Te ekaa maa vatainira variakaqaa qora enta qovarama kehavata, ai qaqi kaarirara are taini taini vireva ihara are kia qutiraitira, qaqi variqira vinarave. Te Noravano Kotika minti turo, tiro.

46

Navutaaka Isipi aatarakora

¹ Noravano Kotiva vo vatanaa vo vatanaaka qoraiqama nimitaaina uvara ti tiva timiharo ² avuni Isipiara naane ti tiva timura.

Josaiara maaqu Jehoiakimiva 4 ihiaara Iutaaqaa raqiki vau entara Babironi King Nebukanesaava Iufaretisi Namari vaunaini Kaakemisi vatukaini vaiharo Isipi King Nekora iqoka vaiinti naatarakora. Ho Noravano Kotiva Isipi iqoka vaiintiaraintima tivo:

³ Isipi iqoka qiata vaiinti tiha, Ne nenta kainke tuata vare, iqoka raqireka nai naantiara nai naantiara vontaqa vontaqa vuate.

⁴ Ne ohiqaa vaiha iqoka raquaka, ne nenta ohi qerama vate, vika tauvaqaaqaa vaarinte variate.

Ne nenta iqoka tovaqa aqute, vo antuqa vo antuqa avuqavu variate.

Ne nenta vaantaara uvi anake vate, nenta iqoka utavaaqavata nonkute variate.

⁵ Oho, te nana haikae tave vauro? Isipi iqoka vaiinti voqamake aatu itaimanta qetake, iqoka qaqirake anirante ruqemake vuavo.

Ekaa mantaraini aatu itaaina haikavaqai vaimanta vika kia tuqantaa taqantaa tavaraiti, qaqiqai kantamaqi vi variavo.

⁶ Oho, anomake kante variaka kia ho ruqemake vivarave. Nora kempuka vataaka vikavata kia ho ruqemake vivarave.

Vika *noti* mantaraini Iufaretisi Namari auvahi-anta kuntavaivaima vare kaavu nti variavo.

⁷ Taukae Nairi Namarivano nora huvura tuvintemake, vika nora vatanaaka autuvi variavo?

⁸ Vika Isipi vatanaakave. Vika Nairi Namarivano nora huvura tuvintemake, nora vatanaaka autuvi tiha, Huvura namarivano auvantain-tema ke, tenavu ekaa vataini naatara karerave. Tenavu ekaa vo vatanaa vo vatanaaka vatukave, vaiinti nahenti viraqi variakave, vehi autu taiqa karerave, tiavo.

⁹ Ho ne ohiqaa oquvi variaka kante iqoka raqireka vuate.

Iqoka *kaariqi* variaka nevata voqamake kantaate.

Iqoka vaiinti ne nai naantiara nai naantiara oru vuate.

Ne kainke tuate variaka, Sudani vataihaive, Libia vataihaive iqoka raqireka oru vimanta,

Lidia vataihainaaka ne nenta huru tuata vare oru vuate.

¹⁰ Isipi vika iqoka raqireka oru vivarovata, vi entara Noravano Kotiva ekaa kempuka vataava naiqaa aru vuntu kaaina entava anintaivo. Vira iqoka paipevano naare namaqiro viviro, mpiqa viraro kia qaiqaa voqavata naare naataa iraro varianarove.

Noravano Kotiva ekaa kempuka vataava navutaaka qaqi kairamanta vika *noti* mantaraini Iufaretisi Namari vainaini Isipi airitahaa arukaimanta vika vaireka, Noravano Kotiva naivano *ofaa* autu kaira voqaara vaivarave.

¹¹ Isipivauvo, kia vahavera *marasini* vovano ai numuara kahaqiraro vira tavanta vuanarove. Gileaadini koge *marasini* vaivarovata, vi *marasiniva* kia ho ai numuara kahaqianarove.

¹² Navutaaka ai aatarake kaurira haika ai amira, virara ekaa vo vatanaa vo vatanaaka irivarave. Are keke tina uvara ekaa vatani vaika vira irivarave. Ai iqoka vaiinti vika navutaaka naatu qetake kante viha nai aiqiu nai aiqiuqaa ntavate, kuntavaivaima vare vatani kaavu nti-varave, tiro. Noravano Kotiva minti tura.

King Nebukanesaava Isipini aniainarara tura

¹³ Babironi vika King Nebukanesaava ani Isipi hampata iqoka raqireva auti vau entara Noravano Kotiva maa uvara ti tiva timiro tiharo,

¹⁴ Are Isipini vai vatukara Mikadoligive, Tapanesiqive, Memfisiqive, vaihara viraqi variaka maa uvara vika tiva nimiane: Ne navutaaka hampata iqoka raqireka qeramate variate. Iqoka paipevano vaakama ani ni tataaqa varia vatanaaka aruqiro vi vaivo.

15 Ho nana kaarae navutaaka ni iqoka vaiinti naatara kevarave? Te Noravano Kotika vika venta kaariramanta vika kia ho himpi vaivarave.

16 Vika qaiqaa qaiqaa nai aiqūqaa nai aiqūqaa ntavateha kuntavaivaima vare hiqinti tiha, Oho, kaiqenavu qaqirake tentanavu maaqaini kante vuare. Kaiqenavu ruqemake vuariraro navutaaka iqoka paipevano kia tinavu arukaarire, tivarave.

17 Vika qaqirake maaqaini aninte tiha, Pero vaiinti Isipi avuhainaava vaireva, viva qumina uva noraiqaakero ti vaivave. Viva vi entara tinavu kahaqiataara vaivaro kia kahaqirave.

18 Te Noravano Kotika ekaa kempuka vatauka Avuhainauka vikave. Te ekaa enta qaqi variqi vi vauna Variqauka tiha, Ni Isipi naatara kaarirava vovano anianarove. Tabo Aiqinavano vo aiqina vo aiqina uri aatara kero vaintema kero, vi vaiintira kempukavano uritara keroma vaivo. Kaameli Aiqinavano nora namariqaahairo uritara kero vaintema kero, vira kempukavano varianarove.

19 Ne Isipini variaka, navutaaka ni rumpa vare virara iriha, ne nenta vare vi haikara qeramaake vataate. Vika Memfisi vatuka vehi autu taiqa keha naavu maaqa rukavu raakavuma kaivaro kia voqavanovata viraqi varianarove.

20 Isipivano vaireva, purumakau nahe koqera voqaava vaivarovata, *noti* mantaraihairo mpora vovano vira nkaqa kareva anianarove.

21 Isipi vika vo vatanaa iqoka vaiinti monu koqaama taaka vaireka vika, purumakau naati koqeka voqaara variavo. Iqoka raqi entara

vika kia himpi iqoka raqiraiti, vika ekaa qetake ruqemake vivarave. Vika qoraiqama vi entava aumaiqivo. Vi entara vika vehiqama vivarave.

²² Navutaaka iqoka raqireka kempukaiqamake animanta Isipi iqoka vaiinti vika memaruvano sisi tivakeharo qetakero vintemake, navutaaka naatu qetake vivarave. Katari tuqu taaquma kaantemake, navutaaka iqoka rori vare, Isipi iqoka vaiinti teqa taaqama kevarave.

²³ Isipi vatanaaka vaireka, airi katari nantaqi vaira voqaara variamantavata, vika teqa taaqama kaaka nai airitahaama variavo. Kaintaaqa airitahaa vaimantavata, navutaaka vikavata uri naatarake nai airitahaa variarara tiro, vaiintivano kia ho vika kaara ntivarave.

²⁴ Isipi vatanaaka vaimanta *notihainauka* vika naatarake kaurira haika vika nimivarave. Te Noravano Kotika minti turo, tiro.

²⁵ Isareri Variqa Noravano Kotiva ekaa kempuka vataava mintima tivo: Tebesi vatukaqi variaka una variqa Emonirave, Pero vaiintive, ekaa Isipi vika una variqa vokirave, Isipi avuhainaukave, Pero vaiintiqaa muntuvi variakave, te ekaa vika qoraiqama nimitarerave turo.

²⁶ Babironi vika King Nebukanesaava nai iqoka qiata vaiinti hampata Isipi vika arukareva auti vaira te vika kauquqi karerave.

Ho naantiara vo enta te Isipi vika qaqi kaariramanta vika tota variantemake, qaiqaa kogemake Isipiqi vaivarave. Te Noravano Kotika vi uvara tiva tauro, tiro.

Noravano naantiara nai vaiinti nahenti ruarua nimitainarara tura

²⁷ Ho Isarerivauvo, kia qeteha variate. Ne Iekopiva kuvuarama taika ti kaiqa vaiinti nahentima variavo. Naantiara te niara vataihai nivata, ne kuvuarama tekavata, ni rumpateka kauquqihai ruaruama nimitarerave. Vi entara ne Iekopiva kuvuarama taika orurante ani nenta vataqaa maateraiqamake vaivaro, kia voqavanovata ni aatu itaaina haikara nimiramanta ne koqemake variqi vivarave.

²⁸ Te Noravano Kotika ne Iekopiva kuvuarama taika ti kaiqa vaiinti nahentiara mintima turo: Te tentavano ni hampata vaunarave. Te ni raumpirima kauramanta ne vo vatani vo vatani variarave. Ho naantiara te vi vatanaa vi vatanaaka vehi autu taiqa kaaina entara te kia ni ekaara vehi autu taiqa karerave. Ne qora kaiqa varaara kaara te nivata ntaihaainarave. Ho te kia hampiqama keha ni utetaraiti, avuqavuqama keha ni utetarave. Te Noravano Kotika minti turo, tiro.

47

Noravano Pirisia vatanaakara tura

¹ Tota kia Isipi vika Pirisia nora vatuka Gaasa hampata iqoka raqu entara, Noravano Kotiva Pirisia vatara vo uva ti tiva timura.

² Viva tiharo, Tavaate. *Noti* mantaraihairo huvura namarivano noraiqama kero tuvi vaivo. Vi namariva aivanteharo ekaa Pirisia vata naavuma kero, ekaa vatukave, vaiinti nahentive, vehi autu taiqa kaanarove. Vi vatanaaka voqamake vika naatu qeteha ike mpo tiha iqi ratevarave.

³ Vika navutaaka ohi aiquvano auva ntaainarave, vika iqoka kaarivano karara karara tina

iri ʻvika qetake aiqū autute kantama vivarave. Vi entara vika noka qoka kia tuqantaavi nái vaintivara kahaqivaro, vika kauquvano iri anta viraro, vika kempukavano kia varianarove.

⁴ Pirisia vatanaaka vehi autu taiqake entava anintaivo. Vika kahaqi varia vatanaaka Taiaave, Saidonive vikavata taiqavi entava anintaivo. Eo, te Noravano Kotika Pirisia vatanaaka Kariti *airani* qaqi variakavata vehi autu karerave.

⁵ Gaasa vatukaqi variaka iqi rateha nái qiata kauhi muquke vaivarave. Asakeloni vatukaqi variaka vika kia ho uva tiraiti, evaara vaivarave. Ne uqitaini hini kiaka kia arukaamanta qaqi variaka, ne tairentae muntuka qoraiqimanta vaira qaqirake, kia qaiqaavata nenta vaata teqa taaqama ke vaivarave?

⁶ Ne tiha, Oho, tairentae Nora Kotira iqoka paipevano kia qaiqaavata tinavu aruqiro viraityro, qaqi varianarove? Iqoka paipevauvo, qaqirakera nena utaqi qaiqaa otu vaihara auraara variane, ti variavo.

⁷ Ne minti tivarovata, iqoka paipevano kiama auraara varianarove. Te Noravano Kotika virara kempukaiqamake tiha, Are Asakeloni vatukaqi variakavata nora namari auvahini variakavata qaiqai aruqira vuane tunarave, tiro. Noravano Kotiva minti tura.

48

Noravano Moapiara tura

¹ Noravano Kotiva ekaa kempuka vataava Moapi vatanaakara mintima tivo:

Te Nebo vatukaqi variakara oho tiva nim-itauro. Navutaaka vika vehi autu taiqama kevarave.

Vika iqoka raqiha Kiriataimi vatukavata aatara kevarave. Vika kempuka vaantaavura aututaara viravata rukavu raakavumake, ravantiaga aquke, viraqi variaka kaurira haika nimivarave.

² Moapi vatanaaka nora autu vataa entava taiqa vivo.

Navutaaka Hesaboni vatukaqi vaiha Moapi vatanaaka vehi autu taiqakera virara nai tiva ami nai tiva ami tiha, Aniqenavu Moapi vatanaaka aru taiqa kaare, tivarave.

Vika Matimeni* vatukaqi variaka hampata iqoka raqi vaimanta vika anomake evaara vaivarave. Iqoka paipevano vikavata avataqiro viharo vika arukaanarove.

³ Ho iriate. Horonaimi vatukaqihai vaiinti nahenti mpo ike tiha, Oho, navutaaka ekaa maa vatukaraqi vai haikara anomake qoraiqamake variavo, ti variavo.

⁴ Navutaaka Moapi vata maata vehi autu taiqa kaamanta naati vainti vika noraiqaake iqi rate variavo.

⁵ Vika Luhiti vatukaini vua aararaqaa oru viha qaqiqai iqi rataqi vi variamanta, Horonaimini otu vua aararaqaa vaiinti nahenti keke tivaqi viha iqi rate variavo.

⁶ Ho ruqemake vuata. Navutaaka ni arukevovave ti, kantama vuata. Aahara vataini aakau donkivano kantaintemake, nevata kantama vu-

---

* **48:2:** Matimeni: Evaara

ate.

⁷ Moapini variaka, ne nenta kempukarave nenta airairarave noraiqaake iriha, vi haikava homa tinavu kahaqianarove tiara kaara, navutaaka ni naatara kevarave. Vika ni una variqa Kemosira vare, vira *pirisivata* qiata vaiintivata rumpa vare nái maaqaini vuru kevarave.

⁸ Kia vo vatukavano qaqi varianarove. Navutaaka ekaa vo vatuka vo vatuka vehi autu taiqa kevarave. Vika uqita vata vevaini vairavata, uqita vata veraini vairavata, anomake qoraiqama kevarave. Te Noravano Kotika minti turo.

⁹ Navutaaka Moapi vata maata qoraiqama kerara iriha, ori vo mini vaavi arataate. Moapi vataini ekaa vo vatuka vo vatuka anomakero qoraiqama viraro nuqihi vatukaqai vairaro kia vovanovata viraqi varianarove.

¹⁰ (Popohaimanta Noravano vika nimitai kaiqara kia vareka vika vaaquqama vuate. Naarevano vika iqoka paipeqaa kia vairauka vikavata vaaquqama vuate.)

Moapi vehi autu taiqake entava aumaiqi vaivo tura

¹¹ Noravano Kotiva tiharo, Tota entaqaahai Moapi vatanaaka koqemake variqi aniamanta navutaaka kia aninte vika rumpa vare nái maaqaini vuru kaarave. Vika vaireka, koqe *uainivano* nora kureqi qaqi vaivaro kia vovano vira varakero vo *votori* vo *votoriqi* qihia kaara voqaara vairave. Mintimake vaivaro *uaini* viva qaqi hiakaa ivaro vira muntavanovata qaqi koqe iro vairave.

12 Moapi vika mintimake vaivarovata, vo enta anintairaqe te vi entaraqaa vaiinti vokika vara kaarimanta vika Moapi vatanaaka qoraiqama kevarave. Nora kureqihai *uaini* vo *votori* vo *votoriqi* qihiake, viraqaahai *votori* vika rukavu raakavuma kaantemake, navutaaka Moapi vatanaaka qoraiqama kevarave.

13 Vi entara Moapi vika tavaivaro nái una variqa Kemosiva kia ho vika kahaqama nimitaira vika kaurivarave. Haaru Isareri vika Betelini purumakau naati *maraqura/varaha* autuke tinavu variqave tiavaro vi haikava kia ho vika kahaqama nimitaimanta vika kauruante make, Moapi vikavata kaurivarave. †

14 Moapi vaiintivauvo, ne nantihae nenta mahuta tiha, Tenavu iqoka vaiinti tarukave. Tenavu kia qetaraiti, kempukaiqaake iqoka raqi vauraukave, tiavo?

15 Naantiara navutaaka Moapi vata maata qoraiqamake, ekaa vo vatukavata naatara kevarave. Vika iqoka raqiha Moapi qaraaka vaiinti koqeka teqa taaqamake arukevarave. Te Avuhainauka Noravano Kotika ekaa kempuka vatauka vi uvara turo.

16 Moapi qoraiqamavi entava aumaiqi vaivo. Vi entava vaakama anintaanarove.

17 Ne Moapi auvahini variaka vira nora autuara kankomake iriaka, Moapi vatanaaka qoraiqama virara iriha ne vikara iqi rata nimitaate.

Ne Moapiara mintima tiate: Mpo, navutaaka Moapi avuhainaara kauru kinta kaavo. Moapi

---

† 48:13: 1 King 12:28-29

kempukavanovata vira nora autuvanovata taiqa viro, kia qaiqaavata vaivo, tiate.

¹⁸ Ne Diboni vatukaqi variaka ne nenta nora autu vatera qaqirake, konkoma kanta tuvu variate. Moapi vehi autu taiqa keka vika ni hampatavata iqoka raqiha ni vaantaavura rukavu raakavuma aqukevarave.

¹⁹ Ne Aroe vatukaqi variaka oru aara auvahini himpi vaiha, vaiinti nahenti ruqemake vi variakara ireha tiha, Nana haikavanoe qo-varama vimanta ne ruqemake vi variavo? tiate.

²⁰ Ne minti timanta vika niara mintima tivarave: Navutaaka Moapi aatara kaavaro vira kaara tinavu autu vatainiqama vivo. Mpo, ne tinavu hampata iqi rateha ike mpo tiate. Ne Anoni Namari auvahianta vi aniha aakara nteha mintima tiate: Navutaaka Moapi vata maata vehi autu taiqa kaavo, tiate.

²¹ Vika qora kaiqa varaara kaara te Noravano Kotika navutaaka qaqi kaari vika uqita vata veraini varia vatukauka maaka ntaihevarave:

Holoni, Jasa, Mefati, ²² Diboni, Nebo, Beti-Dibalataimi, ²³ Kiriataimi, Beti-Gamuli, Beti-Meoni, ²⁴ Kerioti, Bosara, ekaa Moapi vataini vo vatuka vo vatuka niarainive aumantove vaika, te Noravano navutaaka qaqi kaari vika ekaa naatara kevarave.

²⁵ Moapi vatanaaka kempukavano taiqama vivo. Vika kia ho qaiqaa iqoka raqivarave. Te Noravano Kotika minti turo, tiro.

Noravano Moapi vika vara vatainiqama kaainarara tura

²⁶ Noravano Kotiva tiharo, Moapi viva kia ti Nora Kotika vevaaraini vaireva auti vaira kaara, ne ti arara ite vaina *uainira* vira amivaro nero vueraiqaa vuarire. Vira qaqi kaivaro viva nai vuru vihi taainaraqī kumparaa kaamparamaqiro viramanta vokika vira tave naaraihana amitaate.

²⁷ Moapivauvo, are Isareri naaraihana nimate varianara taurue kaaro? Are vikara muara vaiinti nahenti variavo tivakehara, vikara qora uva tihara nena qiatavata runkinkiri i varianarave.

²⁸ Ne Moapini variaka, ne nenta vatuka, vo vatuka vo vatuka ke, ori onkaiqi oru variate. Uviri vovano nai naavu onkai qoraiqiraqi kaqatero vaintemake, nevata mini oru variate.

²⁹ Moapi viva nai autu tuaherake vairave, nai mahuta ti vairave, viva aiqi nunurama varero vo vatanaakara qumina vatanaakave ti vairave, tenavu ekaa virara irunarave.

³⁰ Te Noravano Kotika viva nariara noraiqaakero iri vairara kankomake irunarave. Ho viva nai mahuta ti vai uvava qumina uvaqaima vaivo. Viva vare vai kaiqavavata qumina kaiqaqai varianarove, tiro.

³¹ Vira kaara te Moapiqi variakara iqi rata nimitarerave. Te Kiri-Heresiqi variakaravata ike mpo tiva nimitarerave.

³² Te Jaseqi variakara iqi rata nimitarerave. Te Sipimaqi variakara nai voqavata iqi rata nimitarerave. Tota vi vatukaraqī *uaini* naaquntavano raapama viro viviro, vuru Qutu Vi Varuvara auvahianta oruntero, Jase Varuvainivata oruntero. Vate navutaaka ni *uaini* naaquntavata *fiki* katarivata qoraiqama kaavo.

³³ Moapi naaho maataqihai vaiinti nahenti kia qaiqaa quaheha kara qantuke vare variavo. Te vika ravaaqavu kauramanta vika kia qaiqaa *uaini* tava aiqūqohai ntava tatike quaheha aakara ntaraiti, vate vika aakara nteha ike mpoqai ti variavo.

³⁴ Moapi vataini, vo vatuka vo vatukaqihai vaiinti nahenti navutaaka naatu qeteha noraiqaake aakara nteha ike mpo ti variavo. Hesaboniqive, Elealeqive, Jahasive, Soaaqive, Horonaimiqive, EkalatiSelisiaqive, vihai vihai ekaa vaiinti nahenti noraiqaake ike mpo ti variavo.

Nimirimi Namarivanovata aaharaiqama viro, kia qaiqaa tuvivo.

³⁵ Moapini vo aiqina vo aiqinaqaa vaiha vika nái una variqara *ofaa* autu nimateha, koqe unta i haikaravata iha quara nimate variaka, te vika vehi autu taiqa karerave. Te Noravano Kotika minti turo, tiro.

³⁶ Vira muntuka qoraiqivaro aanumaara vuage vai vaiintira voqaara, ti muntukavata qoraiqimanta te Moapi vikara iqi rata nimate vauro. Vira voqaantemake te Kiri-Heresiqi varia vaiintikaravata iqi rata nimate vauro. Ekaa vika vataa haikava taiqama vivo.

³⁷ Vika ekaa nái qiata kauhi muquke, nái okauvata toqa aqu kaavo. Vika ekaa nái kauqu teqa taaqamake, kovaara utavaaqa nonkute variavo.

³⁸ Noravano Kotiva tiharo, Tave qoraiqira qaqira kero rukavu kaintemake, te Moapivata qaqirake qoraiqama kauro. Vira kaara vi

vatanaaka náí naavu qiataqaave, vaiinti nahenti ruvaaqumavi varia vatukarainive vaiha qaqiqaqi rate variavo.

³⁹ Oho, Moapi anomakero qoraiqama vivo. Viva kauriharo nai viri kukeqa tero tuqantaaviro vaivo. Ho iriate. Moapiqi variaka noraiqaake iqi rate variavo. Moapi vata auvahini varia vatanaaka vira taveha naaraihama amite variavo. Vika viva qoraiqama viro vaira taveha, virara tinavu haatu ite vai haikarave ti variavo.

⁴⁰ Noravano Kotiva tiharo, Tavaate. Memoravano nai aroka rairakero vo haika arukareva kante otu vi vaivo.‡

⁴¹ Navutaaka Moapi hampata iqoka raqiha vo vatuka vo vatuka vareha, vika kempukaiqamake aututaa vatukaravata varevarave. Nahentivano vainti vataveha iharo qetaintemake, vi entara Moapi iqoka vaiinti vikavata qeteha vaivarave.

⁴² Moapi vika náí autuaraqai noraiqaake iriha kia ti Nora Kotika vearaini vaireka auti variara kaara, te navutaaka qaqi kaariramanta vika Moapi vehi autu taiqa kevarave.

⁴³ Noravano Kotiva tiharo, Aatu itaaina haikavave, hiqainti quvike vataavave, vaara vuike vataavave, vi haikava ni Moapi vekama vaivo, tiro.

⁴⁴ Aatu itaaina haikaraqihairo ruqema kero virava viva hiqainti quvi tainaraqi aqu vuanarove. Hiqainti quvi tainaraqihairo qaqini

---

‡ **48:40:** Uva tuqantaakero navutaaka Moapi hampata iqoka raqireka auti variarara tiro

vaarintainara vaaravano vira ravaaqavu kaanarove. Te Moapini variaka qoraiqama nimitaaina entara vo kaama taunarara ti, te vi entaraqaa vika qoraiqama karerave, turo.

⁴⁵ Vaiinti nahenti vo kiaka ruqemake Hesaboni vatuka aqaini oru variavaro vika kempuka taiqa vimanta tavaavaro ihavano vi vatukara itakero Sihonira§ avuhainaa naavuvata itakaira kaara, vika kia ho vatuka viraqi oriqeteva vairave.

Iha viva itaqiro viharo Moapi vika avu naavu tatoqa kero, vika nai mahuta ti variaka qiata vuhaarivata tatoqa kaanarove.*

⁴⁶ Ne Moapini variakara te niara oho tiva nimitauro. Una variqa Kemosira autu tuaherake variaka, navutaaka vika ekaa vehi autu taiqake, vika maaqu raavuravata rumpa vare vuavo.

⁴⁷ Moapi vika mintimake qoraiqamavi variqi viqevata, naantiara vo enta te vika koqema nimitaari vika tota koqemake variqi vuntemake, qaiqaa koqemake variqi vivarave. Te Noravano Kotika Moapi vikara vi uvara tiva taunarave, tiro.

49

Noravano Amo vatanaakara tura

¹ Noravano Kotiva Amo vatanaakara mintima tivo: Ne una variqa Molekira autu tuaherake variaka, ne nantihae Gaatira ankuvano ia vatara varaavo? Ne Amo vatanaaka, nantihae Isarereri vatuka, vo vatuka vo vatukaqi variavo? Isarereri

---

§ 48:45: Haaru Amo vika King Sihoniva Hesaboniqaa raqiki vaura. * 48:45: Vo uva: Iha viva itaqiro viharo raapama viro ekaa Moapi vatavata vatukavata ita taiqa kaanarove.

vika kuvuarama taaka airitahaama variavo. Vika homa te ná nimuna vataraaqaa qaiqaa ani vaivarave.

² Ho vo enta anintairaqe te vi entaraqaa navutaaka nititama kaari vika ani iqoka raqiha Amo vika nora vatuka Raba aatarake, viraqi vai naavu maaqara ekaa rukavu raakavuma ke, ihaqohai vira tataaqa vai vatukara, vo vatuka vo vatuka ekaa tatoqa kevarave. Vi entara Isareri vika Amo kauquqihai ná vata qaiqaa ani varevarave.

³ Hesaboniqi variaka, ne noraiqaake ike mpo tiha iqi rataate. Navutaaka Ai vatuka vehi autu taiqa kaavo. Ne Raba vatukaqi variaka, nevata kovaara utavaaqa nonkute iqi rateha, nenta vaata teqa taagamake variate. Navutaaka ani ni una variqa Molekira vare, vira *pirisivata*, vira nora vaiintinavuvata rumpa vare ná maaqaini vuru kevarave.

⁴ Ne Amo vatanaaka kia ti vevaaraini vaiureka auti vaiha, ne nenta monu airairara noraiqaake iriha tiha, Nai taukae iqoka raqiha tinavu ho haatara kevarave? tiarave. Ho ne rauriha variate. Kia nenta mahuta tiate. Ni kempukavano taiqe vaivo.

⁵ Te Noravano Kotika ekaa kempuka vatauka mintima turo: Te hihai hihai aatu itaaina haikara vara kaariramanta ne ekaa qetake kantama vivarave. Ne ekaa nenta qaqi variqi virara iriha hampiarava voqaara kante vaivaro, kia vovanovata ni iqoka vaiinti qaiqaa ruvaaquma kaanarove, turo.

⁶ Amo vika mintimake qoraiqama vi vaiqevata, naantiara vo enta te vika koqema nimitaari vika

tota koqemake variqi vuntemake, qaiqaa koqemake variqi vivarave. Te Noravano Kotika Amo vikara minti tiva taunarave, tiro.

Noravano Idomu vatanaakara tura

⁷ Noravano Kotiva ekaa kempuka vataava Idomu vatanaakara mintima tivo:

Temaanini koqe avu aato vataaka kiae maa entara variavo? Idomu vataini vo kiaka kiae maa entara ni koqe avu aato nimi variavo? Koqe avu aato avataqi vua okarava Idomuqi taiqae vivo?

⁸ Ne Dedaaniqi variaka* vatuka viraqihai ruqemake oru kukeqavi variate. Te Isova kuvuarama taika ntaihaaina entava anintaimantara ti, te vika vehi autu taiqa karerave.

⁹ Vaiinti *uaini* tava hiqireka iha, kia ekaa tava hiqi karaiti, vika taaraiqa naaquntaqaa qaqi ke variarave. Muara vaiinti entaqi aniaka, vika kia ekaa haika muara vara karaiti, vika nai antuqa vai haikaraqai vare variarave.

¹⁰⁻¹¹ Vika mintiqevata, te Isora ankuqihai ekaa haika vara karerave. Te vika kukeqavi varia vatukara qaqini vara kaari vika kia ho qaiqaa kukeqavi vaivarave. Vika viqa vaintive, tentoqa nahentive, te vikaqai qaqi vehakuma nimitaari vika tiqaa muntuvi vaivarave. Ekaa vo kiaka te vehi autu taiqa karerave.

¹² Te Noravano Kotika Idomu vatanaakara tiha, Kia vikaqaa uva vaivo tuna vatanaaka, te vikaravata ti arara ite vai *kaapuraqihai* naate tunarave. Te ni Idomu vatanaakara kiae naate

---

* **49:8:** Vika Arebia vatanaaka Idomu sauti mantaraini vaura.

tiainarave? Aqao, te niaravata vi *kaapuraqihai* naate tivakeha ni ntaiharerave.

¹³ Te Noravano Kotika tenta hutuqaa tiha, Te navutaaka qaqi kaari vika ani nora vatuka Bosaraqī vai naavu maaqara rukavu raakavuma kaivaro nuqihiqai varianarove. Vokika vira taveha nái kauqu runkinkiriha tiha, Vi haikara tenavu tavauraro haatuma itaivo tivarave. Vika vira naaraihama amiteha nái hana vaiinti atiha tiha, Bosara vatukavano vaaquqama vintema kera, arevata vaaquqama vuane, tivarave. Bosara vatukavanovata vira auvahini varia vatukaukavata ekaa enta nuqihī vatukaqai vaivarave, tiro. Noravano Kotiva minti tura.

¹⁴ Te Ieremaiaaka tiha, Idomuvauvo, Noravano Kotiva vo uva ti tiva timivo. Viva vo vatanaa vo vatanaaka varianaini uva vara kero vikara mintima tivo: Ne nenta iqoka vaiinti ruvaaqumake Idomu hampata iqoka raqireka qeramate variate, tivo.

¹⁵ Idomuvauvo, iriane. Noravano Kotiva ai kempuka taiqa kairamanta vokika ariara vehi vatanaave tivarave.

¹⁶ Ne tiha, Ekaa vo vatanaa vo vatanaaka tinavu aatu qete variavo tivakeha nenta mahuta ti variarave. Ne minti tihavata, ne nenta unahaama tiavo. Ne verara ori onkai vainainive aiqinaqaave vaiha tiha, Tenavu maini vaiha kia navutaaka naatu qetaainarave, tiarave. Ho iriate. Hevikavano verara kantaaqaini nai naavu kaqatainaini ne oru mini vaivera, te verara vihai ni vara vataini muntu karerave. Te Noravano Kotika minti turo.

¹⁷ Te Noravano Kotika tiha, Te Idomu vata maata anomake qoraiqama kaarimanta vokika vi

vatara taveha voqamake qeteha ike mpo tiha náí kauqu runkinkiri ivarave.†

18 Haaru te Sodomivata Gomoravata vitanta tataaqa vau vatukaukavata anomake qoraiqama kaunantemake, te Idomuvata qoraiqama kaariraro vi vataragaa kia voqavanovata vairaro gumina naantaaka ntuanarove.

19 *Raionivano* Iotani Namari auvahini vai nantaraqihairo ukauni anintero vi anima sipisipi raumpirima kaintemake, tevata vaaka Idomu vatanaaka raumpirima kaari vika náí vata maata ke vige, te vo vaiinti kaama taariraro viva vi vataragaa raqikianarove.

Ho tavave ti voqaantema kero vaivo? Tavave tiriara aqao kia mintiane tianarove? Qiata vaiinti vovano hoe te vararera iaina kaiqara kuvai kaanarove?

20 Virara irihama ne iri vaiqe te Idomu vatave, Temaaniqi variakave, qoraiqama nimitarera iaina uvara ni tiva nimiare. Te qaqi kaari navutaaka ani vika náí naati vainti hampata ekaa rarau vare vonaini vuru ke, vika vata maatavata anomake qoraiqama kevarave.

21 Idomu vatanaaka vataini hiqintivaro nora auva ntairaro vatavano qaki qaki iramanta, vika ike mpo ti uvaravata Naare Namari vainaini vaika irivarave.

22 Ho tavaate. Memora vovano nai aroka rairakero vo haika arukareva kantero otu vi vaintemake, navutaaka Bosara hampata iqoka raqireka ani variavo. Vi entara nahentivano vainti vatareva iharo qetakero vaintemake, Idomu iqoka vaiinti qeteha vaivarave, tiro.

---

† 49:17: Jer 19:8

Noravano Damasikusiqi vaukara tura

23 Noravano Kotiva Damasikusiqi vaukara mintima tivo: Taara vatuka Hamaatiqive, Apaatiqive variaka qora vakaaka iriara kaara vika qeteha variavo. Nora namarivano kia qihaaqama viro vaintema kero, vika muntukavano kia qihaaqama viro vaimanta variavo.

24 Damasikusiqi variaka kempukavano kia vaimanta vika rugemake vireka auti variavo. Nahentivano vainti vatareva qeteharo antura nti vaintemake, vikavata qeteha antura nti variavo.

25 Nora autu vataa vatuka Damasikusiqi variaka mpo ike tiha, Tota tenavu maaqi vaiha quaheha vaunarave. Navutaaka aniara kaara tenavu rugemake vuainarave, tiavo.

26 Navutaaka ni qaraaka vaiinti vatuka vira aara vau arukevarave. Vika ni iqoka vaiinti ekaama arukevarave.

27 Te Damasikusi vaantaavura ihaqohai tatoqa kaariraro ihavano ita varero BeniHadaativa kempukaiqama kero kaqatai naavu maaqaravata tatoqa kaanarove. Te Noravano Kotika ekaa kempuka vatauka minti turo.

Noravano Keda a ankuaravata Haso vatukaravata tura

28 Babironi vika King Nebukanesaava iqoka raqiharo Keda a ankuvata Haso vatukavata naatara kora. Noravano Kotiva vikara mintima tivo: Ne Babironi iqoka vaiinti, iqoka raqiha Keda a anku kuari urinaini variaka vehi autu taiqa kaate.

29 Ne vika *seri* naavu maaqave, vika sipisipive, vika naavuqi vai haikarave, vika kamerive, ekaa

vi haikara nuntu ruvaaqumake varaate. Vi entara ne aakara nteha vikara mintima tiate: Oho, ekaa mantaraini aatu itaaina haikavaqai vaivo, tiate.

³⁰ Te Noravano Kotika ne Hasoqi variakara tiha, Kante ruqemake oru niaraini onavu vainanaini kukeqavi variate. Babironi vika King Nebukane-saava ni vehi autu taiqa kaaina uvara tivakero vataivo.

³¹ Te Noravano Kotika tiha, Ne Babironi iqoka vaiinti oru vi vatanaaka hampata iqoka raquate. Vi vatanaaka tiha, Tenavu homa vauro. Navutaaka kiama ho ani tinavu hampata iqoka raqivarave, tiavarovata, vaantaavuravano kia vika vatuka ututuma taivaro kia qentivata vairave.

³² Ne iqoka raqiha vika kamerive, purumakauve, sipisipive, varaate. Te vi vatanaaka nái tiriqaa kauhi qiququmake toqataaka raumpirima kaari vika ekaa vona vona vi anima vivarave.

Te vika vehi autu taiqa keka qaqi kaariramanta vika hihai hihai ani vika qoraiqama kevarave.

³³ Haso vatukavano qoraiqama viro aahara vataiqama viramanta qaakau vairiqai viraqi ani vaivarave. Kia vovanovata vi vatukaraqai qaiqaa ani varianarove. Te Noravano Kotika minti turo, tiro.

Noravano Elaamu vatainiara tura

³⁴ Sedekaiava Iutaa avuhainaa vaiintiqama viro vau entara Noravano Kotiva Elaamu vatainiara ti tiva timiro tiharo, ³⁵ Te Noravano Kotika ekaa kempuka vatauka mintima turo: Te Elaamu huru tuateha iqoka raquaka ekaa aru taiqa kaariraro vi vatanaaka iqoka raqi kempukava taiqa vuanarove.

³⁶ Te ekaa mantaraihai navutaaka ntita vare viri kaari vika Elaamu hampata iqoka raqivarave. Viraqaahai te Elaamu vatanaaka raumpirima kaari navutaaka vika rumpa vare ekaa naato vataini vika vuru kevarave.

³⁷ Navutaaka vika arukareka aniqe te Elaamu vatanaaka aatu itaaina haikara nimiari vika voqamake qete vaivarave. Ti voqamakero arara ite vairage te vi vatanaaka anomake qoraiqama nimitarerave. Te qaiqaa qaiqaa iqoka paipe vara kaariraro viva vika vehi autu taiqa kaanarove.

³⁸ Te vika avuhainauka nái qiata vaiinti hampata ekaa vehi autu taiqa ke, vika vatukavata vare vikaqaa raqikirerave.

³⁹ Elaamu vika mintimake qoraiqama nimitavata, naantiara vo enta te vika qaiqaa koqema nimitaari vika tota koqemake variqi vuntemake, qaiqaa koqemake variqi vivarave, turo. Noravano Kotiva minti tura.

50

Noravano Babironi vatanaakara tura

¹ Noravano Kotiva Babironi vatukavata vi vatanaakaravata ti tiva timiro tiharo,

² Are maa vakaakara kia kukeqa karaitira, vo vatanaa vo vatanaaka qoqaa tiva nimiane. Are vutora vo virini hiritairamanta vika vira tave, ai uva irireka aniate. Mintima tiane:

Navutaaka iqoka raqiha Babironi vatuka aatarama kaavo. Vika una variqa Maadukira kaurira haika amiha vira kempuka taiqa kaavo. Babironi vika una variqave, *maraqurave/varahave*, kaurira haika varaavo.

³ Babironini *noti* mantaraini varia vatanaaka ani Babironi hampata iqoka raqihā vika vata maata qoraiqama kaivaro aahara vataiqama vuanarove.

Vaiintivata aantau vahivata getake vi vatarāqāhai ruqemake vivaro kia vovanovata qaiqaa vi vatarāqaa varianarove, tiro.

Isareri vika nái maaqaini orurante anivarave tura

⁴ Noravano Kotiva tiharo, Vi entara Isarerivata Iutaavata ruvaaqumavi vaiha iqi rateha ti nái Variqā Nora Kotika rantareka anivarave.

⁵ Vika Saionini vua aarava tantoe vaivo tivakeha vi aarāqāa vireka auti vaivarave. Vika qaiqaa ti Nora Kotika hampata vohaa vaiha uva tiva taatauke tiha, Tenavu kia vi uvara raqa karaiti, ekaa enta iriqi virerave, tivarave.

⁶ Ti vaiinti nahenti vika vaireka, aiqinaini sipisipi kakakima vuaka voqāara varianarave. Sipisipi qoka vika ntita vare hampi aara numiqāamanta vika vo aiqina vo aiqina vaura hampiarā voqāara niha nái maaqaini auraara varia vatara tauru kaarave.

⁷ Vika mini ni variamanta nai taukae vika tavama keha, vika qoraiqama nimate varianarave. Vika navutaaka tiha, Vika Nora Kotira nái kaivaqaukavara virara noraiqaake iri varia Variqāra, vira uva iriqi vuataara vaimanta, vika vira uva raqa kaarave. Mintiara kaara tenavu vika qoraiqama nimitaarera, kia tinavuqāa uva varianarove, tiarave.

8 Ti vaiinti nahentivauvo, ne Babironi vatukaqihai ruqemake vuate. Babironi vika vata ke vuate. Memeraa qoravano náí kenauka ntita varero avuni vintemake, nevata avuni viha, vi vatara mini ke vuate.

9 Te vo vatanaa vo vatanaaka kempuka vatanaaka, *noti* mantaraini variaka vihi vaahi tiari vika vohaaraqi avitumavi vaiha, Babironi hampata iqoka raqireka nai naantiara nai naantiara ani vaiha, Babironi vika hampata iqoka raqiha vika naatara kevarave. Vika iqoka vaiinti taruka veva tutakeva kia qaqiana viraitiro, vaiinti aruke vairave.

10 Navutaaka iqoka raqiha Babironi vata maata aatarake, viraqaahai iqoka vaiinti vika ekaa náí antuqavano vaina haikara Babironiqihai raqiake vare vivarave. Te Noravano Kotika minti turo, tiro.

Babironi vatukavano qoraiqama vuainarara tura

11 Noravano Kotiva tiharo, Ne Babironi vatanaaka iriate. Ne haaru ti vaiinti nahenti vata maata qoraiqama keha quaha keha vi-raqihai nenta antuqavano vai haikara vare aniarave.

Purumakauvano koqe ukau vainaini vaiharo quahaintemake, ne quahe variarave. Ohi qoranavu quaheha *mpururu mpururu* tiantemake, nevata quaheha variarave.

12 Ne mintimake variavarovata, ne Babironi vatuka virara tinavu norave ti varia vatukava kaurira haika varairaro vira autuvanovata vataini tuvi vuanarove. Babironi vatavano vaireva, qumina vataqai vaiharo aahara

vataiqama viraro kia namarivata varianarove. Ekaa naato vatanaakaqihai ne vaireka, vehi vatanaaka vaivarave.

¹³ Ti Nora Kotika arara itainara kaara, kia vovanovata Babironi vatuka viraqi vairaro nuqihi vatukaiqama vuanarove. Vokika mini vitare aitare iha vatuka vira taveha vika voqamake qeteha ike mpo tiha náí kauqu runkinkiri ivarave.

¹⁴ Ne huru veva tuate variaka vontaga vontaga Babironi vatuka vira ututumate variate. Babironi vika ti Nora Kotika uva raqake variara kaara, ne kia hini veva qaqi tuataraiti, ekaa veva viraqohai vika ntaihaate.

¹⁵ Ne vatuka vira ututumate vaiha vonahai vonahai iqoka raqirara aakara ntaate.

Tavaate, vaantaavuravano voqi voqi rukavu raakavuma viro hiqintiro vaimanta, Babironi vika tiha, Tenavu kiama ho raquainarave. Tenavu ni kauquqima vauro, tivarave.

Te Noravano Kotika vika tentaqa vuntu karerave. Babironi vika vo vatanaaka qoraiqama nimitaantemake, ne vika tiqaa vuntu keha náivata qoraiqama nimitaate.

¹⁶ Ne Babironi vataini kuvu kanaa uti variakave, kara qantu vare variakave, ekaama arukaate.

Ne vo vatanaaka Babironi vataini ani variaka, ne navutaaka iqoka paibe naatu qetake nenta maaqa nenta maaqaini kante vuate, tiro.

Isareri vika náí maaqaini orurante anirara tura

¹⁷ Noravano Kotiva tiharo, Isareri vika vaireka, raioninavu sipisipi ntataqi viha

raumpirima kaaka voqaara variavo. Avuni Asiria avuhainaava* naane vika ravaaqavu kero nama kairave. Vira naantiara ekaanaini Babironi vika King Nebukanesaava Isareri vika vuhaari rukavu raakavuma kairave.

¹⁸ Virara irihama te Isareri Variqa Noravano Kotika mintima turo: Te tota Asiria avuhainaara qoraiqama amitaunantemake, te Babironi avuhainaara viravata Babironi vikavata qoraiqama nimitarerave.

¹⁹ Te Isareri ntita vare nái maaqaini viri karerave. Sipisipi ukau ho namake variantemake, vika Kaameli Aiḡinainive, Basaani vatainive, verara Efaraimunive, Gileaatinive, koqemake vaiyarave.

²⁰ Vi entara te Isarerive Iutaave vehakuma nimi taura qaḡi variaka vika uva nunka nimitaariraro kia vikaqaa uva vairamanta vo kikavata kia ho vikaqaa uva vatevarave. Te Noravano Kotika minti turo, tiro.

Noravano Babironi navutaakara tura

²¹ Noravano Kotiva Babironi navutaakara tiharo, Ne iqoka raqiha Merataimiḡi variakave, Pekotiḡi variakave aru ntataḡi viha, vika ekaa aru taiḡa kaate. Ne ekaa te tiva tauna uvara vira avataḡi vuate. Te Noravano Kotika minti turo.

²² Vika iqoka raqiha Babironi vata anomake qoraiqama kaamanta, ekaa Babironi vataini variaka iqoka raḡi varia uva *nontantara/otatara* iriavo.

²³ Tota Babironi viva vaireva, nora *hama* voqaara vaiharo, viva ekaa vo vatanaa vo vatanaaka ruqutuke vairave. Ho vate *hama* viva

---

* 50:17: 2 King 17:6; 18:13

anomakero tairi taarima viro vaivo. Ekaa vo vatanaa vo vatanaaka Babironi vika qoraiqama vuara tave, ravukuvi ná kauqu runkinkiri i variavo.

²⁴ Babironivauvo, are ti Nora Kotika hampata iqoka raquanara kaara, te ai ravaaqavu karera vaara vuike vataurara, are vira kia tavaraitira, viraqi aqu vuanarave.

²⁵ Te Noravano Kotika ekaa haikaqaa raqiki vaurauka Babironi vataini vo kaiqa vararera ihara ti, te tenta auvihehavaa vatauna naavura qenti qantuake, viraqihai te tenta arara ite vai auvihehavaara qaqini vara veva kouro.

²⁶ Ne niara vataini variaka, ani Babironi vika hampata iqoka raquate. Vika *uitive*, vo karave, ruvaaqumake vataa naavu maaqara rukavu raakavuma kaate. Vika vaantaavurave, naavu maaqave, rukavu raakavuma kaivaro vo kanta vo kanta orivanoqai kirikairiro variarire. Ne Babironi vatanaaka ekaa vehi autu taiqake, kia voqavata vehakuma nimitaate.

²⁷ Babironi iqoka vaiinti taruka[†] ekaa arukaate. Te vikara oho tiva nimitauro. Te Noravano Kotika vika qoraiqama nimitaaina entava anintaivo.

²⁸ (Iutaa vo kiaka Babironi vataihahi rugemake Ieruharemini orunte tiha, Tinavu Variqa Noravano Kotiva Babironi vatanaaka qoraiqama nimateharo nai Naavuqaa vuntu kaivo, tiavo.)

²⁹ Ne huru veva tuataaka naarama kaimanta vika Babironi vatuka ututuma taivaro kia viraqihairo vovano ho rugema kero vuarire. Ne vika qora kaiqa varaara virara iriha, náivata

---

[†] **50:27:** Hiparu uva: vika qora purumakau

qoraiqama nimitaate. Vika vokiaka qoraiqama nimitaantemake, náivata qoraiqama nimitaate. Vika nariaraqai noraiqaake iriha, te Isareri Variqavano takuquke vaurauka uva raqa kaarave.

³⁰ Vira kaara navutaaka vika qaraaka vaiinti arikaimanta vika Babironi viraqi vo aara vo aara vau hiqintivi vaivarave. Vi entara navutaaka Babironi iqoka vaiinti ekaama arukevarave.

³¹ Babironivauvo, are nena autuaraqai noraiqaakera iri varianara kaara te Noravano Kotika ekaa kempuka vatauka ai navutaiqama amitauro. Te ai qoraiqama nimitaaina entava anintaivo.

³² Babironivauvo, are nena mahuta ti variaravave. Ho are kuntavaivaima varera kaavuntiraro kia vovanovata ai kahaqirara are qaiqaa himpi vainarave. Te Babironini vo vatuka vo vatuka iha tuta kaariraro ihavano ekaa haika ita kaanarove.

³³ Te Noravano Kotika mintima turo: Babironi vika Isarerivata, Iutaavata qoraiqama nimateha vikaqaa nora maara vate variarave. Vika Isarerivata, Iutaavata rumpateha kempukaiqamake tuateha, kia vika kuvantu kareka auti variarave.

³⁴ Vika mintiavarovata, Isareri ruaruama nimitaarirava vovano kempukavano vairove. Vira autu vaireva, Noravano Kotiva ekaa kempuka vataavave. Viva nai vaiinti nahenti antua nimateharo, Isarerini qaiqaa ntita varero vuru kairamanta vika koqemake auraara vaivarave. Viva Babironini variaka qoraiqama nimitaira vika kia ho koqemake auraara vaivarave.

35 Te Noravano Kotika tiha, Te iqoka paipe‡ qaqi kaariraro viva Babironi vatanaakave, vika qiata vaiintive, vika koqe avu aato vataukave arukaanarove.

36 Te iqoka paipe qaqi kaariraro viva Babironi una paropeti vaiintinavu arukaanarove. Vi vaiintika kia koqe avu aato vataukave.

Te iqoka paipe qaqi kaariraro viva Babironi iqoka vaiinti ekaa arukaanarove. Vika voqamake geteha variavo.

37 Te iqoka paipe qaqi kaariraro viva Babironi iqoka ohive, iqoka *kaarive*, vo vatanaaka iqoka vaiinti vika kahuqeka, vikavata aruma kaanarove. Nahenti geteha variantemake, vika geteha vaivarave. Navutaaka qaqi kaarimanta vika Babironi monu airairave ekaa vo haikave varevarave.

38 Vi entara nora kuarivano itaqiro viharo ekaa Babironini vai namarira aaharaiqama kaanarove. Babironini una variqa, airitahaa mpiqavi variamanta vaiinti nahenti vika avataqi viha vueraiqaavi variavo.

39 Babironi vatukaqi kia qaiqaa vaiinti nahenti vaivaro, ekaa enta vi vatukava nuqihiqama viro varianarove. Aahara vataini varia aantau vahika, qaakau vairive, vukera voqaakave, vi haikavaqai mini variqiro vuanarove.

40 Haaru te Sodomivata Gomoravata vitanta tataaqa vau vatukaukavata anomake qoraiqama kaunantemake, te Babironi vatuka qoraiqama kaariraro mini kia vovanovata vairaro qumina naantaaka ntuanarove.

---

‡ 50:35: Iqoka paipe: navutaaka iqoka vaiinti

⁴¹ Ho tavaate. *Noti* mantaraihai iqoka vaiinti nái avuhainauka airitahaa hampata ani variavo. Vika kempuka vatanaaka iqoka raquireka ani variavo.

⁴² Vika huruve iqoka paipeve tuateha, vaiinti qoraiqama nimiterara quaheha, kia aaqurihama nimate variakave. Vika ohiqaa oquvi vaiha kante ani variavaro vika ohi aiquvano noraiqaakero auva nte vaivo. Vika Babironi hampata iqoka raquireka vontaga vontaga nai naantiara nai naantiara ani variavo.

⁴³ Babironi vika avuhainaava navutaaka ani varia vakaakara irivaro, vira aatu itaivaro qete vaivaro vira kauqu irianta vivaro vira kempukavata kia vaivaro vaivo. Nahentivano vainti vataveva iharo voqamakero antura ntiharoro keke tintema kero, viva keke ti vaivo.

⁴⁴ *Raionivano* Iotani Namari auyahini vai nantaraqihairo ukauni anintero sipisipi raumpirima kaintemake, tevata vaaka Babironi vatanaaka raumpirima kaari vika nái vata maata ke vivage te vo vaiinti kaama taariraro viva vi vataragaa raqikianarove.

Ho tavave ti voqaantema kero vaivo? Tavave tiriara aqao kia mintiane tianarove? Qiata vainti vovano hoe te vararera iaina kaiqara kuvai kaanarove?

⁴⁵ Virara irihama ne iri vaiqe te Babironi vatukave, vika vata maatave, qoraiqama nimitaaina uvara ni tiva nimiare. Te qaqi kaari navutaaka ani vikavata vika naati vaintivata rarau vuru ke, vika vata maatavata anomake qoraiqama kevarave.

⁴⁶ Navutaaka Babironi naatara kaivaro uva *nontantavano/ otatavano* noraiqaakero auva ntairaro vatavano qaki qaki i varianarove. Vi entara Babironi vika ike mpo ti uvaravata ekaa vatani vaika irivarave, tiro.

51

Noravano Babironi vatanaaka navutaiqura

¹ Noravano Kotiva tiharo, Te vo vatanaaka vahuru kaari vika Babironi vatanaaka navutaiqiha aaronavano utintemake, Babironi vata maata qoraiqama kevarave.

² Te vo vatanaaka vara kaariramanta vika uvaivano rapa vuaqa kaintemake, vika vata maata ekaa qoraiqama kevarave. Vi entara vika ekaa mantaraihai ani Babironi hampata iqoka raqivarave.

³ Ne Babironi vika navutaaka, nenta iqoka utavaaqa nonkute, nenta huru vуйke vataate. Ne Babironi vika qaraaka vaiinti kia vehakuma nimitaraiti, vika iqoka vaiintivata ekaa vehi autu taiqa kaate.

⁴ Ni vevavano vika aru kairamanta vika vo vatuka vo vatukaqive, vo aara vo aaraqaaave, hiqintivi gutu vivarave.

⁵ Te Isarereri Variqavano takuquke vauraukave. Isarerivata Iutaavata ti uva raqa kaavaro vikaqaa nora uva vaimantavata, te Noravano Kotika ekaa kempuka vatauka kia vika ekaara qaqira kaunarave.

⁶ Ne Isarerivata Iutaavata Babironi ke ruqemake vuate. Nivata arukevorave ti, kantama vuate. Hauri Babironi vika qora kaiqa varaara

kaara navutaaka nivata arukevorave. Te Noravano Kotika tentaqa vuntu kaaina entava anintaivo. Te vika qora kaiqa varaarara iriha naivata qora koqaa nimiha huviqorave tirerave.

⁷ Tota te ekaa vo vatanaa vo vatanaaka ntaiharera iha, Babironi vikara ne vi vatanaa vi vatanaaka ntaihama timitaate tunarave. Babironi vika vaireka, te tenta kauquqi *kori kaapu* tuataunara voqara variarave. *Kaapu* viraqi ti arara ite vai *uainiva* vaimanta ekaa vatanaaka *uaini* vira namakeha vueraiqama vuarave.

⁸ Ho Babironi viva naivata vaakama hiqintiro qoraiqama vuanarove. Ne vira iqi rata amitaate. Oru *marasini* vare viri vira vaata teqa taaqama kaaraqaa aqu amitaate. Vira vaatavano hoe tavanta vuanarove?

⁹ Aqao, tenavu Isarerive Iutaave vira kahaqirare ti, tavauraro vira vaatavano tavanta vuari-rava kia ho vaivo. Ho kaiqenavu Babironi ke tentanavu maaqaini vuare. Noravano Babironi anomakero ruqutu keharo vehi autu kaivo. Viva qora kaiqa varai uvava nai uritara kero tonavuvano vainaini oru ntaivo.

¹⁰ Noravano Kotiva Babironi vika tinavu qoraiqama timitaara kaara, viva naivata ntaiharo tinavuqaa vuntu kaivo. Ho aniqe tenavu Ieruharemiqi variaka tinavu Variqa Noravano Kotiva tinavu ruaruama timitai uvara vuru tiva nimiare. «Naantiara Isarerivata Iutaavata mintima tivarave.»

¹¹ Ne nenta veva viaru urohike, nenta kainkevata hirite variate. Noravano Kotiva Babironini variaka vehi autu taiqa kaaina uvara iritero Midia vataini variaka avuhainauka vahuri

vaimanta vika Babironi hampata iqoka raqireka auti variavo. Babironi vika Nora Kotira Naavu qoraiqama kaarara iriharo viva viraqaa vuntu karevave.

¹² Ne vutora virini hiritaimanta navutaaka vira taveha, Babironi vatuka vaantaavura rukavu raakavuma kaate. Maimaraara raqiki vaika vo kikavata ntita vuru vataimanta vatuka avutaqihai kia vevante ruqemake vuate. Vaara autuke vataate. Noravano Kotiva tota nai tuntema kero, Babironi qoraiqama nimitareva auti vaivo.

¹³ Babironiqi variakao, ne vaireka, Iufaretisi Namarivano vainainive, inaara namari vo namari vo namarivano vainainive, variarave. Ne iqoka raqiha vo vatanaa vo vataaka koqe airaira ia haikara vare vuru nenta naavuqi vataarave.

Ho ne variqi vi vuru taiqe entava anintaivo. Naaqunta teqa kaantemake, navutaaka ne variqi vi entara taiqa kevarave.

¹⁴ Noravano Kotiva ekaa kempuka vataava nai autuqaa uva tiharo, Te iqoka vaiinti airitahaa Babironi vataini ntita vuru kaariramanta vika kaintaaga airitahaa vaintemake vaiha, iqoka raqiha Babironi vatanaaka naatarake vora nti-varave, tiro.

Nora Kotira autu tuahera kora

¹⁵ Noravano Kotiva nai kempukaqohairo maa vatara autukero vatorave. Viva nai koqe avu aatoqohairo maa vatara autukero vatero, vaiintivano *seri* rairakero aqutaintema kero, naaruvavata rairakero vatorave.

¹⁶ Viva tivaro naaruvavano karara tivaro nora aaqu nti vairave. Viva tivaro niara vataihairo tonavuvano kumpetaqiro ani

vairave. Viva tivaro aaquakaavano uti vaivaro aaquvano nti vaivaro uvaivanovata uti vairave.

¹⁷ Una variqa avataqi vi variaka avu aato kia vaimanta vika vo haikaravata kia iri tave variarave. Una variqa auti variaka vika una haikaqai auti variavaro, kia aiho vareva vi haikaraqi vaimanta vika kaurira haikama varevarave.

¹⁸ Una variqa *marapura/ varaha* vaireva, gumina haikaqaima vaivo. Ne vi haikarara naaraihana nimitaataarave. Noravano Kotiva ekaa vi haikara vehi autu taiqa kaaina entava ani vaivo.

¹⁹ Iekopira Variqavano kia una variqa voqaara vairaitiro, viva ekaa haika autukero vataiva vaiharo, viva Isareriara tiharo, Vika tinta vaiinti nahentima vaivarave, tirave. Vi Variqara autu vaireva, Noravano Kotiva ekaa kempuka vataavave.

Nora Kotira tipuqarara tura

²⁰ Noravano Kotiva Babironi vatanaakara mintima tivo: Ne vaireka, ti tipuqara voqaara variavo. Te iqoka raqirera iha tipuqara viraqohai vo vatanaa vo vatanaaka ruqutu keha rumpintiri raampintirima ke vaunarave.

²¹ Te tipuqara viraqohai ohivata, vika tauvaqaaqaa vaiha ni variakavata, rumpintiri raampintirima kaunarave. Te tipuqara viraqohai iqoka *kaarivata*, vira aiqi utuakavata rumpintiri raampintirimaa kaunarave.

²² Te tipuqara viraqohai vaiintive, nahentive, naampaive, kontave, qaraaka vaiinti nahentive,

ruqutuke vaunarave. Te tipuqara viraqohai quvaaraa vaiintive, varaatave, ruqutuke vaunarave.

²³ Te tipuqara viraqohai sipisipi qokave, sipisipive, ruqutuke vaunarave. Te tipuqara viraqohai naaho kaiqa vaiintive, vira kaiqa purumakauve, ruqutuke vaunarave. Te tipuqara viraqohai *ka-maanira* vaiintive, qiata vaiintive, ruqutuke vaunarave.

²⁴ Ho te Noravano Kotika tiha, Ne Isarerivata Iutaavata tave vaiqe, te Babironi iqoka vaiinti Ieruharemiqi vaiha qora kaiqa varaara virara iriha, Babironi vatanaaka naivata qoraigama nimitarerave.

²⁵ Babironivauvo, are vaireva, aiqinavano ekaa vata maata qoraigama kaira voqaarama variaro. Ho te Noravano Kotika ai navutaakama vauvo. Te verara onkaiqihai ai utu vare aqu kaarirara are ihavano tatoqa kai aiqinara voqaarama vainarave.

²⁶ Babironi vatukavano anoma kero qoraigama viraro viraqi naavu maaqa kaqataa oriva kirikairiro vairaro kia vovano ori viraqihairo vo ori varakero naavu kaqaanarove. Te Noravano Kotika minti turo, tiro.

²⁷ Ne vutora virini hiritaimanta navutaaka vira tave iqoka raquate. *Aanumaara/Noma* vuaqa kaimanta vo vatanaa vo vatanaaka vira uva iri, Babironi vatanaaka hampata iqoka raqireka qeramate variate. Maa vatanaaka naaraate: Araraatave, Minive, Asakenaasive, timanta aniate. Iqoka qiata vaiinti vo kaama taivaro viva avuni viharo Babironi vika hampata iqoka raquarire. Kaintaaqa airitahaa vaintemake, ohi

³⁴ Ieruharemini variaka mintima tiavo: Babironi vika avuhainaava tinavu haatara kero voqamakerō tinavu qoraigama timitairave.

Viva tinavu rumpa varero vonaini vuru kaimanta tenavu mini vairera, qumina kure voqaara vaunarave. Viva kunavano aantau nampiqama kaintema kero, tinavu nampiqama kairave. Viva tenavu vo haika vo haika koqe haika vataunara namakerō, viraqaahairo tinavu vuru vihi kairave.

³⁵ Ieruharemiqi variaka tiha, Oho, Babironi vika tinavu qora okara autu timitaarave.

Ho qaqi kaimanta navutaaka vika nāvata vohaa qaramake qoraigama nimitaate. Qaqi kaivaro Babironi vika tinavu arukaa naareva vikaqaa variarire, ti variara.

³⁶ Vika minti tiavaro Noravano Kotiva Ieruharemiqi variakara tiharo, Ho iriate. Te ni mantaraini vaiha niqaa vuntu karerave. Te Babironini tuvi vai namarirave, aruvuhairo nte vai namarikave, ekaa aaharaiqama karerave.

³⁷ Te Babironi vatuka qoraigama kaariraro viraqi vo kanta vo kanta orivanoqai kirikairiro vaira qaakau vairiqai mini vi anivarave. Vokika vatuka vira taveha voqamake qeteha ike mpo tiha nāi kauqu runkinkiri ivarave. Kia vovanovata viraqi varianarove.

³⁸ Babironi vika garaaka *raioninavu* noraiqaake uva tiantemake, uva ti variavo. *Raioni* naatinavu rairai tiantemake, vika uva ti variavo.

³⁹ Ho vika karara narara vaiqe te vika nivuqaa nora kara qerama nimitaari vika airi *uaini* namakeha vueraiqaavi naaraihamaqi vivi, vuru

vaita aavata vivarave. Vika vaitaқи vivi, kia qaiqaaavata himpivarave.

⁴⁰ Vaiintivano sipisipive memeraave arukareva ntita varero vintemake, te vikavata ntita vare vuru arukarerave, tiro. Noravano Kotiva minti tura.

Babironi vatuka qoraiqama vurara ihi tura

⁴¹ Naantiara Babironi vatukavano qoraiqama vuainarara iriha maantimake ihi tivarave:

Oho, navutaaka iqoka raqiha Babironi vatuka aatara kaavo.

Ekaa vo vatanaaka virara nai nora autu vataa vatukave tia vatukara navutaaka vira varaavo.

Oho, vate maa entara ekaa vo vatanaaka vi vatukara taveha tiha, Tinavu haatu ite vai haikava qovaraiqivo, tivarave.

⁴² Huvura namarivano auva nteharo ekaa haika aqukaintemake, navutaaka airitahaa Babironi vatukaқи raapamavi qoraiqama kevarave.

⁴³ Babironi vataini ekaa vo vatuka vo vatuka anomakero qoraiqama viraro, naavu maaqa kaqataa oriva vivaqai kirikairiro vairaro, kia vovanovata mini vairaro, kia vovanovata aaraini vi anianarove.

Noravano Babironi vika una variqa qoraiqama amitaainarara tura

⁴⁴ Noravano Kotiva tiharo, Te Babironi vika una variqa Belira* qoraiqama amitaariraro viva vo vatanaaka ia haikara muara varakero nampiqama kaira qaiqaa vuru vihi kaarire.

Naantiara vo vatanaa vo vatanaaka kia qaiqaa nai ofaa vare viva inaini vivarave. Vi entara

---

* **51:44:** Belira = Maadukira (Jer 50:2)

Babironi vaantaavuravano hiqintuanarove. ⁴⁵ Ti vaiinti nahenti, ne Babironi vatukaqihai ruqemake aniate. Ne nenta qaqi variqi virara iriha kante aniate. Hauri ti Nora Kotika arara itairava nivata qoraiqama kaantorave.

⁴⁶ Ne aaranahainaa uva, vo uva vo uva iriha, kia qeteha variate. Vo ihi vo uvavano aaranahairo qovaraiqivaro, vo ihi vo uvavano qovaraiqi vairave. Nai ari nai ari i vai uvavave, avuhainaava vovano avuhainaara vo hampata iqoka raqi vai uvavave, vi uvava aaranahairo qaqiqai qovaraiqianarove.

⁴⁷ Ho vo enta anintairaqe te vi entaraqaa Babironi vika una variqa *maraqura/varaha* aututaa haikara qoraiqama karerave. Te ekaa Babironi vataini variaka kaurira haika nimiari, navutaaka vika arukeka vo aara vo aaraqaa hiqinti vaivarave.

⁴⁸ *Noti* mantaraihai vo vatanaaka Babironi vataini variaka vehi autu taiqa kareka animanta, vi entara naaruvavanove vatavanove ekaa viraqi varia haikaukave quaheha aakara ntevarave.

⁴⁹ Babironi vika Isareri airitahaa aruke, ekaa vo vatanaa vo vatanaakavata arukaara kaara, vika hiqinti taiqavi entava aumaiqivo.

⁵⁰ Ne Isareri kia Babironi vika iqoka paipevano ni arukaika, kia Babironiqi varike viraiti, vaaka ruqemake kantama vuate. Ne niara vataini vaihavata, ti Nora Kotikara noraiqaake iriha, Ieruharemi viraravata kia tauru kaate.

⁵¹ Ne Isareri tiha, Babironi vika Nora Kotira Naavuqi oriqete vira turuaraini qoraiqama kaara

kaara, vo kiaka tinavuara qora uva tiamanta tenavu voqamake kauriha vauro, tiarave.

⁵² Ho vo enta anintairage te vi entaraqaa Babironi vika náí una variqá *maraqura/varaha* aututaara qoraiqama karerave. Babironi vataini navutaaka teqá taaqama keka antura ntiha keke ti vaivarave.

⁵³ Babironi vika naaruvaini oru vaiha, kem-puka naavu vo kaqake vaiqevata, te vokika qaqiqai nititaari vika vi naavuravata vehi autu taiqama kevarave. Te Noravano Kotika minti turo, tiro.

⁵⁴ Ho iriate. Babironiqi vaiinti nahenti noraiqaake iqi rateha keke ti variavo. Navutaaka Babironi vata maata qoraiqama kaavaro uva *nontantavano/otatavano* noraiqaakero vi ani vaivo.

⁵⁵ Noravano Kotiva Babironiqi variaka vehi autu taiqa kaanarove. Huvura namarivano noraiqaakero auva ntaintemake, navutaaka Babironi vika hampata iqoka raqiha noraiqaake aakara nte uvava Babironi vika keke ti uvaravata aatara kaanarove.

⁵⁶ Anomakero vehi autu nimitaarirava vovano Babironi vika hampata iqoka raqireva aninarove. Viva Babironi iqoka vaiinti rumpa varero vika huruvata kinta kaantama kaanarove. Te Noravano Kotika, Variqavano qora kaiqa vare variaka ruquti vauraukave. Te Babironi vika ruqutiha avuqavumake náí koqaavata nimirave.

⁵⁷ Babironi vika nora vaiintive, vika koqe avu aato vataakave, vika qiata vaiintive, vika iqoka vaiintive, te tenta arara ite vai *uaini kaapura*

vika nimiariramanta vika vi *uainira* namake vueraiqaa vivarave. Viraqaahai vika ekaara vaita aavata vi, kia qaiqaavata himpivarave. Te Avuhainauka Noravano Kotika ekaa kempuka vatauka minti turo.

⁵⁸ Babironi vaantaavura noraqora vaimantavata, navutaaka vira vataini ravantiqaa aqukevarave. Vaantaavura qentinavu nai vukai qentinavu vaimantavata, navutaaka ihaqohai viravata tatoqa aqukevarave.

Vo vatanaa vo vatanaaka vukaari utuke kaiqa vara taivaro vika kaiqavano quminaiqama vuanarove. Ihavano vika vo kaiqa vo kaiqa vara tera itama kaanarove. Te Noravano Kotika vi uvara turo, tiro.

Ieremaiaava uva vara kovaro Babironini vura

⁵⁹ King Sedekaiava 4 ihiaara Iutaaqaa raqiki vau entara viva Babironini vireva uvaro vira kaiqa vaiinti vo, Neriaara maaqu Seraiaava vikantiro vura. Seraiaara naaquva Maseaava vaura. Ho te Ieremaiaaka Seraiaara virara uva vara kera Iutaa Babironini variaka tiva nimiane tunara.

⁶⁰ Te vuku voqi naantiara Babironi vata maata qoraiqama vuaina uvara, vo uva vo uva gara ntuva taunara ⁶¹ Seraiaara ami tiha, Are Babironini oruntera ekaa maa uvara kaara ntuva kairamanta Isareri vika iriate. ⁶² Minti tivakera Kotira aarehara tiane, Noravauvo, Are minti tianarave: Te maa vata maatara vehi auti taiqa kaariraro kia vaiintive, aantavahive, viraqi vairaro ekaa enta viva qumina vatavanoqai varianarove tianarave. tiane.

⁶³ Ho Seraiao, are vuku viraqi vai uvara kaara ntuva taiqakera, Kotiravata aarama taiqakera,

ori vo varakera vuku viraqaa rumpakera varera muntu Iufaretisi Namariqi aqu kaane.

⁶⁴ Namariqi aqukera mintima tiane: Maa vukuva namariqi otinintemake, Babironi vikavata vataini tuvini kia qaiqaavata uritare vaivarave. Te Noravano Kotika vika qoraiqama nimitaari vika anomake kaavuntivarave, tiane.

Ho Ieremaiaava tu uvava maaqaahairo taiqero.

*Babironi iqoka vaiinti Ieruharemi varora
(2 King 24:18-25:7)*

52

¹ Sedekaiava 21 ihi varakova Iutaa avuhainaa vaiinti qama viro vaiharo Ieruharemiqi 11 ihiara „Iutaaqaa” raqiki vaura. Vira nova Hamutaliva Lipina vatukaihainaava Jeremaiaara raavuravano vaura.

² Jehoiakimiva qora okara autuntema kero, Sedekaiava vivavata Nora Kotira avuqaa qora okara auti vaura.

³ Iutaavata Ieruharemiqi vaukavata qora okara auti vaura kaara, Nora Kotira voqama kero arara itovaro viva ekaara vitini vi vaiinti nahentikara popohovaro vika nai avuqaahairo qaqini vara kora.

Ho Sedekaiava kia Babironi avuhainaa vaiinti veyaaraini vaireva auti vaura kaara ⁴ Sedekaiava 9 ihi 10 tora Iutaaqaa raqiki vau entara Babironi vika King Nebukanesaava nai iqoka vaiinti ekaa ntita varero ani Ieruharemi vatuka ututumatero aaqaini vaiharo nai *seri* naavu maaqa kaqatero vaura. Vika Ieruharemi vatuka ututumate viraqaa vaarinte raquare ti, vata quvike vuru vaan-taavura tataaqa nte vaura.

⁵ Babironi vika Ieruharemi vatuka ututumate variqi anuvaro Sedekaiava 11 ihira Iutaaqaa raqiki vau entara ⁶ vi ihira 4 tora 9 entaqaa Ieruharemiqi karavano ekaa taiqa vuvaro vika kara neva kia vaura.

⁷ Vi entara Babironi vika vaantaavura hini mantaraini ravantiaqake vatukaqi oriqetora.

Mintumanta iqoka vaiinti Ieruharemiqi vauka qetake entaqi vika ekaa ruqemake vura. Babironi vika Ieruharemi vatuka ututumate vaumantavata, avuhainaara kaqava tataaqa qenti vo vaantaavura taaraqanta vaunaini vika ruqiare vevante, Ieruharemi ke Iotani Uqitaini vireka vura.

⁸ Mini vireka vumanta Babironi iqoka vaiinti King Sedekaiara avataqi vuvaro viva Ieriko Uqitaini otu vumanta Sedekaiara vira iqoka vaiinti vika vira qaqirake ruqemake nariara nariara raumpirima vura.

⁹ Vika vumanta Babironi iqoka vaiinti Sedekaiara ravaaqavu vare Nebukanesaava Ripila vatukaqi vaunaini vuru kovaro viva viraqaa uva vatero *ko* tiva taiqa komanta ¹⁰ vika Sedekaiara maaqunavu ntita vare vuru Sedekaiara nai avuqaa aruke, Iutaa qiata vaiinti vikavata ekaa arukora.

¹¹ Mintuma kovaro Nebukanesaava tumanta vika Sedekaiara avutantavata vauru kora. Vika vira avutanta vauruke *baraasi seniqohai* vira aiqumau rumpake vare vuru Babironi ki kovaro, viva mini karapuhi naavuqi variqiro viviro, vuru qutu vura.

*Kotira Naavu qoraiqama kora
(2 King 25:8-17)*

¹² King Nebukanesaava 10 enta 5 tora 19 ihiara Babironiqaa raqiki vau entara, vaiinti vo Nebusaradaaniva Ieruharemini anura. Vi vaiintiva Nebukanesaaraqaa maimaraara raqiki vau vaiintika qiata vaiintivano vaura.

¹³ Viva Ieruharemini anintero, Nora Kotira Naavuvata avuhainaa naavuvata qumpiarama kero, ekaa Ieruharemiqi nora vaiinti vika naavuvata qumpiarama kero, ¹⁴ viraqaahairo viva tumanta Babironi iqoka vaiinti vika Ieruharemi ori vaantaavura aututora ekaa rukavu raakavuma aqukora.

¹⁵ Nebusaradaaniva Ieruharemiqi qaqi vaukave, vehi vaiinti nahenti hini kukave, vo kaiqa vo kaiqa kankomake tave vaukave, rumpa varero Babironini vuru kora. Vokuka iqoka qaqirake Babironi vevaaraini vauka, viva vikavata ntita varero, Babironini vuru kora.

¹⁶ Viva ekaa vika Babironini vuru keharovata, Iutaa vokuka anomake vehiqamavi vauka vikaqai mini kero *uaini* naahoqaavata ekaa vo naahoqaavata raqikiate tura.

¹⁷ Babironi vika Nora Kotira Naavu avuni *baraasiqohai* aututo *pohitanta* aratora ravan-tiaqake rukavu raakavumake, Naavu naanteqaraini *uiri kaarinavuvata* rukavu raakavumake, Varuva Namarive tu tavera *baraasiqohai* autu tora, viravata rukavu raakavumake, *baraasi* vira vare Babironini vuru kora.

¹⁸ Nora Kotira Naavuqi vira kaiqa vara amite vau haikara *baraasiqohai* aututora: kureve, havoreve, ova qimpaarave, tanuve, ekaa vo haika vo haikave, Babironi vika ekaa vi haikara vi haikara vare vura.

¹⁹ *Koriqohaive silvaaqohaive* aututo haikara, ihauri vaqitaa tanurave, vo tanu vo tanuve, ekaa vi haikara Nebusaradaaniva vare vura.

²⁰ Haaru Soromonuva Nora Kotira Naavuara iriharo aututo haikara, *baraasiqohai* aututo *pohitantavata*, Varuva Namarive tu taveravata, viraqaa vuntutaira purumakau *baraasiqohai* aututaara 12 navuvata, *uri kaarivata*, *vika rukavu raakavumake vare vura.* *Baraasi* orivano voqamakero maara ntomantara ti, vika kia ho vira maara hirike vatora.

²¹ Kotira Naavu avuni *baraasiqohai* aututo *pohitanta* vukaivano vaireva, 8 *mita* vaura. Vitanta vaata ovenaaruma taiva vaireva, 5 *mita* 30 *sentimita* vaura. *Pohi* vitanta avutaqi kavaaka vauvaro vira pahivano vatoqiqama kero 8 *sentimita* vaura.

²² *Pohi* vitanta qiata *baraasiqohai* aututova vauvaro qiata vira vukaivano vaireva, 2 *mita* 20 *sentimita* vaura. *Baraasiqohai* airi *pomigraneti* tava ututumake naiqi naiqi vaataiqamake aututova vauvaro, vo *pohivata* vohaa qaramake vaataiqamake vatora.

²³ *Pohi* vo qiataini 100 *pomigraneti* tava aututova vaura. *Pohi* vira qiataini kaatara 4 navuqaa 96 *pomigraneti* tava autuke vatora.

Babironi vika Iutaa rumpa vare Babironini vuru kora

(2 King 25:18-21, 27-30)

²⁴ Nebusaradaaniva *Jeruharemiqi vaiharo*, Kotira kaiqa vara amite vauka vika qiata vaiinti Seraiaara ravaaqavu varero, Seraiaara vira vevaaraini vau vaiintira Sefanaiara ravaaqavu

varero, Kotira Naavu qentiqaa raqiki vauka taaramonavu ravaaqavu varero,²⁵ Ieruharemiqi Iutaa iqoka vaiintiqaa raqiki vau vaiintira vo ravaaqavu varero, Iutaa avuhainaara koqe avu aato ami vauka 7 navu ravaaqavu varero, Iutaa iqoka vaiinti naarama keharo vika nutu qara nti vau vaiintira vo ravaaqavu varero, Ieruharemiqi nora vaiinti 60 navuvata ravaaqavu kero varora.

²⁶ Nebusaradaaniva ekaa vi vaiintika ravaaqavu varero Babironi vika avuhainaava vaunaini Ripila vatukaqi ²⁷ Hamaati vataini vuru kovaro Babironi vika avuhainaava tumanta ekaa vika arukora. Ho Babironi vika mintimake „Iutaa vokuka aruke,“ vokuka rumpa vare nái vataihai vonaini vuru kora.

²⁸ Nebukanesaava maa vaiinti nahentika rumpa varero nai maaqaini vuru kora:

Viva 7 ihiaara raqiki vau entara: Iutaa vatanaaka 3,023.

²⁹ Viva 18 ihiaara raqiki vau entara: Ieruharemiqihairo 823.

³⁰ Viva 23 ihiaara raqiki vau entara: 745.

Nebusaradaaniva ekaa vi vaiinti nahentika 4,600 rumpa varero Babironini vuru kora.

Jehoiakinira kuvantu kora

³¹ Ho Iutaa King Jehoiakiniva Babironiqi 37 ihiaara karapuhiqama viro vau entara, Evili-Merodaakiva Babironi avuhainaa vaiintiqama viro, vi ihira 12 tora 25 entaqaa viva Jehoiakinira koqema amiteharo vira karapuhiqihairo kuvantu kora.

³² Evili-Merodaakiva Jehoiakinira vikantiro koqe uva tivakeharo, vira koqe autuvata

amuvano, viva Babironiqi ekaa avuhainauka vira hampata rumpatoka vikaqihairo Jehoiakinira autuvano avuni vaura.

³³ Jehoiakiniva qaqini kuvantuviro vau entaraqaahairo viva karapuhi utavaaqa kia qaiqaa nonkiraitiro, koqemakero vaiharo nai qaqi vau entara Babironi avuhainaa naavuqi kara ne vaura.

³⁴ Jehoiakiniva koqema kero variarire tiro, Babironi avuhainaava tumanta ekaa Jehoiakiniva qaqi vau entara vika vira monuve airairave ami vaura.

Kotira Uva
The New Testament and portions of the Old
Testament in the North Tairora Language of Papua
New Guinea
Nupela Testamen na sampela hap Olpela Testamen
long tokples Tairora long Niugini

copyright © 1979, 1994, 2005, 2008, 2009, 2012 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Tairora

Dialect: North Tairora

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures. Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2021-05-26

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 22 Feb 2024 from source files dated 13 Dec 2023

909b265f-c886-56ae-b943-fdc12fe46c5e